XXX 279893 ANUL XXX

NR. 1—2 IANUARIE—FEBRUARIE 1940

REVISTA TEOLOGICĂ

TREIZECI ANI DE LUPTĂ ORTODOXĂ

REDACȚIA ADMINISTRAȚIA

SIBIU, ACADEMIA TEOLOGICĂ ANDREIANĂ

ANUL XXX Ianuarie—Februarie 1940 Nr. 1—2

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIAȚA BISERICEASCĂ

REDACTOR: Prof. Dr. GRIGORIE T. MARCU

TREIZECI ANI DE LUPTĂ ORTODOXĂ

De Diacon Dr. GRIGORIE T. MARCU

Profesor la Academia teologică „Andreiană"

XXX ani!

Atâta împlinește „Revista Teologică": treizeci de ani de apariție regulată și de luptă devotată în slujba Ortodoxiei românești. E o vârstă respectabilă, pe care foarte puține din publicațiile periodice românești s'au învrednicit s'o ajungă cu cinste.

Pentru istoria vieții culturale a românilor ortodocși de dincoace de munți, momentul e deosebit de important. Nouă, tuturor celorce avem norocul să ostenim în aria acestei reviste, sau să ne înavuțim mintea și inima din slova-i dătătoare de viață, momentul acesta ne pricinuește emoții copleșitoare. Și multora amintiri mișcătoare. Ne gândim la Celce a urzit firul vieții ei, la ceice i-au veghiat lângă leagăn, la ceice i-au asigurat, prin talentul lor excepțional și prin râvna tinerească ce i-a însuflețit, strălucita-i ascensiune pe muchea căreia admirația noastră zăbovește respectuoasă astăzi.

Ajunși pe culmea celui de-al treilea deceniu, ne oprim o clipă din „curgerea" noastră neodihnită. Nu ca să articulăm cuvinte de politeță convențională — înfăptuirile serioase se recomandă prin însași trăinicia lor — ci să deslușim și să evocăm în linii sobre calea străbătută victorios de această revistă.

Revista Teologică este opera unui singur om.

Rădăcinile ei zac în inițiativa îndrăsneață a tânărului student în Teologie dela Cernăuți Nicolae Bălan, care în Martie 1904 a lansat un inimos apel către toate societățile studenților teologi din România mică și din ținuturile robite, în vederea întemeierii unei reviste teologice care să concentreze și să valorifice în slujba Bisericii și a neamului toate energiile creatoare din ambele laturi ale Carpaților. Apelul a avut un succes răsunător. Totuși, generoasa inițiativă nu s'a putut înfăptui. Din motive lesne de'nțeles. Stăpânirea mașteră din ținuturile îngenunchiate, avea toate motivele să fie îngrijorată și să zădărnicească această mobilizare a energiilor valahe, cari sub streașina ocrotitoare a Bisericii strămoșești pregăteau un viitor mai bun oropsitului nostru popor.

In anul 1905, tânărul teolog Dr. Nicolae Bălan a fost numit profesor la „Seminarul Andreian" din Sibiu. Aducea cu sine, la catedră, pe lângă o temeinică pregătire teologică dobândită în țară și'n străinătate, gândul scump care înflorise în sufletul său pe vremea studenției dela Cernăuți. Nu era omul care să se lase bătut. Avea destulă încredere'n Dumnezeu și'n corectitudinea intențiilor sale, ca să stăruiască 'n gândurile ce-l însuflețiau, până la împlinire.

Și aceasta s'a săvârșit la 1 Ianuarie 1907, când Profesorul Dr. Nicolae Bălan a desfășurat flamura „Revistei Teologice". A scris pe ea deviza: „Credință, morală, cultură" — mai cuprinzătoare decât cel mai amănunțit program. Viața noastră bisericească a luat, în acea clipă, alt curs.

Proaspătul „organ pentru știința și viața bisericească" urmărea ridicarea nivelului cultural al slujitorilor Bisericii noastre, convertirea preocupărilor lor esențiale spre Hristos și Evanghelia Lui și în genere, turnarea în formele de organizare bisericească șaguniană a unui conținut de cea mai pură spiritualitate creștină ortodoxă. Pe de altă parte, „Revista Teologică" făgăduia să fie paznic treaz și apărătoare neînduplecată a moștenirii ortodoxe, împotriva tuturor vrăjmașilor ei văzuți și nevăzuți. Clădind înlăuntru și apărând înafară — iată linia ei de conduită dela care nu s'a abătut niciodată. „Nu e vorba de a-ți pune talentul

în serviciul progresului intern al Bisericii tale, ci și de-a o apăra pe aceasta totodată și de ingrediențe străine, externe" — scria studentul Nicolae Bălan în apelul amintit.

Fapta epocală a Profesorului Dr. Nicolae Bălan a întâmpinat unele protivnicii, purcese dinafara clerului. Primul redactor al revistei, și trupa entuziaștilor săi colaboratori, le-au redus însă curând la tăcere. „Revista Teologică" devenise hrana spirituală de fiecare zi a slujitorilor Bisericii noastre de dincoace — și chiar de dincolo — de munți. In coloanele ei se întâlneau cele mai încercate condee de pe ambele laturi ale Carpaților. Ea se limita, cum spune semnificativul cuvânt inaugural, numai „cu vorba" la stările din Biserica ardeleană. Sufletul ei fâlfâia vulturește peste zidul despărțitor de frați, ca și când acesta nici n'ar fi fost.

A venit isbăvitorul răsboiu al întregirii. In 1916, revista amuțește. O opintire voinică o readuce la viață în pragul Crăciunului din acelaș an, pentru a-și înceta din nou apariția — de astădată pe mai multă vreme — din pricina înrăutățirii situației internaționale.

După răsboiu, redactorul ei — încărcat de prestigiul unei activități impunătoare pe tărâm național-bisericesc — a fost chemat cu o rară însuflețire în fruntea Mitropoliei noastre. Primul Mitropolit al Ardealului alipit pe veci la România rotundă, o readuce din nou la viață, în 1921, încredințând frânele ei Preotului Pompeiu Morușca, astăzi P. Sf. Sa Policarp, Episcopul românilor ortodocși din Țările apusene și America.

Doi ani mai târziu (1923), ea trece în grija tânărului și talentatului Profesor al Academiei teologice „Andreiane" Nicolae Colan, care a condus-o cu o rară destoinicie vreme de 14 ani de zile, imprimându-i ținuta optimă de fond și formă în care se prezintă și astăzi.

In vara anului 1936, după ce Păr. Prof. Nicolae Colan a fost chemat în fruntea Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului, înaltul patron al „Revistei Teologice", I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului, a binevoit să-l rânduiască la cârma ei pe cel ce scrie aceste șire, punându-i la inimă grija „să aprindă darul" (II Tim. 1, 6) și „să nu stingă

duhul" (I Tes. 5, 19) pe care i l-a predat antecesorul său. Cum s'a achitat până acum de această sarcină întru tot cinstitoare, nu el este chemat să judece.

In îndeplinirea misiunii sale, „Revista Teologică" a fost mult ajutată de auxiliarele ei: „Biblioteca Bunului Păstor" și publicația periodică „Problemele Vremii". Prima, întemeiată în 1911 de Profesorul Dr. Nicolae Bălan, este un devotat îndrumător al preoțimii noastre în îndeplinirea corectă și însuflețită a multiplelor ei îndatoriri. Cealaltă a fost inițiată în 1929, de Profesorul Nicolae Colan, cu menirea specială de a populariza problemele de cultură religioasă în obștea intelectualilor noștri mireni.

Dar dacă „Revista Teologică" a isbutit să ajungă așa cum o vedeți în al XXX-lea an de apariție regulată, aceasta se datorește mai presus de toate sprijinului neprecupețit și necurmatei purtări de grije de care a învrednicit-o înaltul ei întemeietor și patron. Lui îi exprimăm, la această răscruce festivă, omagiile cele mai respectuoase și mulțumiri sincere pentru tot binele pe care l-a făcut acestei reviste — și prin ea Bisericii pe care o păstorește cu atâta prestigiu și vrednicie.

Nu putem uita pe credincioșii noștri colaboratori și pe iubiții cetitori ai acestei reviste. Ceata acestor albine harnice, cari ne-au onorat statornic cu sprijinul lor prețios, e impunătoare și — avem bucuria s'o spunem — crește mereu. Silințele lor binecuvântate fie-ne aproape pururea și ajutorul lui Dumnezeu nelipsit în veci.

„Revista Teologică" intră în al treizecilea an de apariție regulată cu fruntea sus. Ea a știut totdeauna *ce vrea.* Calea pe care a străbătut-o până acum, e dreaptă și luminoasă ca un drum de rază.

Misiunea ei e departe de-a fi terminată. Mai sunt multe de făcut până când vom ajunge să putem spune: *iată, toate au fost iarăși reașezate în Hristos* (comp. Efeseni 1, 10).

In slujba acestui ideal ne vom pune toate silințele noastre, cu toată tragerea de inimă. Și mai ales cu însuflețirea pe care ne-o inspiră încrederea în ajutorul lui Dumnezeu.

BISERICA ORTODOXĂ ÎN CULTURA ROMÂNEASCĂ[1]

De Preot Dr. ILARION V. FELEA
Profesor la Academia teologică din Arad

Am fost designat să ţin în cadrul acestor cursuri de perfecţionare o conferinţă care să se poată încadra în ciclul de conferinţe ce poartă titlul de „Civilizaţie şi cultură românească". Odată ce acest titlu mi-a fost dat, subiectul nu mi-a fost greu de ales. Căci mi-am pus îndată întrebarea: Care sunt factorii culturii române şi despre care aş putea vorbi eu? Răspunsul a fost uşor: Biserica este factor de cultură. Deci iată subiectul conferinţei: Biserica ortodoxă în cultura română. Ce rol a avut Biserica părinţilor noştri în geneza şi desvoltarea culturii române şi dacă, din capul locului, a avut sau nu în direcţia aceasta un rol care merită să fie menţionat sau nu.

CE ESTE CULTURA ?

Intâi de toate să ne lămurim: Ce este cultura? Se dau culturii o mulţime de definiţii, unele foarte lungi, complicate şi greu de reţinut. De aceea aş dori să căutăm împreună una cât se poate de simplă şi clară.

Noţiunea cultură provine dela latinescul: cultura, — şi înseamnă lucrarea pământului (cu diferitele ei ramuri): cultivare, îngrijire, creştere. E în strânsă legătură cu verbul colo, colere (mai ales cu participiul: cultus, a, um): a lucra, a îngriji, a împodobi şi cu latinescul cultus, us, care înseamnă: cult, închinare, adorare adusă zeilor. Lucrarea pământului în aşa fel ca să dea roade bune, era şi este cultură; cultivarea seminţelor bune de plante şi pomi era şi este cultură; îngrijirea de seminţe bune, nobilarea soiurilor de pomi şi creşterea animalelor de rasă bună, era şi este

[1] Conferinţă rostită la Arad, în 21 Iulie 1939, în cadrul cursurilor de perfecţionare a învăţătorilor români.

cultură. Tot cultură era și este cultivarea sentimentelor și a cugetărilor religioase, adorarea lui Dumnezeu.

Așa dar, prin cultură înțelegem o lucrare de cultivare a însușirilor bune; înțelegem o îmbunătățire, înfrumusețare, creștere, nobilare. Dacă ne referim numai la om, atunci prin cultură înțelegem îmbunătățirea, perfecționarea lui; înțelegem desvoltarea însușirilor și folosirea puterilor bune ce zac în el din fire și peste tot în natură. Cu ce scop? Pentru a-și ușura traiul și pentru a-și înfrumseța și ferici viața.

Iată ce înseamnă cultura: îmbunătățire, nobilare, înfrumsețare, perfecționare; definiție simplă și foarte ușor de reținut dacă ne gândim la etimologia cuvântului. Tot ușor de știut și de reținut este că: agentul creator al culturii este geniul național; răspânditorul culturii este dascălul, apostolul, misionarul; casa culturii e școala; unealta culturii, cartea; mijlocul ei de valorificare și răspândire era mai de mult manuscrisul, acum e tiparul. Cine favorizează desvoltarea și desăvârșirea acestor elemente ale culturii este factor de cultură; cine nu, nu. Dacă Biserica le produce și le ajută, e factor de cultură; dacă nu, nu.

CREȘTINISMUL ȘI CULTURA

Pornim dela o afirmațiune pe care o verificăm îndată: Religia creștină este cel mai puternic factor al progresului și al culturii. Despre adevărul acestei afirmațiuni ne încredințează ușor o simplă privire peste harta pământului. Cele mai culte țări și națiuni ale pământului sunt astăzi cele creștine. — „E remarcabil faptul, constată dl P. P. Negulescu, profesor universitar și membru al Academiei Române, — că națiunile la care nivelul intelectual e mai ridicat, în momentul de față, decât la toate celelalte, sunt tocmai acelea la care reflexiunea religioasă, în înțelesul cel mai strict al cuvântului, a avut cea mai mare desvoltare". Aceeași constatare o face și dl C. Rădulescu-Motru, profesor universitar și președintele Academiei Române, când scrie: „Faptele dovedesc că popoarele creștine sunt singurele popoare puternice și cuceritoare". Constatările

acestea nu pot fi suspectate de nicio părtinire, pentrucă sunt făcute de doi filosofi dintre cei mai competenţi.

Iarăşi interesant de constatat este că la temelia culturii tuturor popoarelor europene stă Scriptura creştină. Nu se va putea numi nicio naţiune europeană sau americană, care să nu-şi fi început literatura cu Biblia, tradusă parţial sau integral. Ceea ce însemnează că Biserica creştină, prin Scripturile ei sfinte, este cel mai puternic factor al culturii.

BISERICA ORTODOXĂ MAMA CULTURII ROMÂNE

Biserica şi Evanghelia lui Hristos au adus în toate veacurile, tuturor neamurilor, cele mai mari şi mai preţioase servicii culturii. Nouă, Românilor, pe lângă darurile mântuirii, Biserica ne-a adus o mulţime de daruri culturale. In mare parte istoria culturii române este istoria Bisericii străbune, şi invers: istoria Bisericii este istoria culturii noastre. Neamul nostru în lumina ei a văzut lumina cărţii şi calea mântuirii. Veacurile trecute şi istoria sbuciumată a ţărilor locuite de strămoşi, mărturisesc despre ea ca despre un stâlp de foc şi ca despre un nor de lumină, care ziua şi noaptea mergea înaintea fiilor ei, conducându-i cu mână tare şi cu braţ înalt din biruinţă în biruinţă şi din slavă'n slavă spre ţara făgăduinţei, spre Canaanul României Mari. Povestea ei este minunată. Ne-o spune istoria noastră naţională şi adevărată este mărturisirea ei.

Cetim în cartea vremii, că după epoca năvălirilor barbare, prin desişurile codrilor, prin ascunzişurile munţilor, pe văile apelor, pe câmpii şi prin dumbrăvi încântătoare apar biserici şi mănăstiri cu vlădici, preoţi şi călugări vestitori de mângăiere şi de lumină duhovnicească.

Din prisosul minţii lor şi din focul inimii lor aprinse de iubirea sacră, apar primele unelte ale culturii române: primele cărţi — manuscrise şi tipărite, — primele tipografii, primele şcoli, primele bucoavne, primele cazanii, primele cărţi româneşti de învăţătură.

Cele dintâi cărţi scrise în limba română au fost cărţile sfinte. Ele au început pela sfârşitul veacului al 15-lea. Mai întâi răsar în Maramureş, dela preoţi necunoscuţi. Prima traducere în limba română păstrată până în vremea noastră este Psaltirea Scheiană (apărută între 1460—80). Apoi apare în Moldova Codicele Voroneţian, un fragment din Faptele Apostolilor — dela Mănăstirea Voroneţ (între 1520—40) — ca să urmeze cronicele dela Putna, Bistriţa şi Neamţu.

Cel dintâi tipar în Ţara românească l-am avut dela călugărul Macarie, la începutul veacului al 16-lea, pe vremea voevodului Radu cel Mare. In tipografia lui Macarie se tipăreşte frumos un Liturghier (1507—8), un Octoih (1510) şi o Evanghelie (1512). Mai departe tipografiile se înmulţesc; aproape fiecare episcopie îşi avea tipografia ei, cum o are şi astăzi. Pe vremea voevodului Constantin Brâncoveanu şi a mitropolitului Antim Ivireanul tehnica şi arta tiparului ajunseră la atâta desvoltare încât cărţile religioase ale creştinilor răsăriteni se tipăreau la Bucureşti în limba: română, greacă, georgiană şi arabă. Pătruns de însemnătatea tiparului pentru răspândirea culturii, Gheorghe Bariţiu exclama la 1848: „Aibă repaus şi răcoare vecinică sufletele tuturor acelor episcopi, care pela scaunele lor fundară tipografie, — această invenţie cerească"!

Cea dintâi carte tipărită în limba română a fost un catehism tradus de un preot român din Răşinari şi tipărit în Sibiu la 1544, din care însă nu ni s'a păstrat niciun exemplar. Apoi vin tipăriturile diaconului Coresi dela Braşov dintre anii 1560—81: Molitfelnicul, Liturghierul, Psaltirea, Tâlcul Evangheliilor şi Evanghelia cu învăţătură. Motivul care l-a îndemnat pe acest vrednic şi învăţat diacon să scrie şi să tipărească cărţi româneşti a fost dorinţa arzătoare a sufletului său „ca şi Românii să aibă în limba lor cuvântul lui Dumnezeu".

Sub mitropolitul Ghenadie dela Brad (1628—40) apare la Alba-Iulia (Bălgrad) o tipografie în care se tipăreşte la 1639 o carte despre cele şapte taine şi o Cazanie sau Evanghelie cu învăţătură. La 1648 apare tot la Alba-Iulia

prima traducere completă a Noului Testament, începută de popa Silvestru și isprăvită de mitropolitul Simion Ștefan.

La 1673 apare în Moldova Psaltirea în versuri a mitropolitului Dosoftei — care adânc din cărți știa, — prima carte de poezii în limba română. Tot în vremea aceea se tipăresc *Pravilele*, primele noastre texte de legi, și apoi la 1688 întreagă Biblia, la București, pe vremea voevodului Șerban Cantacuzino și a mitropolitului Teodosie Veștemeanu de lângă Sibiu. Urmează apoi traducerea și tipărirea Mineelor începută de episcopul Damaschin al Râmnicului († 1725) și continuată de Chesarie al Râmnicului († 1780). Opera aceasta — ca și Noul Testament al lui Simion Ștefan și Biblia lui Șerban Cantacuzino — are o covârșitoare însemnătate culturală, deoarece prin frumusețea traducerii și prin răspândirea ei prin toate părțile locuite de Români se asigură unitatea limbii și cu ea a simțirii românești la toți frații de acelaș sânge și de aceeași lege, înainte de unirea politică dela 1918. In prefețele acelor Minee aflăm o mulțime de informațiuni istorice de mare valoare documentară.

Dar Biserica nu ne-a dat numai limba, tiparul și cartea românească, ci ne-a dat și școala românească. Cele dintâi școli au fost înființate la noi din inițiativa Bisericii, pe lângă biserici și mănăstiri. Primii noștri dascăli au fost preoții și călugării; primele noastre școli au fost bisericile și mănăstirile.

In Ardeal, cea dintâi școală românească este amintită încă dela 1495 la Brașov, apoi la Caransebeș (1582), la Săliștea Sibiului (1616), Geoagiu, Hațeg, Făgăraș (1657) în care învățau și se pregăteau preoții și învățătorii.

In Moldova, cea dintâi școală pomenită în analele istoriei este cea de slavonie a lui Grigorie Țamblac, dela 1401, apoi cea dela biserica „Trei Ierarhi" din Iași, deschisă la 1644, — urmată de câte una pe lângă fiecare episcopie.

In Muntenia, școala cea mai veche este cea dela biserica Sf. Gheorghe vechiu, urmată de colegiul dela mănăstirea Sf. Sava, deschis la 1687 și condus de o eforie în frunte cu mitropolitul țării. Școlile acestea nu erau numai ale

Bisericii; erau socotite ale țării, deși erau susținute de Biserică. In vremea aceea, ca și astăzi, în Biserica ortodoxă nu se făcea deosebire între românul, creștinul sau cetățeanul țării, din simplul motiv că în Ortodoxie idealul instrucției și educației este personalitatea, după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, omul dintr'o bucată, care nu reacționează într'un fel ca român și altfel ca creștin, cum ar fi de pildă în catolicism. La noi nu s'a pus și nu se poate pune niciodată întrebarea: Ce suntem mai întâi, români sau creștini, cum s'a pus iarăși de pildă la uniți, ca să se dea prioritate catolicismului față de românism, căci la noi creștinul s'a identificat cu românul și românul cu creștinul încă dela naștere; la noi religia s'a asimilat cu naționalitatea; cu toții una suntem în vecii vecilor.

Pe lângă cele dintâi cărți, tipografii și școli românești, tot Biserica ne-a dat și cele dintâi bucoavne și cele dintâi manuale de școală. Prima bucoavnă de care avem cunoștință, apare la episcopia Râmnicului, la 1749, apoi la Iași la 1755, având de autor pe mitropolitul Iacob Putneanul. Episcopul Hușilor, Amfilochie, tipărește la 1795 în tipografia mitropoliei din Iași trei lucrări, iarăși cele dintâi în serie: o Gramatică pentru învățătura preoților și a tuturor de obște pravoslavnici creștini, o Geografie și o Aritmetică, toate pentru școlarii care învățau carte la dascălii Moldovei. Chiar și la românii macedoneni tot un preot este acela care le scrie cel dintâi abecedar (vezi: Comunicarea dela Academia Română a profesorului universitar T. Capidan asupra teoriei lui Keramopoulos despre vlahofoni).

Primele cărți românești de învățătură sunt Cazaniile. Ele se ceteau prin bisericile noastre de pretutindeni după Sf. Liturghie și împărtășiau poporului dreptmăritor pe lângă înțelepciunea eternă a Scripturilor sfinte și dulceața limbii românești. Toate aceste cărți de slujbă și învățătură românească au format veacuri întregi singura noastră hrană sufletească, singura noastră cultură, așa după cum tipografiile de pe la mănăstiri și de pe lângă scaunele episcopești au fost veacuri întregi singurele noastre case de editură. Așa încât putem conclude și afirma cu toată îndreptățirea că Biserica ortodoxă este mama culturii române.

CATOLICISMUL ȘI CULTURA ROMÂNEASCĂ

Urme despre existența unui învățământ în țărișoarele române aflăm încă din veacul al 13-lea. Dar acesta nu era al nostru. Au fost școli latine pe lângă episcopiile catolice dela Milcov, Argeș și Bacău, în care învățau fiii de boieri și ai dregătorilor înalți, — care însă au dispărut fără să lase urme în caracterele culturii noastre autohtone.

Totuși s'a făcut mult caz de influința ce a avut-o catolicismul asupra culturii române. Cu deosebire s'a exagerat rolul Blajului și contribuția lui la trezirea și desvoltarea conștiinței și culturii noastre naționale, ca și când noi, fără unirea politic-religioasă cu Roma, dela 1700, am fi rămas copleșiți de slavi, de greci și de calvini, fiind astfel osândiți să ne pierdem sau în cazul cel mai bun să nu ne putem valorifica naționalitatea și bunul ei suprem, cultura.

Repet: rolul și contribuția Blajului în special și a catolicismului în general în desvoltarea conștiinței și a culturii naționale s'a exagerat, din următoarele motive:

Niciodată catolicismul la noi nu a lucrat desinteresat (nici măcar omenește, decum creștinește). Nu vorbim despre presiunile ce le-au exercitat papii catolici asupra regilor apostolici ai Ungariei ca să facă prozelitism printre Români când știut este că încă primul rege al Ungurilor, Ștefan I, introduce volnicia în raporturile dintre apuseni și răsăriteni.

Incep numai cu veacul al 18-lea, ca să arăt contribuția catolicismului la desvoltarea culturii române, căci numai de atunci există un proces neisprăvit în sânul neamului nostru pe tema aceasta.

Este constatat că veacul al 18-lea este cel mai cumplit și mai nenorocit veac din istoria Românilor ardeleni. Atunci era la apogeu iobăgia; atunci vine peste ei stăpânirea Habsburgilor și împreună cu ea ispitele și prigoanele catolicismului. Dacă până aci, cu toate încercările prin care au trecut, Românii și-au păstrat unitatea de credință, de aci încolo se deschide o adâncă și dureroasă rană în sânul neamului românesc: desbinarea dela 1700. A fost „un ceas slab", un „pas greșit" în istoria noastră națională, ca și

în cea religioasă. Cu acest act de oportunitate politică se începe lupta Românilor pe viață și pe moarte ca să-și apere curățenia și comorile sufletului. Incepe epopeea celui mai frumos eroism: lupta Românilor pentru păstrarea libertății religioase și a independenței culturale.

Dar bine, se va întreba cineva, ce legătură are desbinarea dela 1700 cu rolul Bisericii ortodoxe în cultura română? Are, și încă una foarte interesantă și tot atât de importantă; pentrucă acțiunea catolică și reacțiunea ortodoxă, susținută și încurajată de frații de peste Carpați, au fost mai mult decât un simplu incident confesional. A fost o *luptă pentru granițe*, lupta pentru granițele sufletești ale Românilor. Căci paralel cu prozelitismul, se iau atunci măsuri aspre: să se *închidă* granițele, ca să nu mai treacă dincoace cărți, călugări și preoți din țările române, iar cei aflați pe teritoriul Ardealului să fie isgoniți peste hotare.

Intâlnim în veacul al 18-lea o seamă de dispoziții împărătești, prin care oficialitatea catolică a încercat să rupă contactul ardelenilor cu muntenii și moldovenii. Primul și cel mai rușinos act în privința aceasta este reversul celor 16 puncte pe care le-a iscălit Atanasie Anghel la Viena, dintre care al șaselea este „cel mai grav". Iată ce subscria Atanasie: „De astăzi încolo *mă lapăd* de toată curespundenția... și prieteșugul șismaticilor, a ereticilor și a craiului sau Vodii Țării Muntenești... Și nici pe Bucureștean mai mult al meu arhiepiscop și mitropolit a fi nu-l voi mai cunoaște dară iau într'una cu tot soborul meu arhiepiscopului de Estergom *mă smeresc...* Dar unde a fi lipsă, lui Vodă al Țării Muntenești sau altui cumva din șismatici a scrii carte, mai'nainte cartea oi arăta-o teologului și sfetnicului meu" (iezuit). Este „cel mai înjositor act public săvârșit până atunci de vre-un vlădică românesc" (constată dl N. Iorga).

După Atanasie, episcopul renegat I. Giurgiu-Pataki oprește trecerea cărților românești din Țările române în Ardeal. In soborul unit dela 1725 se iau măsuri aspre contra preoților sfințiți în Țările române și a cărților ce veneau de acolo și inundau întreg Ardealul, trecând peste toate piedecile, până în Maramureș. „S'au închis toate țările — scrie popa Flore Bran din Brașov la 1724 — și

s'au oprit foarte tare Moldova şi Ţara Muntenească, de nu vine nimeni, nici nu se duce acolo, ci şedem toţi închişi". Românii din Ardeal încă dela 1724 se simt închişi, când nu pot comunica cu ceilalţi Români...

Guvernul la 1744 şi la 1746, şi împărăteasa Maria Terezia la 1747, dau porunci aspre să se scoată afară din ţară călugării schismatici, fiind oameni periculoşi din punct de vedere politic, iar cărţile schismaticilor care vin dinafară să fie oprite de vameşi şi date iezuiţilor spre censurare.

In astfel de împrejurări agitate soseşte în Ardeal generalul „pacificator" Adolf Buccow, de numele căruia se leagă cel mai mare sacrilegiu săvârşit împotriva Ortodoxiei ardelene: distrugerea şi înstrăinarea mănăstirilor româneşti. Ardealul n'are mănăstiri, n'are focare de cultură religioasă. Nu este în vecinătatea Bucovinei, Moldovei şi Munteniei şi nu e de mirare că e orfan de mănăstiri? Dece nu are Ardealul mănăstiri?

Când a sosit Buccow în Ardeal, la 1761, trimis de Maria Terezia în fruntea unei comisii împărăteşti să facă pace confesională între Români, i s'a adus la cunoştinţă din partea cercurilor interesate că pricinile pentru care nu prosperează unirea cu catolicii sunt şcolile şi mănăstirile ortodoxe — erau doar în strânse legături cu cele din ţările române. Călugării primejduiau unirea în toată forma, căci porniseră o serioasă activitate de lămurire a maselor populare, ceea ce a făcut pe mulţi să-şi deschidă ochii, — mai ales că timp de 50 de ani unirea nu adusese nicio uşurare, niciun folos, nici religios, nici politic, nici cultural. „Ce folos, scria Gheorghe Bariţiu, că cu religia indigenată intrai pe o uşă, dar ca naţiune tolerată te scotea şi arunca în stradă pe alta".

Ca să dispară orice piedeci din calea prozelitismului catolic, generalul barbar, pe lângă măsurile de-a aşeza tunurile şi spânzurătorile în piaţa Făgăraşului, la Ocna Sibiului şi în alte părţi, — dă în înţelegere cu dieta ardeleană ordinul sinistru ca mănăstirile de lemn să se ardă, iar cele de piatră să se dărâme. „Monasteria ubique comburrantur lignea, lapidea destructantur, et de effectu tam

restitutionis templor quam demolitionis monaster suae excelentiae relatio submittantur".

Acest ordin neronian s'a pus imediat în aplicare. Aveam atunci în tot Ardealul peste 150 de schituri și mănăstiri în strânse legături cu mănăstirile „maice" din Moldova și Muntenia; așa au fost mănăstirea Peri, Vadul, Bârsana, Sâmbăta de sus, Prislopul, Alba-Iulia, Geoagiu, ș. a., dintre care unele au fost zidite din punga și ocrotite de brațul voevozilor români. In unele din ele erau tipare și școli de învățătură românească. Aproape toate au fost nimicite — peste 20 numai în județul Făgăraș; care au scăpat de distrugere ne-au fost răpite și înstrăinate, cum sunt și astăzi: mănăstirea Prislopului de lângă Hațeg, Strâmba Fizeșului, biserica lui Brâncoveanu din Făgăraș, ș. a.

Nu vorbim de contribuția episcopilor uniți din veacul al 18-lea la opera de distrugere a mănăstirilor ortodoxe din Ardeal, pentrucă e trist din cale afară. Insuși episcopul unit Inocențiu Micu, mort surghiunit din cauza intrigilor catolice, îi numește: „proditores! Iudae asseclae" (trădători, suita lui Iuda). Fapt este că autorii morali ai distrugerii și înstrăinării mănăstirilor noastre din Ardeal au fost episcopii uniți P. P. Aron, At. Rednic și Gr. Maior. In fața lor, mănăstirile ortodoxe zidite de boeri, vlădici și voevozi români erau niște scandalosa monasteriola și călugării niște oarecari mali schismatici și turbulentes sacerdotes. Dece? Pentrucă făceau opoziție „dejghinării", pentrucă țineau legături strânse cu frații de peste munți și aduceau dela ei și răspândeau în tot Ardealul cărțile românești de slujbă și de învățătură.

Iată de ce am spus că romano-catolicismul nu a lucrat creștinește între Români. Prin uneltele lui, care au fost Casa de Austria, dieta ardeleană și episcopii uniți, ne-a distrus mănăstirile, ne-a răpit bisericile, ne-a desnaționalizat și înghițit nobilimea, ne-a ars cărțile și a căutat în tot chipul să ne rupă de frații de peste Carpați.

Se vorbește mereu de corifeii curentului latinist și de binefacerile școlilor dela Blaj. Adevărat, școlile dela Blaj au avut un mare rol în istoria Ardealului cultural, dealtfel

ca şi celelalte şcoli româneşti. Meritul lor revine însă unui apostol străin între zidurile Blajului, episcopului Inocenţiu Micu, mort în exil, pentrucă el a adunat fondurile şi a plănuit zidirea lor. Iar corifeii curentului latinist au fost iarăşi nişte apostoli streini între zidurile Blajului... Pe ei Blajul intolerant i-a prigonit (cetiţi, vă rog, vieţile lor!). De altă parte şcoala latinistă încă nu a fost ceva ce să revoluţioneze cultura română, din două motive: din punct de vedere filologic a fost o aberaţie, o absurditate; din punct de vedere istoric latinitatea noastră nu e afirmată acum prima oară; cronicarii susţinuseră încă de mult că „dela Râm ne tragem", iar Preotul Sava Popoviciu din Răşinari, la 22 Iulie 1792, cu 20 ani înainte de-a apare cartea lui P. Maior despre: Istoria pentru începutul Românilor în Dacia — vorbia poporului de pe amvon, în predică, despre originea noastră latină. Figurile culturale ale Blajului au fost mari nu prin catolicismul lor, pe care aproape toţi l-au osândit, ci prin românismul lor pentru care unii au suferit până la martiriu. Blajul e mare pentrucă acolo pe Câmpia Libertăţii a venit Iancu cu cei 10 mii de moţi şi acolo sub preşedinţia marelui Şaguna s'a ţinut adunarea dela 1848; acolo şi-a rostit Simion Bărnuţiu vestitul său discurs, acolo s'au strigat drepturile Românilor la libertate şi s'a cântat cu înfiorare şi cu însufleţire mai întâi: Deşteaptă-te Române... Gloria lui, câtă este, nu o pot monopoliza numai fraţii uniţi, pentrucă la dobândirea ei au contribuit toţi Românii de un sânge şi de o lege, în frunte cu Şaguna, Iancu şi Bărnuţiu.

Cât de goală şi chiar ipocrită este lauda că noi Românii numai prin catolicism am putut sau putem lua contact cu civilizaţia şi cu cultura Apusului, ne-o arată următoarea întâmplare istorisită de dl Sextil Puşcariu, profesor universitar şi membru al Academiei Române: În anul 1919 a venit la Cluj contele Saint-Aulaire, un mare prieten al Românilor. Prefectul judeţului era într'o mare încurcătură căci, deşi aproape toate posturile de conducere din capitala Ardealului erau ocupate de greco-catolici, nu s'a aflat nimeni în stare să-l salute, franţuzeşte, în câteva cuvinte. Din încurcătură l-a scos un braşovean ortodox.

Aceste motive şi altele ne determină să susţinem că rolul Blajului catolic în cultura română a fost exagerat şi în schimb nu s'a afirmat îndeajuns ce rol cultural au avut în privinţa aceasta şcolile şi mănăstirile ortodoxe, atât cele distruse de catolici, cât şi cele existente.

ROLUL MĂNĂSTIRILOR ORTODOXE IN DESVOLTAREA CULTURII ROMÂNE

Este ştiut că oridecâteori ne vizitează câte o figură culturală din străinătate şi ne cere să-i prezentăm biletul nostru de identitate, dovada originalităţii noastre culturale, mergem cu el mai întâi pe la mănăstiri. Aici se reprezintă satul şi sufletul nostru, aici s'a manifestat geniul nostru, aici se păstrează comorile cele mai preţioase ale sufletului românesc.

Mănăstirile acestea şi călugării lor au îndeplinit în trecutul nostru un rol cultural mult mai însemnat decât Blajul catolic. Nu avem vreme şi nu este nici locul să vorbim acum despre contribuţia mănăstirilor ortodoxe la naşterea şi desvoltarea culturii române. Trebue totuşi să subliniem că în mănăstiri am avut cele dintâi tipare şi cele dintâi biblioteci; în mănăstiri am avut cele dintâi ateliere de pictură şi de sculptură; mănăstirile înfăţişează originalitatea noastră în arhitectură şi în toate artele legate de ea; mănăstirile au fost la noi cele dintâi case de editură; ele reprezintă cea mai veche tradiţie culturală dela noi; ele au deschis şi întreţinut cele mai vechi şcoli, cu cei dintâi dascăli ai neamului nostru. Nu se poate scrie istoria culturii româneşti fără să se înceapă cu Biserica, cu mănăstirile, cu vlădicii, cu preoţii şi călugării, care au fost primii noştri cărturari. Şi nu numai cărturari, dar şi colportori de cărţi româneşti, difuzând cartea, unealta culturii, prin toate unghiurile românismului.

Părintele consilier Dr. S. Stanca din Cluj, a făcut nu de mult o statistică numai pe teritoriul Episcopiei ortodoxe a Clujului despre cărţile vechi ce se mai păstrează şi astăzi pe la diferite biserici săteşti, cu următorul rezultat: Din veacul al 17-lea a aflat 95 cărţi şi din veacul al 18-lea

636 cărţi tipărite la Bucureşti, Râmnic, Târgovişte şi Iaşi. Cu toată năvala răsboinică a asupritorilor, în care s'au distrus biserici şi mănăstiri cu sute şi mii de cărţi, totuşi s'au păstrat şi aflat în 300 de biserici ortodoxe peste 700 cărţi tipărite în Principatele române. Dacă mai punem în cumpănă şi în contrast cu comodităţile vremii noastre, edictele şi legislaţiunile draconice dictate în contra călugărilor români, „vagabonzi şi scandaloşi" după concepţia iezuitului P. P. Aron, nestatornicia şi urgia vremilor de atunci, greutăţile drumului şi ale transportului, precum şi sarcina grea pe umerii bietului călugăr, numai cu o singură Cazanie veche, legată în table de lemn şi în piele, groasă şi grea, purtată de pe un umăr pe altul dela Bucureşti până în Bihor, şi ne putem face o idee clară despre apostolia desvoltată şi despre misiunea culturală vrednică de cel mai înalt respect pe care au susţinut-o veacuri întregi modestele noastre mănăstiri.

Eu înainte de a veni la Arad am fost preot în Valea-Bradului, de unde câtva timp a trebuit să administrez şi parohia vecină, Zdrapţi. In biserica acestei parohii din Munţii Apuseni am aflat Cazania mitropolitului Varlaam dela 1643. Surprins de aflarea ei şi curios să cetesc din ea am luat-o în servietă şi am dus-o cu mine peste deal, acasă. Când am sosit acasă, pe jos, îmi erau rupte braţele de oboseală. Atunci m'am gândit: Eu făcui abia vre-o 6 km. cu o Cazanie în traistă, dar călugărul care a adus-o dela Iaşi câte greutăţi a trebuit să birue, ca să dăruiască zdrăpţenilor o carte românească de învăţătură? Aşa mi-am dat eu seama ce vrednici misionari au fost vechii noştri călugări, cât de însemnată a fost contribuţia lor la patrimoniul culturii române şi cu câte sacrificii s'a format şi s'a păstrat acest patrimoniu.

INCHEIERE

Subiectul nostru e mult mai vast decât ca să poată fi lichidat într'o conferinţă. N'am spus nimic despre contribuţia Bisericii la cultura actuală a României. Intenţionat am făcut-o. Pentrucă în procesul culturii de azi nu noi

2

putem fi judecătorii. Ne vor judeca urmaşii, istoria şi Dumnezeu. De un lucru putem să fim totuşi siguri: Biserica părinţilor noştri a fost şi rămâne creatoare de cultură şi de istorie. Deci va şti Ea răspunde şi în faţa urmaşilor şi în faţa istoriei şi în faţa lui Dumnezeu, de toate faptele şi creaţiile Sale.

Din datele istorice ce le-am înşirat până aci, oarecum matematic şi statistic, rezultă, cred, cu destulă claritate, că Biserica ortodoxă nu este numai ocrotitoarea unităţii noastre sufleteşti, ci însăşi mama culturii române. Tributul ei de jertfă şi de lumină la tezaurul culturii române are o însemnătate covârşitoare, pentrucă Biserica nu ne-a dat numai începuturile, dar şi elementele culturii: cartea, tiparul, şcoala, dascălul, cultura sufletului şi mai presus de toate sufletul ei de mamă.

Biserica ortodoxă este „mama neamului românesc" (Mihail Eminescu); este însuşi neamul sub specie aeternitatis. Biserica e semnul veşniciei noastre.

Caut cu gândul stema ţării şi a monarhiei noastre şi aflu pe ea cuvintele: Nihil sine Deo. Nimic din ce-a fost, nimic nici din ce este, nu s'a făcut fără Dumnezeu şi fără de Biserica Sa. Toate printr'ânsa s'au făcut şi fără de Ea nimic nu s'a făcut din tot ce s'a făcut. Intru ea era viaţă şi viaţa era lumina oamenilor. Şi lumina în întunerec luminează...

Domnilor învăţători, sunteţi fiii luminii şi apostolii satelor. Purtaţi numele ce se cuvine în măsură supremă numai lui Iisus Hristos, Învăţătorul lumii şi Întemeietorul Bisericii. Urmaţi cursuri de perfecţionare şi aţi ascultat conferinţa dlui director al cursurilor Dr. Bart. Popescu, clar şi competent expusă, despre „Centrul de interes". Mă întreb şi Vă întreb: Care este centrul de interes al dvoastre, al satului şi peste tot al vieţii noastre publice? Este şcoala? Da, pentru şcolari. Este primăria? Da, pentru chestiuni de interes public. Este căminul cultural? Da, pentru tineretul adult şi pentru societăţile culturale. Este cazarma? Da, pentru soldaţi. Este teatrul sau cinematograful? Da, pentru distracţiile orăşenilor. Este cafeneaua?

Da, pentru negustori și cartofori. Este clubul? Da, pentru oamenii grupați în asociații egoiste. Este însă mai presus de toate acestea un centru de interes comun, pentru tineri și bătrâni, pentru bărbați și femei, pentru cărturari și necărturari, care aduce la un numitor comun toate vârstele și sexele, întreg rostul vieții noastre sociale și culturale: Biserica.

Incă n'am văzut învățător intrat în inima oamenilor, care să nu fie spus în strana Bisericii măcar un Tatăl nostru. De aceea îndrăsnesc să apelez la dvoastre să iubiți Biserica, pentrucă tot rostul ei este cultural și național. Să o respectați, pentrucă ea reprezintă la noi cea mai veche și mai venerabilă tradiție culturală și socială. Ascultați povețele ei sacre, pentrucă istoria ei e concrescută cu a neamului; și astăzi cei mai mari poeți, cei mai mari scriitori, cei mai aleși bărbați ai neamului sunt fiii ei credincioși. Cercetați-o nu pentrucă așa vă obligă legea, ca să faceți coruri cu copiii și să-i însoțiți la biserică pentru cultura sufletului lor, ci faceți acestea din conștiință. Fiți învățăceii ei, pentrucă nu știm unde se desparte cultura de religie, nici religia de cultură. Fiți copiii ei buni, pentrucă aveți misiunea așa de frumos exprimată de părintele consilier Traian Cibian și accentuată de dl ministru Petre Andrei la deschiderea cursurilor: să fiți apostolii culturii prin credință, așa dupăcum preoții sunt apostolii credinței prin cultură.

Am văzut un om ce aleargă drept înainte cu o torță aprinsă; alergătorul este luptătorul pentru cultură și torța aprinsă e însăși lumina culturii. Și am auzit că idealul educației, instrucției și peste tot al culturii este perfecționarea, înnobilarea, desăvârșirea omului după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Alergați astfel, domnilor învățători ai neamului românesc și vă împliniți astfel misiunea, ca la judecata istoriei și la judecata cea din urmă, a lui Dumnezeu, să puteți răspunde cucernic, cu fața senină și cu conștiința 'mpăcată:

O, Doamne 'n lume cât am stat,
Pe Tine Te-am reprezentat...

PE URME VOEVODALE

De Diacon NICOLAE MLADIN

Ceice s'au ostenit să vadă podoaba mănăstirilor — în care voevozii și-au închinat și aprins sufletul lor și sufletul neamului — mărturisesc nu numai de strălucirea evlaviei voevodale care glăsuește prin bogăția darurilor, ci și impresia plăcută a regiunilor pitorești în cari sunt așezate. Căci — e netăgăduit — există astăzi — ca și altădată — un accentuat gust al frumuseților naturii. Dar el se mărginește mai mult la bucuria ochilor și la încântarea ființei acesteia de lut: dincolo de acestea, nu transpare niciun fior glăsuitor al vreunei înălțări sufletești. De aceea călătorul modern păstrează ca primă impresie — și uneori unică — frumusețea naturală a locurilor mănăstirești: nu înțelege nimic din legătura firească dintre acest pitoresc și mănăstire. „Ce fericită este viața monahilor în liniștea aceasta a splendorilor naturii!" Și totuși viața monahilor nu e fericită pentrucă o trăesc în aerul înviorător de munte — sau în liniștea retragerii de lume — glăsuind doar cu isvoarele, cu codrul și cu fiarele lui. Căci fericirea monahală nu se adapă din isvoarele bucuriilor simțuale: ea are cu totul alte sensuri în mijlocul naturii — decât socotește gustul turistic al vremilor noastre.

Voevozii — urmând vechile tradiții mănăstirești — au dăruit cele mai frumoase locuri din țara lor lui Dumnezeu. Cei de azi — în general — le dăruesc gustului lumesc de plăcere și de odihnă; voevozii le-au închinat lui Dumnezeu, ca simbol al așezării sufletului românesc în paza voei Sale sfinte. Și'n această închinare este mărturia că altădată duhul credinței era mai viu: sufletul știa să simtă sensurile divine ale făpturii. Căci nu este o întocmire fără niciun tâlc faptul că mănăstirile sunt încadrate în chenarul cel mai fermecător al naturii. Vă închipuiți o icoană, peste liniștea căreia flutură zâmbetele de lumină ale cerului,

împodobită cu cele mai frumoase daruri ale naturii: aceasta este mănăstirea. Biserica din mijloc: o sălăşluire a raiului pe pământ, revărsare a harurilor sfinţitoare peste lume. Nici nu sfidează cu disperări gotice albăstrimile cerului, nici nu se coboară la omenescul lipsit de semnificaţii: în simplitatea ei firească aminteşte par'că flăcările de foc ale Duhului ce s'au aprins peste Apostoli. E Dumnezeu făcut om — sălăşluindu-se între oameni — ca pe om să-l îndumnezeiască. E cerul ce se coboară — ca să transfigureze pământul. De jur împrejur tăcerea munţilor îşi înalţă braţele spre cer, ca într'o tainică îngenunchere în faţa minunii divine — pe care o ocrotesc, ca'ntr'o altă peşteră a Betleemului. Natura îşi recapătă sensurile divine: ea nu e simplu mijloc de delectare, ci făptură care glăsueşte despre slava lui Dumnezeu, scară care te ancorează pe tărâmurile veşniciei. Nu e numai în fuga de lume, izolarea de toată zădărnicia sgomotoaselor trăiri omeneşti, îndemnul care a înălţat locaşurile de rugăciune în taina luminişurilor din munţi. Căci mănăstirea nu e numai tăcere, numai linişte tăinuită de lume: e tăcerea care glăsueşte, binecuvintează şi sfinţeşte.

Lumea liberă este — cu preţul fericirii ei — să-şi cioplească trăirea din întunecimile iadului sau din străluminările cerului. De aceea viaţa omenească este un ciudat amestec de frumuseţe şi urâţenie, o stranie îngemânare de sublimă neprihănire şi uimitoare decadenţă. Pe cărările lumii se încrucişează hâda arătare a decrepitudinilor spirituale, cu negrăita minune a sfinţeniei. Ce miracol al naturii poate întrece strălucirea şi înălţimea frumuseţii spirituale, a sufletului purificat şi transfigurat în flacările iubirii divine? Nu există frumuseţă a făpturii care s'o întreacă pe aceasta. Dar viaţa lumii nu e numai icoană de lumină, ci şi plăsmuire de întunerec: de aceea ceice vor să grăiască numai cu dorurile înveşnicirii, uniţi fiind în aceeaş dragoste şi aprindere după Dumnezeu, se retrag din lume. Prin aceasta nu părăsesc lumea — ci o atrag spre dorirea negrăitelor bucurii duhovniceşti. Dar retrăgându-se din lume, îşi aleg cele mai minunate colţuri ale naturii. Dece? Pentrucă natura îşi păstrează mai clar re-

flexele frumuseţii cu care a plăsmuit-o Dumnezeu. Ea nu poate cădea prin propria ei voie — ca omul — din scrisa legilor ce o tocmesc: ea este veşnic aceeaş mărturie despre slava lui Dumnezeu. In frumuseţea creaturii, celce se retrage din lume, vede reflectat chipul frumuseţii divine: ea devine treaptă de săltare spre Dumnezău. Lumea cu sgomotele ei, cu rătăcirile ei, cu patimile ei — e departe: şi'n pacea sufletului care se'nalţă în rugăciune spre Dumnezeu — par'că auzi cum făptura „geme" şi „suspină" după izbăvire. Prin tine se roagă tot universul — prin tine se luminează toată făptura. E tăcerea care glăsueşte — căci ca să vorbeşti cu Dumnezeu, trebue să închizi poarta sufletului care se deschide spre lume, să uiţi de tot ce e slăbiciune şi ispită — şi singur, curat — să te laşi dus de dorurile făpturii după pacea Făcătorului ei. In tăcerea aceasta — când clocotirea patimilor este stinsă — cresc aripile de înălţare a sufletului spre Dumnezeu. Celce s'a lăsat vreodată furat de feeria splendorilor naturii — nu se poate să nu fi simţit niciodată cum nostalgiile sufletului — neîmpiedecându-se în aceste splendori îşi aruncă dorurile spre cutremurarea grăirilor de dincolo de veac. „Cerurile spun slava lui Dumnezeu" — creatura ne îndrumează spre zările frumuseţii de dincolo de zare: pe treptele strălucirilor făpturii, urcăm către frumuseţea cea negrăită a Dumnezeirii. Nu loc de tălăzuire a încântărilor simţuale, ci loc de adâncire în taina adâncurilor, unde se aud paşii lui Dumnezeu prin grădina sufletului — prin grădina creaturii. Aţi auzit vre-odată toaca sau sunetul clopotelor în munţi? Fiecare lovitură, fiecare dangăt se multiplică în mii şi mii de ecouri: par'că întreaga natură cântă în armonia clopotelor spre luminatele slăvi cereşti. Făptura se pleacă spre rugăciune — căci ce e altceva mănăstirea decât restabilirea armoniei paradisiace; zidurile ei se măresc cuprinzând sub bolta sfinţirii ei toată făptura — care se simte inundată de revărsările luminii harice.

E tăcerea care grăeşte: nu numai fugă de lume, nu numai încadrare în splendoarea farmecului natural, ci înălţare spre Dumnezeu, şi regăsirea în Dumnezeu a strălucirii creaturale de dinainte de păcat. Păcatul a rupt le-

gătura dintre om şi Dumnezeu, a răsvrătit natura contra omului — întunecând frumuseţea cea dintâi. Restabilirea omului în har — este şi restabilirea armoniei din sânul făpturii: frumuseţea creaturală se scaldă în lumina frumuseţii de dincolo de moarte. Mănăstirea fuge de lume — ca să regăsească lumea în Dumnezeu — s'o readucă la Dumnezeu. Taina aceasta a frumuseţii creaturale spre care coboară „Frumuseţea cea mai presus de orice frumuseţe" — a prins'o poetul popular — în versurile: „Pe un picior de plaiu — Pe-o gură de raiu". *O gură de raiu* este creatura atunci când o vezi în transparenţa luminilor ce se coboară de sus. Şi pe această „gură de raiu" sufletul — împodobit cu străluciri negrăite — îşi caută căile dorului — şi împlinirile vrerilor lui. Dacă s'ar aduna cele mai înălţătoare pagini ce cântă frumuseţile naturii, cred că nimic n'ar întrece în măreţie fiorul paginilor scrise în acest sens sub harul luminilor de sus — căci dacă creatura e frumoasă în sine — îşi găseşte totuşi adevărata frumuseţe numai prin încadrarea frumuseţii ei în revărsarea frumuseţii celei mai presus de fire. Simţământul acesta care sesizează în creatură reflexele iluminărilor cereşti — fermecând sufletul cu imaginea restabilirii făpturii în frumuseţea cea dintâi — e specific ortodox: noaptea sfântă a Paştilor — când „toate s'au umplut de lumină" este culminaţia acestei trainice legături dintre natură — om — şi Dumnezeu. De aceea mănăstirile se ascund în acele margini de pământ — cari cu adevărat deschid omenirii cărarea către raiu.

Păşind pe urmele evlaviei voevodale — înţelegi astfel simbolismul închinării a ceeace era mai frumos în ţară: ca să se reverse darurile frumuseţii divine peste sufletul acestui neam însetat de cer. Şi păşeşti cu sfială în umbra pădurilor — ce străjuesc ziduri de mănăstiri străvechi. Pe acolo sunt cărări luminate de gândurile monahilor de altădată: ce aprinderi vor fi închis în suflet — ce lumini le vor fi cutremurat viaţa? Ucenicii mărturisesc despre unii dintre părinţii lor duhovniceşti — că i-au văzut adesea rugându-se la rădăcina vre-unui ştejar: răpiţi cu sufletul în Dumnezeu — faţa lor iradia de strălucirile unei

altfel de lumini decât lumina cea firească. Ei retrăiau minunea schimbării la faţă de pe muntele Taborului — şi ochii lor lăcrimau de fericire: căci Dumnezeu umbla prin grădina raiului şi grăia cu ei. Puţine urme despre aceste tresăltări duhovniceşti ne-au rămas — dar ştim că epoca paisiană — în special — este revărsarea luminată a unui astfel de duh. Prin aceştia — neamul se înalţă spre culmile izbăvirii — căci pilda lor este întrupare vie a cerului pe pământ — şi imbold de trăire în Dumnezeu şi pentru Dumnezeu. Dl prof. Nichifor Crainic mărturisia studenţilor credinţa că dacă am fost izbăviţi dintru atâtea nevoi, aceasta s'a întâmplat şi pentru îndurarea ce-au dobândit în faţa lui Dumnezeu rugăciunile acelui veac paisian însorit de raza trăirilor harice. Intr'adevăr, cine poate cunoaşte taina vrerilor divine — şi cumpăni cât preţueşte pentru mântuirea neamului rugăciunea luminată de har a drepţilor? Ei sunt piscurile cele mai înalte ale lui — şi răspund în faţa lui Dumnezeu — ca odinioară Moisi de cugetul poporului său. Căci dacă în mâna lui Dumnezeu este cumpăna veacurilor, rugăciunea dreptului este cea mai neînfrântă putere pe care o are omenirea, pentru schimbarea sa la faţă.

Aşa se înţelege îngemânarea dintre natură şi mănăstire: încadrarea naturii în sfinţenia vieţii duhovniceşti este restabilirea frumuseţii paradisiace, spre care ne mână toate dorurile sufletului. Ea e cu adevărat „o gură de raiu" — dacă sufletul este într'adevăr cuprins în revărsările harice de dincolo de veac. Aşa se înţelege şi sensul monahismului: trăirea sub suflarea de foc a Duhului, ca din aprinderile ei să se lumineze toată făptura. Nu e odihnitoarea gustare a încântărilor vizuale, — ci fericitoarea tălmăcire a transparenţelor divine prin creaţie şi negrăita inundare de lumină suprafirească peste toţi şi peste toate, spre a le sfinţi — şi a le ridica la frumuseţea cea dintâi.

*
* *

Din puterile acestea ale transfigurării harice — au ţâşnit isvoarele tuturor celorlalte realizări. Şi totuşi astăzi se vorbeşte despre un monahism activ, care să uite cără-

rile contemplației. Se zice astfel despre Apus — că este urmașul Martei — și despre Răsărit — că este fiul Mariei: Occidentul fiind ocupat mai mult de organizarea materială a lumii, e practic; iar Orientul — răpit din lume — spre zările de foc ale Dumnezeirii, e contemplativ. Ortodoxia — ca ucenicul iubit, Ioan — se simte fericită atunci când — răzimându-și dorurile la sânul Mântuitorului — se pierde în zările necuprinse ale „întunecatului ocean de lumină" de dincolo de lume: fermecată de zările transfigurării, ea uită de pământ. Trebue însă să ne întoarcem dela „pasivitatea" aceasta a contemplației — și să devenim mai practici, mai activi. Să convertim contemplația în activism. Concluzia ar fi justă, dacă n'ar avea la bază o confuzie regretabilă: se confundă contemplația cu caricatura ei, sentimentalismul inactiv. Sentimentalismul e într'adevăr „pasiv", pentrucă nu este decât o răvășire a comodității omenești, a superficialității moderne. Dar contemplația nu numai nu e piedică pentru o activitate intensă, dar este însăși izvorul ei: *fără ea nu există „activitate" cu adevărat creştină, ci doar lucrare a puterilor omeneşti.* Contemplația este gâlgâire de energii divine în sufletul credinciosului, cari nu numai nu-l lasă să stea inactiv, dar face ca activitatea lui să aibă miez, să fie intensă — cu duh — și cu „putere" (nu întru înțelepciunea lumii acesteia — cum grăiește Apostolul neamurilor). Izvorul activității creștine — nu e într'un fel de activism practic comun tuturor întocmirilor omenești — ci în puterile darului ce se coboară de sus — ce le simți sălășluindu-se în suflet, prin tresăltările contemplației. Căci scris este: „Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu — și *toate celelalte* se vor adăoga vouă". Aceasta e puterea — e duhul prin care se răstoarnă, se transformă rânduirile vieții — precum e suficientă îndrumarea apelor unui râu printr'o regiune pustie — ca totul să înverzească, totul să capete viață. Precum râul nu e numai albia pe care-și duce volbura apelor — ci și malurile lui înflorite, așa și împărăția lui Dumnezeu nu este numai „pasivitatea" contemplației, ci și fertilizarea vieții în toată întinderea ei prin revărsarea transfigurataoare a

harului. Fără râu — nici maluri verzi; fără contemplaţie — nici rodnicie spirituală, activitate de înstăpânire a vieţii.

Contemplaţia nu numai fericeşte pe celce simte — prin ea — că e subiect al iubirii divine, dar îl şi face să propoveduiască fără teamă şi să lucreze fără răgaz pentru coborîrea împărăţiei lui Dumnezeu pe pământ. Fără aceste energii harice, viaţa rămâne la rosturile ei pământeşti: prin ele, ea se luminează cu chemarea nostalgiilor de peste veac. Fără gravitarea vieţii umane spre cer — energiile ei se sfarmă, se împrăştie anarhizându-se, se ciocnesc şi nu rodesc: singură revărsarea puterilor harice este chezăşia rodniciilor ei în toate domeniile. Cum un suflet care simte că într'ânsul vieţueşte Hristos — ar putea fi inactiv? Din contră: cu cât mai adânc se împărtăşeşte din energiile vivificatoare ale harului — cu atât mai mult se aprinde în el râvna de-a converti pe toţi în sensul acelei trăiri.

De aceea cei mai sublimi contemplativi au fost şi cei mai activi, strălucind ca flacări ale Duhului peste toate veacurile. Sf. Simeon Noul Teolog crede că nu există niciun sfânt care să nu fi „văzut" pe Dumnezeu, chiar dacă aceasta nu e consemnat în biografia lui. Căci puterile sfinţilor sunt puterile harului revărsate peste veac, ca să-l înalţe spre culmile 'nveşnicirii. Aici e taina propoveduirii apostoleşti: viaţa sf. Apostol Pavel — cu tot dinamismul ei — este crescută din orbitoarea lumină de pe calea Damascului. Aici este şi taina martirilor, cari cu bucurie mergeau la moarte, şi faţa lor strălucea de iradierile luminii dinlăuntru. Aici e izvorul activităţii şi biruinţei marilor ierarhi. Viaţa lor, cu toate strădaniile ei, îşi găseşte neînfrângerile în aceeaşi fulgurare de lumină dumnezeiască ce s'a scuturat pe cărările sufletului lor, aşa cum îşi scutură teii mireasma florilor pe cărările pământului. Cum şi-ar putea cineva închipui pe un adevărat „văzător" al măririlor divine, inactiv, pasiv, fără râvnă apostolească, fără putere de-a lucra pentru Hristos? Căci dacă, singur, creştinul e neputincios şi îndoelnic, el poate totul în Iisus Hristos. Ceice au simţit în ei aprinderile focului divin, nu cunosc nici o piedecă, nici chiar moartea,

care să-i oprească din calea lor. Ei sunt oglinzi ale Duhului, cari nu opresc lumina pentru ei, ci o revarsă peste viaţă spre a o transfigura, aşa cum se aprind lucrurile puse în focarul unei oglinzi, care concentrează într'acolo toate razele ce le primeşte de sus. De aceea nu monahismul contemplativ ar fi o piedecă pentru influinţa Bisericii în lume, ci lipsa unui astfel de monahism luminat de iluminările negrăite ale harului. Căci în această iluminare este toată mărirea şi toată strălucirea biruitoare a bisericii.

Sf. Simeon Noul Teolog crede că nu poate fi nimeni creştin, monah sau slujitor al altarului, nu poate vorbi despre Dumnezeu, dacă nu l-a văzut, dacă n'a simţit prezenţa lucrării Lui harice, dacă n'a trăit în intimitatea luminii divine. Numai „cadavrele" rămân insensibile la prezenţa harului sălăşluit în suflet prin sfintele taine ale Bisericii. Dionisie Areopagitul nu este departe de acest fel riguros de-a privi viaţa creştină, căci — zice — cel ce nu e purificat, cum va purifica pe alţii, cel ce nu e iluminat, cum va lumina pe alţii, cel ce nu e desăvârşit, cum va conduce pe alţii spre desăvârşire. Vederea lui Dumnezeu, trăirea prezenţei harice în suflet, este centrul din care toate lucrurile pornesc cu puteri înoite: „râuri de apă vie" curg din inima celui pe care-l iubeşte Domnul. Adevăratul activism este efectul firesc al energiilor contemplative.

Desigur că în primul rând acţiunea aceasta se exercită asupra stilului de viaţă spirituală, care trebue să domine toată fiinţa societăţii umane: sufletul poporului primeşte duhul trăirii ortodoxe — ferit fiind de orice alt duh al rătăcirilor omeneşti.

Ceice participă la hramurile mănăstirilor — văd şi astăzi — câtă influinţă spirituală modelatoare are viaţa aceasta asupra credincioşilor. Atitudinea lor la sfintele slujbe, închinăciunile, lacrimile, credinţa, fiorul transfigurator şi fericitor ce-l simt — îi întorc acasă cu sufletul mai uşor, mai senin — de par'că s'ar fi revărsat asupra lui toată nemărginirea seninătăţilor cereşti. Sunt credincioşi cari — plângând — sărută ţărâna din faţa mănăstirii —

căci loc al lui Dumnezeu este — amintindu-și par'că de glasul din rug, care grăia către Moisi: „scoate-ți încălțămintea din picioare, căci locul pe care calci pământ sfânt este". Și nu este nimeni care să nu cunoască, cum dacă un singur monah este „plin de dar" se polarizează în jurul lui toate nădejdile celor ce cred: personalitatea lui harică iradiază razele mângăierii duhovnicești, peste mulțimile însetate de mântuire. Cine ar sta să cerceteze psihologia religioasă, și viața românească în general, și-ar da seama cât de adânci rădăcini a prins în sufletul acestui neam stilul de spiritualitate și trăire ortodoxă, la care mănăstirile au avut nu puțină contribuție.

Această putere spirituală, care a luminat strădaniile voevodale peste veacuri, ne lămurește de ce nu numai voevozii, ci și boerii și răzeșii ridicau și închinau mănăstiri lui Dumnezeu, de ce fii și fiice de boeri și domnițe se retrăgeau în pacea mănăstirilor, de ce literatura noastră profană în începuturile ei e dominată de duhul creștin, de ce domnițele au cusut cu mânile lor, în fir de aur, argint și mătasă, sfinte acopereminte liturgice, iar voevozii și-au împodobit mănăstirile cu danii, cari au rămas mărturii ce uimesc pe cercetătorii evlaviei de altădată.

De aceea mănăstirile erau centre de iradiere nu numai spirituală, dar și culturală. Podoabele picturii, sculpturii în lemn, vestmintelor bisericești și manuscrisele vechi — care constitue fala ctitoriilor voevodale — sunt toate mărturia acelor vremi în care puterea spirituală a ortodoxiei stăpânea viața românească. Cine vede aceste urme voevodale, simte tremurând peste veacuri, ca o candelă nestinsă, sufletul neamului înfrumusețat de strălucirile credinței de atunci: e mândru de aceste comori și, cotropit de simțământul măreției strămoșești, are o singură părere de rău: că sufletul lor, nu e și sufletul celor de azi. Realizările ulterioare nu mai au aceeaș valoare, aceeaș strălucire, pentrucă ne-am rătăcit din cărările duhului românesc: am înlocuit idealurile credinții cu credințele streinilor.

— Totuși, va zice cineva, și epocile voevodale nu fac excepție în ce privește clocotul patimilor umane. Mănăsti-

rile exprimă mai curând dorul ispășirii păcatelor vieții voevodale.

Știm însă că nu acesta este adevărul. Dar să presupunem că interpretarea e justă. Vremile noastre nu trăiesc sub vraja satanică a patimilor trupești și sufletești? Păcatul a existat totdeauna în lume. Dar înaintașii și-au simțit conștiința îngreunată, și, rod al căinței, au închinat lui Dumnezeu ce aveau mai bun și mai frumos. Veacul de-acum, simte el rodnicia acestei ispășiri, sau trăește în păcat ca într'o viață firească? Căci căința este izvorul lacrimilor, iar lacrimile rodnicesc glia sufletului spre dreaptă făptuire. S'au simțit nevrednici, și au ridicat locașuri de închinare, ca pomenirea lor să fie din neam în neam. Dar noi ce ridicăm?

* * *

Nu e nevoe să expun toate realizările monahismului contemplativ în spiritualitatea românească; mărturiile istoriei grăesc dela sine. Se știe doar că reforma paisiană a marcat în Țările Române o adevărată înflorire literară, transformându-le în centru de iradiere spirituală în întreg Orientul, în special Rusia. Aceasta nu prin un activism rău înțeles, ci prin activismul izvorât din energiile vieții harice.

Pășești pe urmele măririlor de altădată, și par'că mii de glasuri tainice te leagă, cu dorurile neîmplinirilor noastre, de chipurile celor ce zac în cripte, voevozi, episcopi, monahi. Căci dacă frumusețea locurilor încântă ochiul, cu atât mai mult gândul se lasă fermecat de strălucirile frumuseților spirituale și morale ce luminează de departe. La vatra acestor mănăstiri s'a plămădit și s'a aprins sufletul creștin al acestui neam. Astăzi focul cel nevăzut al Duhului, de-abia mai pâlpăe în câteva inimi drepte: peste flacările lui au căzut ruinile rătăcirilor moderne. Unde sunt dorurile transfigurării harice?

Și totuși par'că se deschid zorile învierii, peste amorțeala spirituală a acestui veac. Mulți își aduc inima, candelă la altarul Domnului. Insetăm după lumină, și din în-

tunerecul erorilor în care orbecăim, izvorăsc piscurile de lumină ale nostalgiilor spirituale. Se vor găsi iarăș cărările drumeției noastre spre zările înveșnicirii? Invia-vor iarăș monahii cari grăiau blând cu fiarele pădurii — și se regăseau oglindiți în seninătățile divine ale cerului? Inima lor ar fi izvor gâlgâitor de puteri harice, spre rodnicirea spirituală a acestui neam bătut de arșița credinții. Natura „suspină" și „geme"; veacul își strigă disperarea neputinței; neamul așteaptă înviorarea mântuirii. Unde este vatra aprinderilor harice? Nu cumva Ardealul are obligația unui nou descălecat spiritual? E o datorie pe care i-o impune amintirea ctitoriilor voevodale.

SITUAȚIA MONAHILOR ROMÂNI DIN SF. MUNTE ATHOS[1]

De Preot D. VEȘTEMEAN

Sfântul Munte Athos, milenara Republică Teocratică a monahismului ortodox, găzdueşte un număr de 20 Mănăstiri numite Mănăstiri istorice, împărăteşti, patriarhiceşti, stavropighiacești și chiriarhicești, ridicate din elanul de evlavie al împăraţilor bizantini şi al voevozilor diferitelor State ortodoxe, pentru acei credincioși, cari departe de sgomotul și deșertăciunile lumii, în umbra sfintelor Altare, voiau să-și năvădească firul unei vieți îngerești.

De la primele celule monahale închegate în acest ermitagiu și până la căderea Constantinopolului (1453) sub turci, sfântul Munte s'a bucurat de o integrală protecţiune și de o mărinimoasă generozitate a împăraților bizantini. Astfel sub domnia Impăratului Constantin Monomahul (secolul XV) Muntele Athos a fost împărțit celor 20 de Mănăstiri istorice, devenind în felul acesta fiecare mănăstire proprietara unei mari întinderi de pământ.

Pe teritorul acestor mănăstiri s'au ridicat însă cu timpul și alte lăcaşuri de închinare, cari după mărimea lor, după numărul monahilor, sau după drepturile acordate de mănăstirile istorice și confirmate de Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, sub jurisdicțiunea canonică a căreia se află sf. Munte, sunt cunoscute sub denumirea de: schituri, chilii (schitulețe) și colibe (lăcașuri cu sau fără biserică).

Aceste schituri, chilii și colibe, înzestrate cu câte o mică gospodărie, au fost întotdeauna considerate ca de-

[1] In timpul nevoințelor mele duhovniceşti din Sf. Munte Athos — anul 1937 — Excelența Sa dl Eugen Filotti, Ministrul României la Atena, m'a rugat să-i prezint o dare de seamă asupra situației monahilor români de acolo. Constatările pe cari le-am făcut cred că nu sunt lipsite de interes nici pentru cititorii „Revistei Teologice". Cu acest gând le dau publicității. Preot *D. V.*

pendinţe ale mănăstirilor istorice, singurele beneficiare ale dreptului de proprietate în sfântul Munte. Dacă totuşi atunci când afluenţa monahilor ortodocşi de diferite naţionalităţi s'a mărit în aşa grad în cât mănăstirile istorice arhipopulate au găsit momentul potrivit pentru a vinde aceste dependinţe pe preţuri importante, dreptul de proprietate asupra acestora a rămas însă în mod constant marilor privilegiate ale sigiliilor împărăteşti.

Sfârşitul secolului al XVIII-lea şi întreg secolul al XIX-lea se caracterizează pentru noi românii ca epocă de penetraţiune sistematică a monahilor noştri în sfântul Munte. Până la această dată, cu toate cele cinci secole precedente de inevaluabile ctitorii voevodale, elementul românesc era foarte redus, aproape inexistent. Veniţi în sf. Munte, monahii români neaflând printre cele douăzeci mănăstiri istorice nicio mănăstire românească, în care să fie găzduiţi, s'au văzut siliţi să cumpere, cu mijloacele materiale de cari dispuneau, numeroase chilii şi colibe dela marile mănăstiri, sau când nu le găseau nici pe acestea, să clădească din temelie lăcaşuri cari să-i adăpostească. Numărul românilor însă înmulţindu-se mereu, în mod firesc a crescut şi numărul lăcaşurilor româneşti. Astfel, spre sfârşitul secolului al XIX-lea, sf. Munte număra nu mai puţin de 80 lăcaşuri româneşti cu peste 1000 monahi. Elanul de evlavie al monahilor noştri atoniţi fiind mare, iar dărnicia credincioşilor din cele două principate neprecupeţită, ctitorisirea marelui Schit Prodromul, pe teritoriul Mănăstirii Lavra şi înjghebarea Schitului Lacu pe teritoriul Mănăstirii sfântul Pavel, a fost desvoltarea firească a unui proces de afirmare românească în Athos, care în mod normal ar fi trebuit să se termine cu transformarea primului schit în mănăstire a românilor, pusă pe picior de egalitate cu celelalte 20 de mănăstiri istorice. Dacă nu s'a ajuns la realizarea acestui deziderat cu toate că Prodromul întrece ca mărime pe multe din mănăstirile istorice, aceasta se datoreşte pe de o parte lipsei voluntare de înţelegere a marilor mănăstiri athonite, iar pe de altă parte puţinului interes pe care l-au manifestat guvernele româneşti faţă de această ctitorie românească, care totuşi fusese recunoscută de către

răposatul Rege Carol I drept Casă Națională românească, luată sub protecția țării.

Până în anul 1912, viața monahilor noștri athoniți adăpostiți în lăcașurile amintite, s'a desfășurat netulburată, Sfântul Munte păstrându-și caracterul ecumenic ortodox, imprimat lui de istorie. La această dată însă, Sfântul Munte ajungând — prin alungarea turcilor — sub stăpânirea Statului elen, se inaugurează o eră nouă atât pentru monahii noștri, cât și pentru monahii celorlalte naționalități minoritare: Ruși, Sârbi, Bulgari, Georgieni, etc. De unde în trecut era suficient să mărturisească cineva credința ortodoxă spre a se bucura egal de toate drepturile și prerogativele asigurate monahilor athoniți — indiferent de naționalitate — de către împărații bizantini și de către suzeranitatea turcească — de acum încolo elementul grec al populațiunei athonite încadrându-se în curentul de redeșteptare a conștiinței naționale, care flutura ideea unei Grecii Mari, numai a grecilor, a început să afirme tot mai categoric primatul elen în Sfântul Munte, prin luarea de măsuri severe împotriva monahilor de alte naționalități, priviți cu neîncredere și considerați ca indezirabili.

Iată câteva din aceste măsuri: Mănăstirile istorice opresc atât construirea de lăcașuri noi, cât și repararea celor vechi; impun monahilor impozite peste puterile lor; fac greutăți la hirotonirea preoților, intenționând lăsarea bisericilor minoritare fără slujitori ai Sfintelor Altare; refuză — după moartea superiorului unei chilii — omologarea moștenirii, trecând-o astfel automat în stăpânirea mănăstirii, care apoi o revinde din nou unor monahi greci. Exemple de acestea s'ar putea înșira la infinit. Consider însă suficiente pe cele indicate, pentru a proba o anumită psihologie.

După războiul mondial, Sfântul Munte prin tratatul dela Sèvres din 10 August 1920, este recunoscut ca definitiv alipit Statului elen. Acest certificat internațional de stăpânire grecească în Athos, a fost prilej bine venit pentru mănăstirile istorice athonite, să pornească — de data aceasta și cu ajutorul efectiv al guvernului elen — o nouă

şi stăruitoare campanie de desnaţionalizare, prin orice mijloace, a mănăstirilor, schiturilor şi chiliilor negreceşti, în vederea acaparării lor în beneficiul celor naţionale. Intru atingerea acestui scop bine precizat, prima şi cea mai drastică măsură ce s'a luat, a fost de a se opri definitiv intrarea monahilor străini în Sfântul Munte, cari să asigure reînprospătarea personalului comunităţilor minoritare şi transmiterea bunurilor acestora. Consecinţele grave ale unei atari măsuri de lentă dar sigură înăbuşire a elementului minoritar din Sfântul Munte, se pot uşor prevedea. In ceea ce priveşte cauza noastră românească de aci, această măsură a avut efecte într'adevăr dezastruoase. Din statistica pe care o voiu anexa acestui memoriu, se va vedea lămurit că, din cele peste 80 lăcaşuri româneşti pe cari le aveam înainte cu două decenii, am pierdut deja zece, iar din cei 1000 de monahi, am pierdut două treimi. Numărul lăcaşurilor româneşti pe cari într'un timp extrem de scurt — în mod inevitabil — le vom pierde, din cauza lipsei de personal, este atât de mare, încât aceasta echivalează cu pierderea însăşi a cauzei româneşti din Sfântul Munte.

Ministerul Afacerilor Străine al Eladei declară în repetate rânduri, răspunzând diferitelor intervenţii româneşti, că nici o măsură restrictivă nu s'a luat vreodată şi că absolut orice român se poate călugări în Athos, după îndeplinirea formalităţilor reclamate de autorităţile eclesiastice locale. Aceste acte sunt simple acte de complezenţă, cari nu corespund deloc cu realitatea. Spun aceasta pentrucă cererile numeroşilor tineri români, cari răspunzând unui cald elan de evlavie voiau să se retragă în Sfântul Munte, au fost — de un deceniu şi jumătate — sistematic refuzate. Pentru a se convinge cineva *de vizu* despre veracitatea acestei informaţiuni, trebuie să meargă în Sfântul Munte, să vadă lăcaşurile noastre despopulate şi să citească în ochii înlăcrimaţi ai monahilor noştri — aceasta nu este o figură de stil — durerea întrezăririi unei zile apropiate, în care aşezămintele pe cari le-au ridicat sau întreţinut cu atâta trudă, vor trece în mâini străine.

„Cartea Constituțională" a Sfântului Munte Athos, votată de Parlamentul elen în anul 1926, adaugă o nouă serie de măsuri, cari tind vădit spre acelaşi scop: exterminarea totală a elementului minoritar de aci. Astfel, deja cu primele două articole ale ei, se legiferează oficial două nedreptăți cari existau de mai 'nainte.

Art. 1 răpeşte pentru totdeauna independența schiturilor, chiliilor şi colibelor, declarându-le dependinţe ale mănăstirilor istorice.

Art. 2 ca corolar al celui dintâi şi consecință a acestuia, refuză dreptul de proprietate oricărui aşezământ din Sfântul Munte, exceptând pe cele douăzeci de mănăstiri istorice.

Art. 3 fixează odată pentru totdeauna numărul de douăzeci al mănăstirilor istorice, ne mai permițând nici unui aşezământ athonit să se ridice la rangul de mănăstire. (Acest articol loveşte mai ales în Schitul nostru Prodromul, care a încercat de câteva ori să pătrundă în rândul mănăstirilor istorice).

Art. 6 declară pe toți monahii athoniţi — indiferent de naţionalitate— cetăţeni greci.

Art. 126 complectând articolele 1 şi 2 precizează că toate schiturile, chiliile şi colibele devin proprietăţi inalienabile ale mănăstirilor.

Art. 133 complectând articolul 3 interzice categoric transformarea unui schit în mănăstire, sau a unei chilii în schit, sau a unei colibe în chilie. (Se taie deci orice posibilitate de desvoltare acestor comunităţi minoritare).

Art. 138 interzice vânzarea chiliilor şi colibelor fără prealabila aprobare a mănăstirilor istorice.

Art. 162 limitează numărul monahilor unei chilii la trei, permițând însă acestora să mai aibă încă trei fraţi încercători. Se interzice însă hotărât depăşirea numărului de şase monahi la o chilie.

Nu fac niciun fel de comentar asupra articolelor din „Cartea Constituțională" a Sfântului Munte înşirate mai sus, pentrucă sunt extrem de explicite prin ele înşile.

Voiu semnala însă încă o măsură luată de guvernul elen, de data aceasta împotriva tuturor mănăstirilor și așezămintelor athonite, care a lovit greu și nedrept mai ales în marele nostru Schit Prodromul.

In anul 1926 guvernul elen a expropriat toate bunurile mănăstirești așezate în afară de fruntariile Athosului.

Această expropriere s'a întins și asupra metohului din insula Thasos al Schitului Prodrom, care a fost cumpărat de trei sferturi de veac cu proprii săi bani, proveniți din dărnicia credincioșilor din Principate.

Nedreptatea acestei măsuri rezidă în faptul că ea nu se aplică în mod egal tuturor minoritarilor din Athos. Astfel, pe când autoritățile elene pretind că absolut toate bunurile mănăstirești așezate în afară de fruntariile Sfântului Munte au fost pe dea'ntregul expropriate, personal mi s'a afirmat aci cu aceeași tărie de către monahii noștri — cari sunt mai în măsură ca oricine să cunoască adevărata stare de lucruri în această materie — că, probabil în urma unui acord tacit cu guvernul jugoslav, proprietățile Mănăstirii sârbești Hiliandarul, au rămas neatinse.

Astfel se explică și faptul că, singură din cele patru comunități suverane negrecești, s'a abținut de a adresa vreo plângere în această privință Societății Națiunilor.

Considerând că în anii 1929—1930 guvernul elen recunoscând dreptatea Schitului nostru i-a restituit o parte — adevărat că infimă — din bunurile metohului din Thasos, ar fi indicat să se facă noi intervenții în această direcție.

Este totuși foarte probabil că astăzi, metohul Prodromului odată confiscat, guvernul elen nu va mai accepta să recunoască printr'un acord destinat publicității drepturile zisei comunități, căci ar creia astfel un precedent primejdios în favoarea întinselor bunuri expropriate dela mănăstirile ruse și bulgare. Cred însă că dacă am insista în mod stăruitor asupra cererii noastre, guvernul din Athena ar putea fi convins să consimtă, printr'o înțelegere tacită, dacă nu restituirea integrală a proprietății confiscate, cel puțin al unei părți mai însemnate dintr'ânsa, vărsând pentru rest contravaloarea cuvenită.

După cele mai sus zise, privind problema în ansamblul ei, putem trage și anumite concluziuni, cu privire la atitudinea ce se impune față de situațiunea creiată monahilor noștri din Sfântul Munte.

Din punct de vedere bisericesc chestiunea se rezolvă răspunzând întrebării, dacă Biserica Ortodoxă Română, ca cea mai mare Biserică a Ortodoxiei contimporane, menită să joace în viitor un rol determinat în ecumenicitatea ortodoxă, va putea să nu fie reprezentată în acest centru prin excelență al monahismului ortodox de totdeauna.

Din punct de vedere politic,[1] autoritățile noastre competente, vor trebui să țină cont de câteva argumente de ordin internațional, de o deosebită importanță și cu desăvârșire în favoarea cauzei noastre.

Aceste argumente se pot rezuma în fraza următoare: Statul elen și-a luat angajamentul, prin tratate internaționale, de a nu călca cu nimic situația existentă în Sfântul Munte Athos.

Intr'adevăr:

Art. 62 din tratatul dela Berlin (1878) prevede: „Les moines du Mont Athos, quel que soit leur lieu d'origine, seront maintenus dans leur possessions et avantages anterieurs et jouiront, sans aucune exception, d'une entière égalitée de droits et prerogatives". Text foarte limpede care nu are nevoe de nici un comentar.

Tratatul dela Sèvres transmite Statului grec toate obligațiunile Statului turc. Art. 13 al tratatului dela Sèvres (10 August 1920) zice: „La Grèce s'engage à reconnaître et maintenir les droits traditionneles et les libertés, dont jouissent les communautés monastiques grecques du Mont Athos d'après les dispositions de l'article 62 du traité de Berlin du Juillet 1878".

Iar Protocolul XVI anexat la tratatul dela Lausanne (24 Iulie 1923), confirmă dispozițiunile precedente ale tratatului dela Sèvres.

---

[1] Datele documentare de mai jos, ne-au fost furnizate de dl Radu Crutescu, fost consul general al României la Salonic, actual ambasador al României la Riga.

Ce reiese din aceste texte și fapte? Că Statul grec atât ca stat succesoral al Imperiului Otoman, cât și prin tratate internaționale, se găsește de trei ori obligat să respecte drepturile și libertățile comunităților negrecești existente în Sfântul Munte. Ori, printre aceste drepturi și libertăți este consfințit prin uz, dreptul de stabilire a călugărilor străini în Sfântul Munte, cari asigură reînprospătarea personalului și transmisiunea bunurilor, lucru fără de care o viață monahală nici nu se poate concepe.

Finele de neprimire pe cari le opune guvernul grec în ce privește pretențiile străinilor, bazat pe „Cartea Constituțională" a Sfântului Munte sau pe alte legi votate de parlamentul său, sunt absolut nefondate. Motivul e simplu: Statul grec se află în fața unor obligațiuni internaționale, din trei tratate, iscălite de dânsul; ori este un principiu fundamental al dreptului internațional, că una din părți nu poate denunța unilateral angajamentele sale, fără consimțământul celorlalte părți. Acesta este un argument de fier pe care nici un sofism nu-l poate clătina.

Metoda de procedare a Statului Român în această chestiune, este clar indicată de tratatele internaționale: să ceară mai întâi guvernului grec să-și respecte angajamentele luate și în caz de refuz sau întârziere, răspuns vag, etc., să se adreseze la forurile indicate chiar de tratatele menționate: Liga Națiunilor și Curtea Permanentă de Justiție Internațională dela Haga.

Intr'adevăr, articolul 16 din Tratatul dela Sèvres, confirmat de Tratatul dela Lausanne spune clar: „La Grèce convie que, dans la mesure où les stipulations des articles précédents affectent des personnes appartenant à des minorités de race, de religion ou de langue, ces stipulations constituent des obligations d'intérêt international et seront placés sous la garantie de la Société des Nations. Elles ne pouront être modifiées sans l'assentiment de la majorité du Conseil de la Societé des Nations...

„La Grèce agrée que tout membre du Conseil de la Société des Nations aura le droit de signaler à l'attention

du Conseil toute infraction ou dangér d'infraction à l'une quelconque de ces obligations...".

Iar în privinţa diferendelor eventuale: „La Grèce agrée que cette divergence sera considérée comme un différend ayant un caractère international..."

Protocolul XVI al Tratatului dela Lausanne confirmă aceste dispoziţiuni în întregime.

Deci şi pe terenul dreptului internaţional dreptatea noastră este evidentă şi modul de procedare al Statului Român, indicat din aceste tratate.

Pentru toate cele ce preced cred deci că, dacă voim într'adevăr să nu renunţăm pe dea 'ntregul şi pentru totdeauna la situaţiunea noastră seculară în Sfântul Munte, ar fi de dorit să ne folosim de ultima ocaziune ce ni se oferă pentru a obţine satisfacerea justelor noastre revendicări.

TABLOU STATISTIC [1]

asupra schiturilor, chiliilor şi colibelor româneşti existente în Sfântul Munte Athos în anul 1938 şi a numărului monahilor ce le populează

Pe teritoriul mănăstirii Marea Lavră

		Nr. Monahilor:
1.	Schitul chinovial „Prodromul" Botezul Domnului	30
2.	Chilia „sf. Ioan Teologul", supranumită „Cucuvino"	4
3.	„ „Tăierea capului sf. Ioan Botezătorul' supranum. „Catafighi"	5
4.	„ „Adormirea Maicii Domnului" (Vigla)	2
5.	„ „Naşterea Maicii Domnului" (Chireşa)	2
6.	„ „Sf. Artemie" (Catunache)	3
7.	Coliba „Sf. Antonie" (Chiraşa)	2
8.	„ pustnicului Ioan (Chiraşa)	2
9.	„ monahului Nefit	2
10.	„ fraţilor Chesarie şi Pamfil	2
11.	„ monahului Natanail	1

[1] Datele acestui tablou le-am adunat mergând cu închinarea pe la toate lăcaşurile româneşti, însoţit de iubiţii mei fraţi Diomid, Dometie şi Gherontie, vrednici monahi ai Chiliei româneşti Sf. Ipatie.

Pe teritoriul mănăstirii sfântul Pavel

		Nr. Monahilor:
12—34.	Schitul Lacu cu biserica centrală „Sf. M. M. Dimitrie„ (acest schit fiind idioritmic, pe lângă biserica centrală mai are 16 lăcaşuri cu biserici particulare şi 6 lăcaşuri fără biserici. In total 22 lăcaşuri româneşti)	50
35.	Chilia „Sfinţii Teodori" (Kareia)	3

Pe teritoriul mănăstirii Vatoped

36.	Chilia „Sf. Ierarh Ipatie" (cea mai frumoasă casă românească din sf. Munte)	6
37.	„ „Naşterea sf. Ioan Botezătorul" (Coliciu)	3
38.	„ „Sf. Gheorghe" (Colciu)	3
39.	Lăcaşul „Sf. Marina" (schitul Vatopedului)	3
40.	„ „Adormirea Maicii Domnului"	1
41.	Chilia „Izvorul Tămăduirii"	2

Pe teritoriul mănăstirii Pantocratului

42.	Coliba „Sf. Gheorghe"	9
43.	„ „Naşterea Maicii Domnului"	2
44.	„ „Adormirea Maicii Domnului"	2
45.	„ „Sf. Mitrofan"	1
46.	„ „Sf. Tihon"	4
47.	„ „Sf. Mahrama"	2
48.	„ „Toţi Sfinţii"	3
49.	„ „Maica Domnului Cazansca"	2
50.	„ „Buna Vestire"	3
51.	„ „Sf. Ioan Teologul"	1
52.	„ „Sfinţii fără de arginţi"	2
53.	Lăcaşul „dela Lustra"	3
54.	„ schimonahului „Antonie"	3
55.	„ „ „Damaschin"	2
56.	„ „ „Ilie"	2
57.	„ monahului „Varlaam"	2

Pe teritoriul mănăstirii Stavronichita

58.	Chilia „Tăierea capului sf. Ioan Botezătorul"	4
59.	„ „Naşterea Maicii Domnului"	5
60.	„ „Sfinţii Trei Ierarhi"	2
61.	„ „Sf. Apostol Andrei"	5
62.	Coliba monahului „Ilie"	1
63.	„ „ „Iov"	2
64.	„ „ „Teofan"	2
65.	„ „ „Andrei"	1
66.	„ „ „Nazarie"	2

Pe teritoriul mănăstirii Dionisiu

	Nr. Monahilor:
67. Chilia „Intrarea în Biserică"	8

Pe teritoriul mănăstirii Cutlumuș

68. Chilia „Sfinții Teodori"	3
69. Coliba „Maica Domnului Ivirița"	1

Pe teritoriul mănăstirii Iviru

70. Chilia „Naşterea sf. Ioan Botezătorul"	1

Pe teritoriul mănăstirii Xiropotamu

71. Chilia „Adormirea Maicii Domnului"	3

Pe teritoriul mănăstirii Simon Petru

72. Chilia „Adormirea Maicii Domnului"	1
Total:	210

(Alți monahi români în diferite mănăstiri și schituri)

In regiunea „Colciu" cavioți (monahi locuind cu chirie)	3
In mănăstirea „Vatopedului"	2
„ „ „Esfigmenos"	1
„ „ „Zografu"	4
„ „ „Rusicu"	4
„ „ „Dohiariu"	2
„ „ „Iviru"	2
„ Schitul „Sf. Ilie"	1
„ „ „Sf. Andrei"	1
„ Kareia (meseriași)	7
Diferiți călugări cerșetori	25
Total general:	262

In rezumat:

Sunt în sf. munte Athos 72 lăcașuri românești cu 52 de biserici.
In lăcașurile românești sunt 210 monahi.
Prin diferite mănăstiri, schituri și alte locuri 52 monahi.

BISERICA VECHE ORTODOXĂ DIN ORĂȘTIE

— CONTRIBUȚII LA ISTORICUL BISERICII —

De MIRCEA MUNTEANU

Biserica veche ortodoxă din Orăștie — după unele indicii — a fost zidită în secolul al XVIII-lea. Date precise din care să rezulte anul edificării și forma acestei biserici, nu se găsesc nici chiar în arhiva epitropiei ortodoxe.

După statistica Românilor din Ardeal făcută de Buccow în anul 1760—1762[1] rezultă că pe acel timp în Szász-város (suburb. superius), la „templa concessa", era 1 biserică unită, iar în suburb. inferius era 1 biserică neunită, adică ortodoxă. Această informație, fără alte complectări, ne arată dar că în anul 1760—62 se afla o biserică unită și una ortodoxă. Ambele biserici înainte de unirea dela 1700 erau însă ortodoxe, admițând exactitatea datelor indicate în „Statistica" lui Buccow și studiind vechimea — după aparență — a bisericii unite, care pare cu mult mai veche decât cea ortodoxă.

Intr'o lucrare documentară a dlui prof. univ. Silviu Dragomir[2] este reprodusă în copie „petiția, pe care au înaintat-o Românii din Scaunele Sibiului, Mercurii, Sebeșului, *Orăștiei* și al Dobrii, contelui Haller și în care declară, că nici nu au fost și nici nu vor să fie uniți": „...Et nos Valachi, qui existimus in sede Szászvarosiensi...". Iar mai departe[3] este reprodus un „raport al protopopilor din Sebeș și *Orăștie* despre mișcarea pornită împotriva unirii". Primul document este din Sibiu (Noemvrie 1748), iar al doilea din Geoagiu (13 Decemvrie 1758).

---

[1] Dr. Virgil Ciobanu: Statistica Românilor din Ardeal, Cluj 1926, p. 86.
[2] Silviu Dragomir: Istoria desrobirii religioase, Anexe, p. 68.
[3] O. c. p. 175.

Prin urmare la această dată existau ortodocşi în Orăştie, cari erau, fără îndoială, în număr mare şi totodată exista şi o biserică, dupăcum am văzut din „Statistica" lui Buccow. Nu se ştie însă dacă acea biserică era aceeaş zidire care se păstrează şi astăzi, dacă a fost alta, sau o parte din actuala zidire.

Calendarul arhidiecezan dela Sibiu indică existenţa bisericii din anul 1780. Natural, anul 1780 nu trebue luat ca precis, ci un an sau doi mai mult sau mai puţin. In arhiva bisericii nu am găsit nici o dovadă, fiindcă primul document este un proces verbal, care datează din 11 Maiu 1833, dată când viaţa bisericească ortodoxă luase deja o desvoltare destul de mare. Dar şi aceste procese verbale, cari pot mărturisi în parte trecutul umbros — din punct de vedere istoric — al Bisericii noastre, sunt atât de răsleţe şi incomplecte, vorbind mai mult de lucruri de puţină însemnătate istorică.

Biserica a fost zidită „extra muros", fiindcă pe atunci Românii nu aveau voie să-şi zidească biserici între „zidurile" (cetăţii) locuite de stăpânitorii vremelnici din acele timpuri.

După unele informaţii verbale, primite dela preotul sas Dr. Amlacher din Orăştie, elev al marilor istorici Mommsen şi Treitchke, cari se păstrează în tradiţia familiei Amlacher, biserica pare a fi fost zidită de arhitectul Amlacher Mathias, care se intitula „Faber egregius murarius". Nu se ştie sigur dacă a edificat-o întreagă sau numai a amplificat-o. In orice caz, el a avut lucrarea şi a săvârşit-o în acelaş timp când a zidit şi biserica din Sibişel —Baia. Maestrul Amlacher Mathias a murit în 1789, prin urmare s'ar părea că data zidirii bisericii — adică 1780 — este cea mai sigură, fiindcă moartea lui Amlacher s'a întâmplat curând după anul indicat mai sus.

Intr'o monografie[1] se arată că în anul 1848 se aflau în Orăştie 2 biserici: cea ortodoxă şi cea unită, dintre cari cea ortodoxă, mult mai mare şi mai însemnată, a fost zidită

[1] Monografia inst. de credit şi economii „Ardeleana", de I. I. Lăpedatu, p. 7.

„cu ajutorul Grecilor, ai căror urmaşi au şi îngrijit-o ca epitropi până la 1866". Aceşti „Greci" — aşezaţi aici ca negustori — erau în realitate Aromâni. Ţara lor de origină l-a făcut pe autorul monografiei şi desigur şi pe informatorii săi, să-i considere Greci şi nu Aromâni sau Macedoromâni.

Forma bisericii nu a fost la nici un caz aceeaş cu cea de astăzi. La început ea era mai mică, iar turn nu exista, ci numai o clopotniţă, aşa cum se prezintă astăzi încă biserica cea unită, care a fost odinioară tot ortodoxă. Dovadă despre afirmaţia de mai sus o constitue un alt document [1] şi anume: „Cartea scaunului Orăştiei despre năcazurile suferite din cauza unirii", care datează din 1755. Iată ce cuprinde acest document: „Noi Orăştie cu 2 biserici cerem etc. juraţii George Mateiu, Pârvul Grecul, eu Stavre Grecul şi cu tot oraşul împreună toţi". Prin urmare ambele biserici erau în timpul acela ortodoxe, sau cel puţin pe atunci existau 2 biserici ortodoxe.

Biserica s'a complectat ulterior, iar turnul a fost edificat ceva mai târziu.

Dovadă că biserica s'a mărit în direcţia altarului, o formează şi cele două cruci cari se găsesc deasupra altarului, cât şi forma zidului care vădeşte că n'a fost lucrat în acelaş timp. O altă dovadă o formează şi piatra funerară — sau crucea — zidită în colţul drept exterior al altarului, pe care se află o inscripţie slavonă indescifrabilă şi alta latinească, mai uşor de descifrat şi anume, pe o parte: „Hic jacet in sepulcro pie defuncta Maria Gőrőg de Fagaras in Anno 1701... ma Maji cum duobus Filiis Georgio et Petro filia Maria virgine et sorore minori Corsangvinea Műllere Defuncta in aetate Annorum 28". Pe altă lature se citeşte mai greu, fiindcă multe litere şi chiar cuvinte sunt şterse: „Iuravit ser ho... c... Petrus Gőrőg Ternova pro tempore Iudex universorum in trannia Oracorum... ero... Quatorum et... Pe... in oppido Szaszvaras cum muliere sua Christina Nandra de Clopotiva Anno 1705 die 1 Maji".

---

[1] Silviu Dragomir: O. c. p. 140.

Prin urmare, aici este vorba fie de-o piatră funerară, fie de-o cruce, care datează din 1701 şi care — desigur — a fost prea aproape de biserică, de unde a fost însă scoasă atunci când s'a mărit biserica şi, pentru a nu dispărea, a fost zidită în zidul altarului, probabil în apropierea locului unde a fost aşezată la început.

Pe la anul 1800 se spune că altarul ar fi ars, dovadă că în 1801 s'a ridicat din nou tâmpla altarului de către macedoneanul Tyra Tatartzy. Tot în acest an se face şi un alt iconostas, care poartă următoarea inscripţie în partea dinspre altar: „1801 August Ioană Novakobgi pictor". Răsfoind procesele verbale aflate la parohie, care datează din 1833 şi sunt foarte răsleţe, voiu încerca să redau câteva date aşa cum le-am găsit, referitor la istoricul acestei biserici.

In 1 Martie 1847, Mitropolitul Şaguna — fiind în drum spre Viena — a scris cu mâna proprie un proces verbal cu litere cirile, în care face observaţia cu privire la obiceiurile epitropilor de-a se împrumuta cu bani din cassa bisericii, pe cari — din motive de solidaritate — nu-i mai restituiau.

Tot atunci — spune tradiţia orală — voind să între în curtea bisericii, care era înconjurată cu un gard dărăpănat şi spart, a întrebat pe care poartă să între. Acesta a fost un motiv ca orăştienii să-şi zidească un zid de piatră în locul gardului, lucrare începută în acelaş an. Isbucnind revoluţia, lucrarea a fost întreruptă şi continuată câţiva ani mai târziu.

Intr'un proces verbal din 1866 cetim că s'a hotărât: „planizarea curţii basericii radicarea porţiloru şi a murilor în jurul curţii s. baserici...". Prin urmare în 1866 s'au ridicat aceste ziduri, sub epitropatul binefăcătorilor: Spiridon Tatartzy şi Vasiliu Gőrőg.

In 1868, la propunerea să se mai facă nişte scaune în biserică, se opune comitetul, fiindcă e „...besereca fórte strimtă cĕtu nu încapu ómenii...".

„In 1873 s'au înălţat pe zidurile fundamentului vechiu,

turnul bisericii, prin Richter, edificător și primul meseriaș străin".[1]

Cu anul 1879 se hotărăște ca biserica să aibă primul cor „spre îmbodobirea cantului devinu în baserica nóstra...". Acest gând s'a realizat însă abia în 1886.

Se mai fac ulterior câteva reparaturi mai importante la turn și în interiorul bisericii, iar în 1893 se toarnă din nou clopotul cel mic din turn. Ceea ce trebue remarcat este faptul că în procesul verbal din 21 Maiu 1896 se amintește despre „ridicarea zidului împrejurul bisericii". Nu se spune însă dacă acest zid este continuarea celui început în 1847 și 1866, sau ar fi primul zid ridicat. In cazul cel din urmă, ce rost aveau porțile de fier menționate într'un proces verbal din 1879? Desigur însă ca acest zid să fie continuarea celui vechiu, sau cel vechiu a fost înlocuit cu unul nou în forma în care ni se prezintă astăzi.

In 1901, în urma unui raport al poliției locale că turnul s'ar afla în stare slabă și că amenință cu prăbușirea, se pun bazele unui fond de zidire pentru o altă biserică. Se fac reparaturi radicale bisericii, iar turnul se leagă cu fier de corpul ei. In 1906 se dărâmă boltitura veche la femei, se face alta nouă și se mai adaogă câteva strane. Isbucnind răsboiul cel mare, proectul zidirii unei noui biserici a fost zădărnicit, iar în 3/16 Septemvrie 1917 se predau „cele 2 clopote pe sama miliției, care cântăresc 317 chile și se vor plăti la biserică cu 4 cor. de chilă". Astfel biserica rămâne cu un singur clopot.

Ultima reparatură se face în 1928—30 la iconostas, la cor, la turn și se văruește biserica cu motive naționale, așa cum se prezintă și azi. In 1932 se procură cele două clopote, în locul celor luate în timpul răsboiului.

Biserica, după cum am văzut mai sus, este înconjurată cu un zid din piatră. In curtea bisericii sunt câteva morminte cu cruci de piatră sau marmoră, dintre cari 3 sunt de remarcat și anume: al lui Kirra Tatartzy, al soției sale Zoica și al Sofiei Tatartzy „veduvă după Görög".

---

[1] C. Baicu: Memorialul școalei primare, p. 28.

Biserica are o lungime interioară de aproximativ 35 m., lățimea de 9 m., înălțimea de 4.50 m., iar a turnului de vreo 35 m. Forma este de corabie. Stilul e gotic (săsesc), ca și cea ortodoxă veche din Pricaz și cea unită din Turdaș, care a fost cândva tot ortodoxă. Turnul e acoperit cu metal, iar corpul bisericii cu țiglă. La intrarea din partea dreaptă e un pridvor, iar lângă turn s'a construit în Noemvrie 1937 un cerdac în stil românesc.

Acestea sunt cele câteva date mai importante, pe cari le-am putut culege, referitor la trecutul acestei biserici. Fără pretenția de-a fi complecte, ele vor servi totuși în bună parte, ca un modest îndreptar, istoriografului care va încerca să scuture praful vremii și să clădească, cu râvnă, în pagini istorice, tot trecutul bisericilor noastre, atunci când — ruine — acestea, în scurgerea timpului, vor deveni simple urme ale unei vii și puternice existențe spirituale în satele și orașele noastre ortodoxe din Ardeal.

ATITUDINI

MONARHUL ÎN CONCEPŢIA ORTODOXĂ

Într'o conferinţă rostită la Arad, repetată la Bucureşti şi apoi reprodusă în „Gândirea" (nr. 10 din 1939), dl Prof. univ. Nichifor Crainic — acest rezervoriu imens de idei profunde şi armonice — discută poziţia monarhului în viaţa plenară a Ortodoxiei ecumenice.

Problema, ignorată suficient la noi într'o vreme când monarhia străbătea faza constituţional-democratică a reprezentării simbolice şi pasive, trebuia scormonită şi implântată în centrul atenţiunii obşteşti, tocmai pentrucă astăzi — după transformarea radicală a vieţii noastre statale operată prin Constituţia din Februarie 1938 — monarhul îndeplineşte un rol efectiv şi dinamic în iniţierea şi diriguirea trebilor publice.

Multă lume va fi rămas nedumerită în urma schimbării acesteia de poziţie, mulţi nu vor fi putut să înţeleagă că menirea monarhului — după însaşi însemnarea cuvântului — e să conducă, nu să pozeze, să-şi spună cuvântul în toate detaliile mecanismului de stat, iar supuşii să i se supună cu încredere şi cu dragoste — şi nu să i se suprapună cu îngâmfare. Imbunătăţirea deja vizibilă a mersului trebilor obşteşti, cu care s'a soldat această răsturnare de situaţii, a arătat tuturor — mai degrabă decât s'ar fi putut nădăjdui — că fapta monarhului nu reprezintă o uzurpare, ci o reaşezare în plenitudinea drepturilor sale fireşti.

Pornind dela constatarea că opera de renaştere naţională iniţiată de Suveranul nostru este o realitate în plin progres, că această operă face o parte atât de largă credinţei *şi* apostolatului creştin *şi că aderenţa Bisericii neamului la idealurile ei a fost spontană şi generoasă, dl Nichifor Crainic dăltueşte cu splendorile stilului său neîntrecut, în marmora concepţiei răsăritene, profilul monarhului ortodox şi poziţia sa în Biserică, dându-ne o mostră strălucită şi documentată de* doctrină teologic-politică.

„Figura monarhului ortodox a dat-o în liniile ei esenţiale, pentru toate ţările de aceeaşi credinţă, Bizanţul imperial". Impărăţia bizantină e închinată Mântuitorului Hristos. Direct din mâinile Lui — cum arată iconografia — primeşte basileul coroana.

Basileul trebue să fie ortodox. Puterea lui îmbracă dimensiuni ecumenice: nu numai înalţii demnitari ai imperiului, ci şi reprezentanţii celorlalte popoare se apropie de dânsul cu trei metanii, îi datoresc sentimentul de proskinisis, de prosternare adoratoare. Dela Con-

stantin cel Mare — pe care istoriograful Eusebiu de Cesarea l-a numit „cel de-al treisprezecelea apostol" — fiecare basileu se socoteşte apostol politic al Bisericii, este asemenea cu apostolii (isapostolos) şi, dela Justinian încoace, arhiereu-împărat. In ziua încoronării, basileul jură solemn în biserica Sfintei Sofii să ocrotească Biserica, să păzească neclintite dogmele sinodale, canoanele şi privilegiile eclesiastice, iar Patriarhul îl pomăzueşte şi îl consacră de „uns al Domnului". Din această clipă, basileul e „vicarul lui Hristos" pe pământ şi întreg autocratismul său se preschimbă în „funcţie seculară a creştinismului". Când luptă, luptă pentru Ortodoxie: „Bizantinii se consideră cruciaţi permanenţi ai ortodoxiei, iar autocratorul... e în realitate un apostol, care ştie să-şi sacrifice orgoliul militar la picioarele Mântuitorului". Hristos este comandantul armatei bizantine, iar basileul, locţiitorul Său („Nu în arme avem încredere, nici în soldaţi, nici în generali şi nici în geniul nostru propriu, ci toată nădejdea noastră o punem în pronia Sfintei Treimi" — spunea Justinian. Iar Ioan Comnen e deplin încredinţat că soldaţii săi au luptat „sub Dumnezeu ca general, iar sub mine ca locotenent al Său").

La Bizanţ, legea lui Hristos devine legea statului. „Ce este oare dreptul bizantin dela Justinian şi până la basilicale, *decât o continuă adaptare a legislaţiei romane la spiritul creştin? In această privinţă, opera juridică a împăraţilor nu e altceva decât un proces de convertire la creştinism a dreptului roman, în năzuinţa, ce trebue să ne însufleţească pe toţi cei de azi, ca legea lui Hristos să devină însăşi legea statului".*

Cultura bizantină, educaţia, învăţământul în genere, sunt creştine prin definiţie. Şi prin voinţa basileului. El însuşi e de regulă teolog versat în tainele subtile ale dogmelor, iar fundamentul învăţământului în universităţile bizantine îl constitue Teologia. „Om instruit în sensul bizantin înseamnează teolog înainte de toate". Teodosie II, întemeietorul primei universităţi creştine, va fi copiat ca atare de Occident. „Sub raportul intelectualităţii, Bizanţul, făuritorul dogmelor, reprezintă ultima expresie a fineţii şi adâncimii metafizice.

Contactul bazileului cu Biserica e permanent, e — am putea zice — ceva organic. „Afară de preoţi, el singur are dreptul de a păşi în altar, iar de pe amvonul Sfintei Sofii adesea rosteşte predica". In Biserică, el nu e despot, ci fiu şi ocrotitor al ei. De-un cezaropapism bizantin, atât de bucuros inventat de apuseni, nu se poate vorbi. Dacă cezaropapismul este absolutismul imperial exercitat în Biserică, apoi să nu se uite că amestecul bazileului a fost adeseori corectat, şi uneori drastic, de puterea spirituală a patriarhului ecumenic. Reprezentând unitatea imperiului, basileul bizantin colaborează real la menţinerea unităţii Bisericii, „pentrucă în sens bizantin Biserica se confundă cu statul în aceeaşi armonie a puterilor deosebite".

Profilul august al basileului bizantin, căzut sub zidurile Constantinopolului cotropit de Turci, se permanentizează în domnitorii Ţărilor

române. Voevodul nostru e național în spațiu, dar ecumenic în spirit. Pravila bizantină e lege în cuprinsul pământului stăpânit de el. „Ca șef al armatei, el face din ea o funcție a lui Hristos". Răsboaiele lui apără țara — dar totdeodată și credința.

Caracterele tradiției religioase a monarhiei răsăritene, sunt ușor de recunoscut în personalitatea polară a lui Vodă Carol II. „Eu sunt născut și crescut ortodox", a declarat Majestatea Sa, cu prilejul târnosirii bisericii unite din Lugoj. Ortodoxia Majestății Sale e vie, activă, dinamică; e întru totul conformă acelei Biserici lucrătoare pe care o dorește cu nesaț în toate cuvântările Sale. N'ai să găsești în ele, oricât te-ai osteni, nimic din stângăcia ridicolă a voroavelor religioase pe cari unii sau alții dintre politicienii de tristă pomenire le rosteau la ocazii mari. In materie religioasă, Suveranul ortodox al României se exprimă cu competență și siguranță, două însușiri cari descoperă pe cunoscătorul adânc al chestiunilor de natura aceasta. Dar și pe practicantul sârguincios și devotat al trăirii unei vieți de profundă evlavie. In această privință, dl Nichifor Crainic invoacă pilde mișcătoare.

Două probleme mari i se pun spre deslegare monarhului României, care întruchipează figura impunătoare a bazileului bizantin: înlăuntrul țării, restabilirea unității de credință; iar înafara ei, refacerea moralei ecumenice, a unei spiritualități ortodoxe în politica internațională a Balcanului. „Puterea Bizanțului, care a făcut din el un miracol al istoriei, a fost unitatea de cremene a credinței și elanul religios, trăit de unanimitatea imperiului, dela basileu și dela patriarh, până la ultimul călugăr, până la ultimul țăran, până la ultimul soldat". Monarhul României vrea refacerea acestei unități de credință. Dovadă faptul că „între principiile ce călăuzesc cugetarea regală, credința ortodoxă e reașezată în tronul sufletului, după marea tradiție imperială și voevodală a Răsăritului".

Când augusta vrere se va realiza, neamurile ortodoxe ce ne înconjoară vor putea contempla cu respect și încredere gloria apusă a Bizanțului imperial, fulgerând cu puterea luminii dela Răsărit din creștetul Coroanei regale a României.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

ALȚII DESPRE ORTODOXIA RĂSĂRITEANĂ

Ceea ce caracteriza până de curând atitudinea Apusului față de Răsăritul ortodox, era o totală lipsă de înțelegere. Ignorați sau superficial cunoscuți de cercurile protestante, din partea bisericii papistașe am recoltat nu odată loviturile de copită ale disprețului și defăimării celei mai răutăcioase. Pentru cei dintâi, am contat multă vreme numai întrucât am fi putut fi convinși să ne aliem cu ei în lupta comună contra abuzurilor poliforme ale papalității schismatice. Pentru ceilalți, eram obiect de pradă sufletească, niște rătăciți ambițioși pe cari zeloasele echipe de milițieni eclesiastici ai ordurilor că-

lugăreşti papistaşe trebuiau să-i vâre sub ascultarea Episcopului Romei cu orice preţ şi prin orice mijloace. Fermitatea cu care Patriarhii răsăriteni au răspuns repetatelor încercări de unire ale teologilor protestanţi, i-a făcut pe aceştia să înţeleagă că Ortodoxia nu va consimţi nicicând să se târguiască asupra adevărurilor de credinţă la cari ţine muceniceşte de veacuri. Iar dârzenia cu care am rezistat asalturilor şi silniciilor organizate de ienicerii papii, au înscris pagini nemuritoare în sbuciumata istorie a Ortodoxiei răsăritene.

Puţini şi strâmtoraţi de spectrul semilunii şi de brutalităţile tiarei papale deopotrivă, ortodocşii răsăriteni n'au putut arăta veacuri dearândul întreaga măsură a posibilităţilor lor creatoare. De-aci defăimările necruţătoare cu cari i-au gratificat fraţii lor de altă confesiune, mai puţin încercaţi de împrejurări. Ortodoxia răsăriteană a făcut însă altceva, mult mai de preţ: a păstrat nestricată şi neschimbată moştenirea lui Hristos în lume. Incapacitatea ei de adaptare la opera de schimonosire a adevărului netrecător, pe care a intreprins-o romano-catolicismul şi protestantismul, trebuia răsbunată. Ortodoxia răsăriteană a rămas părăsită şi singură în cele mai grele momente ale istoriei ei. Nici una dintre bisericile surori nu s'au grăbit să lege rănile celei căzute între tâlhari. Ortodoxia răsăriteană a călcat şi în această privinţă pe urmele Mântuitorului. Şi El a fost părăsit de toţi, când a ajuns în suferinţă; chiar şi de Petru — care-i făgăduise credinţă până la moarte.

Astăzi lucrurile stau altfel. Mişcarea ecumenică pentru împăcarea bisericilor creştine, i-a determinat pe mulţi eterodocşi să-şi revizuiască şi să-şi corecteze atitudinea faţă de Ortodoxia răsăriteană. Cu excepţia papalităţii — se putea altfel? — bisericile creştine iau în considerare mai mult ceea ce le apropie, decât ce le desparte. Cunoaşterea reciprocă a adus după sine, în chip firesc, mai multă înţelegere şi preţuire reciprocă. Dragostea care toate le birue, a năruit multe prejudecăţi, a înăbuşit urile şi a curmat dispreţul. In împrejurările schimbate 'nspre bine, grăuntele de mărgăritar pe care-l conţine fiecare confesiune, a fost descoperit şi valorificat atâta cât este, spre bucuria şi împăcarea tuturor. Protestantismului i se recunoaşte bunăoară meritul unei admirabile opere de samaritanism creştin. Bisericii papistaşe, severa disciplină seculară care, dacă e atât de străină de orânduirile puterilor cereşti, poate fi copiată cu mare folos de despoţii pământeşti, pentru strunirea eficace a supuşilor lor. Iar Ortodoxiei răsăritene, îi revine cinstea de-a fi recunoscută ca păzitoarea credincioasă a adevărului revelat în Domnul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Ea reprezintă măsura după care fracţiunile eterodoxe îşi pot controla poticnelile, falsurile comise în materie de credinţă. E ceea ce reiese dintr'un studiu recent al profesorului protestant Dr. Friedrich Siegmund-Schultze.

Dsa este directorul valoroasei colecţii „Ekklesia", care publică — în editura Leopold Klotz din Leipzig — studii documentate despre

diversele biserici naţionale, alcătuite de oameni competenţi din însuşi sânul acestor biserici. Lucrarea pe care o săvârşeşte Prof. Fr. Siegmund-Schultze e nu numai originală, ci şi instructivă şi irenică. Invitând pe cutare cunoscător să se rostească despre viaţa bisericii căreia-i aparţine, dsa oferă celor de altă credinţă posibilitatea de-a se informa — poate pentru prima dată în viaţa lor — complect şi fidel asupra gândirii şi acţiunii bisericii respective, asupra istoriei ei, a mărturisirii ei de credinţă, a cultului şi organizării ei administrative. Câştigul cu care se soldează o atare iniţiativă pusă în slujba adevărului, nu poate decât să ne apropie sufleteşte pe toţi creştinii şi să ne facă să ne preţuim reciproc.

Volumul X al publicaţiei „Ekklesia" (Eine Sammlung von Selbstdarstellungen der christlichen Kirchen) se ocupă în primul fascicol (160 p.) de istoria, învăţătura şi organizarea Bisericii ortodoxe. Studiile în chestiune sunt iscălite de regretatul Arhiepiscop al Atenei şi al întregei Grecii Hristom Papadopoulos, de profesorii Facultăţii de Teologie din Atena D. Balanos, C. Diovuniotis, A. S. Alivizatos, B. Stefanides şi de Mitropolitul Tiatirei Germanos Strinopoulos.

In fruntea fasicicolului, Prof. Siegmund-Schulze tipăreşte un cuvânt introductiv de justă înţelegere a poziţiei Ortodoxiei răsăritene în concertul bisericilor creştine.

Nu ştiu să mai fi citit undeva un mai grăitor act de dreptate ca cel pe care-l face aici Bisericii celei una, sfântă, sobornicească şi apostolească Profesorul Fr. Siegmund-Schultze. Socotim că e bine să auzim din când în când şi ce spun alţii despre noi. De aceea zăbovim asupra declaraţiilor profesorului amintit.

Prof. Fr. Siegmund-Schultze constată încă dela început că Biserica ortodoxă răsăriteană ocupă o poziţie deosebită între bisericile orientale, pentrucă ea a păstrat în chip exemplar caracteristicele catolicităţii (=ecumenicităţii). Aceasta are mai mult drept la predicatul „catolică" decât biserica papală. In vreme ce ultima, în conciliul dela Vatican, a ridicat la rang de principiu abaterile dela credinţa şi constituţia Bisericii vechi, Biserica ortodoxă răsăriteană a pus neîncetat accentul pe acordul deplin dintre ea şi Biserica primelor veacuri, în forma în care a apărut aceasta în lumea greco-elenistică.

După opinia Prof. Fr. Siegmund-Schultze, pentru desemnarea fiinţei Bisericii răsăritene poate fi întrebuinţat cu mai multă dreptate atributul „ortodoxă" decât cel de „catolică", în care — după concepţia creştinilor ortodocşi — trebue să vedem expresia fidelă a dreptei credinţe şi a adevăratei închinări aduse lui Dumnezeu. In acest înţeles al cuvântului, Biserica ortodoxă vrea să fie şi să rămână şi astăzi Biserica veche, Biserica Apostolilor şi a Părinţilor bisericeşti, Biserica Sinoadelor ecumenice şi a Tradiţiei Bisericii celei nedespărţite. Ea este cu adevărat Biserica tradiţională. Ea este ispravnicul acelui curent de viaţă dătător, care curge dela Apostoli, prin ceilalţi purtători ai Tradiţiei sfinte, până n' zilele noastre.

Referitor la lipsa de înțelegere pe care cercetătorii apuseni au vădit-o față de esența Ortodoxiei, Prof. Siegmund-Schultze are observații revelatorii. Aceştia n'au putut sesiza plenitudinea ei, πλήρωμα creştinismului răsăritean, vâna de viață dătătoare care nu şi-a încuiat isvoarele niciodată.

La această plenitudine de viață spirituală în Hristos ținem ceva mai mult decât la splendorile reci ale Vaticanului, cu cari încearcă să ne ameţească urbea de pe Târnave. Aceea înviorează, durează, mântueşte şi suie la cer, câtă vreme puterea uzurpată de papi se târăşte pe fața pământului.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

RELIGIOSITATEA POPORULUI ROMÂN

NOTE PE MARGINEA UNEI CĂRȚI RECENTE[1]

Ispitiți orice carte onestă de istorie, descifrați mărturiile trecutului nostru de două ori milenar şi vă veți convinge că pe cât de sgârcite şi de puțin sigure sunt datele ce le avem referitor la problema formării poporului român, pe atât de bogate şi de rezistente sunt cele cari ne grăiesc despre încreştinarea noastră. Când ne-am luat locul sub soare ca neam, „Răsăritul Răsăriturilor", Hristos Mântuitorul, trona peste creştetele noastre; şi'n suflete, lumina Evangheliei Lui gătise sălaş bucuros pururea de oaspe ceresc. Noi n'am fost încreştinați în mod lent sau silnic, prin ucazul vreunui rege sau prin sabia cine ştie cărui cuceritor. Noi ne-am pomenit creştini mai 'nainte de-a fi isbutit să înjghebăm primele nuclee de viață românească de stat. Sub semnul isbăvitor al Crucii lui Hristos ne-am urzit întreagă istoria noastră. Rotiți-vă privirea peste întinsul pământului strămoşesc! Pretutindenea vă veți întâlni cu mărturiile concrete ale religiosității noastre. Legea lui Hristos s'a altoit atât de desăvârşit pe tulpina dacoromană, s'a implântat atât de adânc în firea românului, încât a devenit legea lui, *legea* românească. *Orice discuție pe această chestiune ar părea deci complectamente inutilă.*

Dacă ar fi aşa!...

Dar din nefericire lucrurile stau altfel. Contactul anumitor cercuri româneşti cu ideile negative ale celuilalt Occident, a provocat şi încurajat felurite tentative de mistificare a realităților noastre autohtone. Religiositatea poporului nostru, care constitue o evidență, a fost pusă în discuție şi uneori negată. Nu mai departe decât anii trecuți, cineva afişa teoria unui ateism național, susținând că românul nostru n'are nimic sfânt, nu respectă nici o valoare spirituală. Gravitatea unor atari afirmații nu ne emoționează deloc — şi nu trebue să ne

[1] *Th. Feciorn: Poporul romîn şi fenomenul religios. Studiu pe marginea producțiunilor folklorice (Colecția „Stromate" nr. 2). Bucureşti, Editura Librăriei Teologice, 1939; p. 272.*

emoţioneze. Iată dece! Acelaş gânditor recunoaşte o diferenţă între moralitatea păturii ţărăneşti şi cea a târgoveţilor; iar în privinţa ateismului, spune că „nu trebue privit ca structural, fiindcă nu e sădit în caracterul românului". Ateismul de care vorbeşte dânsul ar fi „rezultatul unei neglijenţe seculare" şi nu o determinantă a firii româneşti.

Lipsa de temeiu a unor atari afirmaţii, e lesne de dovedit. Cum? Cercetând preocupările, gândurile, concepţiile specifice ale poporului nostru.

Dispunem, ca puţine alte neamuri, de-o bogată literatură populară nescrisă, care vădeşte puterea de creaţie a sufletului românesc de totdeauna. Elogiile de cari s'a împărtăşit ea arată valoarea calitativă a acestor creaţii. La alcătuirea lor au contribuit fără doar şi poate un număr limitat de talente anonime. Dar faptul că obştea românească şi le-a însuşit şi le poartă din gură în gură, e semn lămurit cât de desăvârşit corespund ele năzuinţelor acestei obştii.

O parte considerabilă a acestor creaţii, sunt brodate pe motive religioase, au conţinut religios. Tocmai acestea au căzut victimă unei adevărate conspiraţii a tăcerii.[1] *Dece oare? Fiindcă nu sunt la modă?... nu satisfac goana după senzaţii tari a snobilor vremurilor noui?... nu vorbesc despre Feţi-Frumoşi năzdrăvani, de haiduci muşchiuloşi sau de „charm"-ul cutărei Ilene Cosânzene? Se prea poate! In orice caz, neglijarea lor nu înseamnează inexistenţa lor. In sânul norodului de jos, ele se bucură de-o circulaţie superioară oricărui roman de senzaţie care face deliciul burghezilor.*

Oricine cunoaşte sufletul păturii noastre ţărăneşti ştie cât de trainică este legătura lui cu Cerul şi cât de fierbinte e dragostea lui de pământ. Amândouă aceste însuşiri sunt profund creştine. Ţăranul român e convins că tot ceeace are, dar dela Dumnezeu este. Dumnezeu este proprietarul avuţiilor; iar omul, ispravnicul, chivernisitorul lor. Această concepţie înaltă despre pronia cerească o ilustrează cum nu se poate mai nimerit următoarea colindă de păstor:

Pe dealul cu florile
paşte Nică oile.
— Hai, tu, Nică, făt-frumos,
ale cui sunt ceste oi,
de sbierară — aşa frumos
'şa frumos şi cuvios?
Zise Nică, făt-frumos,
— Hai, drag Doamne milostive,
că stătuşi de mă 'ntrebaşi,
în dreptate spune-ţi-oi
ale cui sunt ceste oi:
d'ale tele
cu-ale mele.
Eu le pasc,
tu le păzeşti,
eu le mulg,
tu le 'mulţeşti
eu le tunz,
tu mi le creşti.

[1] *Exceptând, bine 'nţeles, revista „Gândirea", care a demonstrat de nenumărate ori, cu marele ei prestigiu, că religiositatea românului este o realitate manifestă, adâncă, populară.*

Parc'am citi un fragment din Apostol: „nici celce sădeşte nu e ceva, nici celce udă, ci numai Dumnezeu care face să crească... Căci noi sântem ajutoare de muncă ale lui Dumnezeu" (I Cor. 3, 7 şi 9).

In dragostea de pământ a ţăranului român, unii cercetători au vrut să vadă urmele unui cult păgân străvechiu. Care? Nimeni n'a putut spune până acum. Ceeace numim în psihologie legea transfertului, *năruie această şubredă afirmaţie livrescă. Ştim cu toţii, din viaţa de toate zilele, că sentimentele de simpatie sau neplăcere pe cari le nutrim faţă de-o anumită persoană, se întind apoi şi asupra lucrurilor ce-i aparţin. Aşa şi aici. Poporul cinsteşte glia fiindcă Dumnezeu a făcut-o şi i-a dat-o ca să se hrănească din rodul ei.*

Poporul român cunoaşte pe Dumnezeu, îi cunoaşte însuşirile şi se rosteşte asupra lor cu vocabularul de care dispune şi cu siguranţa celui mai încercat dogmatician. Dumnezeu e atotputernic, atotsfânt, atotdrept, atotbun, atotştiutor şi îndelung milostiv. El vede totul şi rabdă aşacum omul nu ştie să rabde. El şade la masa Lui din cer şi scrie. Cu un ochiu priveşte printr'o ferestruică făcută'n podeaua cerului la faptele creaturilor Sale. Când greşim, nu se porneşte spre grabnică pedeapsă, ci nădăjdueşte în îndreptarea noastră.

Despre păcat şi mântuire, poporul nostru mărturiseşte convingeri clare şi juste. Intreagă problema răului este legată de căderea lui Adam. De sub tirania diavolului ne scapă Fiul lui Dumnezeu. Hristos, prin naşterea Sa suprafirească, rupe zapisul păcatului strămoşesc şi ne reabilitează în faţa lui Dumnezeu.

Pentru tine, moş Adame,
Eu purtai piroane'n palme... *zice colindul.*

Şi apoi reversul stării de păcat:

O, Iisuse nume dulce,
Ne-ai scăpat prin sfânta cruce,
Din osânda strămoşască
Şi din mâna diavolească.

Toată Teologia mântuirii este condensată în aceste două versuri pe cari colindătorii ni le cântă sub ferestre în noaptea sfântă:

Şi v'aduc pe Dumnezeu
Să vă mântuie de rău.

De unde posedă poporul nostru aceste idei — şi altele asemenea acestora, pe cari nu avem răgaz să le expunem aici?

Răspunsul zace la 'ndemâna fiecăruia. Poporul nostru n'a putut să le creieze ex nihilo. Numai Dumnezeu creiază din nimic. Ele vădesc preocupări vechi, profunde, permanente, cu adevărurile de credinţă. Ele te mână în faţa uşilor împărăteşti ale altarelor strămoşeşti. Ele te constrâng să admiţi că religiozitatea poporului nostru e o certitudine.

Aşa şi este!

Pentru poporul român Dumnezeu este o realitate manifestă, apropiată, pururea prezentă. Faci un rău şi nu te vede nimeni? Te'nşeli:

te vede Dumnezeu. Intrebări sau îndoieli privitoare la existenţa lui Dumnezeu, sunt cu totul străine de sufletul poporului nostru. Mai mult: asemenea gânduri sunt considerate de el o adevărată nelegiuire. „In întreaga literatură folklorică, cât am cunoscut-o — scrie Păr. Th. Feciorn în lucrarea citată — am urmărit cu perseverenţă urmele acelui ateism care e pus pe umerii ţăranului nostru. Nu l-am găsit însă nicăieri. Nu l-am găsit nici sub formă negativă, adică de blamare a ateismului, de socotire a lui ca păcat, aşa cum găsim despre celelalte păcate.

„Nu găsim nici o legendă, nici un cântec, în care să se povestească despre păţania celorce ar fi îndrăsnit să creadă sau să spună că nu există Dumnezeu. Psalmistul spune că cel nebun *zis-a intru inima sa că nu există Dumnezeu. De astfel de nebuni a fost scutit poporul nostru".*

Permanent prezentă 'n sufletul românesc, dela rădăcinile fiinţei lui şi până'n actual, credinţa în Dumnezeu ne-a fost unicul reazim şi singura pavăză dealungul epicului nostru suiş în istoria lumii. Depinde exclusiv de atitudinea noastră a tuturora dacă această credinţă are să fie şi de-acum încolo bastionul neclintirii româneşti pe aceste plaiuri.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

EDUCAŢIA RELIGIOASĂ A STUDENŢIMII IN CADRELE F. R. N.

Tinereţea e prin definiţie orizont deschis spre perspectiva misterului. Psihologia ne arată că tineretul e idealist şi e mai ales curajos. Pe plan intelectual, curajul se manifestă prin abordarea celor mai dificile probleme. Oswald, autorul lucrării „Oameni mari" a stabilit că în general un om are cam atâtea preocupări intelectuale, câte enigme îl nelinişteşc în tinereţe. Tinereţea fiind atât de preocupată de probleme mari, e frământată şi de problema religioasă.

In organizaţia şcolară modernă, tineretul intelectual e pe băncile şcoalelor superioare. Acest tineret e speranţa şi mândria ţării, căci în mâinile lui vor fi puse destinele de mâine ale neamului. Prin munca fără preget a M. Sale Regelui Carol II, tineretul universitar e chemat să se încadreze în Frontul Renaşterii Naţionale. Energia, elanul şi idealismul tineretului, sunt canalizate în sens constructiv spre binele lor şi a ţării întregi. Conducătorii studenţimii — profesorii universitari designaţi de conducerea centrală a Frontului Renaşterii Naţionale — abordează şi marea problemă a educaţiei religioase a studenţimii.

Iată o problemă nespus de grea, o sabie cu două tăişuri atât pentru conducători cât şi pentru studenţi! Educaţia religioasă a tinerimii universitare trebue să ţină seamă de faptul că se adresează unor oameni formaţi, unor intelectuali cari cunosc şi vor să cunoască multe. Ea se face în secolul XX, în care, după expresia lui Spengler, ateismul pluteşte în aer. Se face în epoca în care se

repetă — şi pentru a câta oară — tragicul episod biblic al căderii omului în păcat. Se face în secolul negativismului, în care mai supravieţueşte pozitivismul francez. Se face într'o epocă de faustică nelinişte spirituală, în care aproape toţi repetă versurile lui Goethe: „Sunt spirit al eternei contradicţii".

De felul în care se va face această educaţie religioasă, depinde viitorul neamului. In Universitate nu se poate prelungi sistemul greşit al educaţiei religioase din învăţământul secundar şi nici nu poate fi lăsat în mâinile oricui. În Universitate nu pot fi delegate cu educaţia religioasă decât personalităţi religioase cu multă cultură, cu mult spirit filosofic şi cu multă înţelegere pentru problemele religioase şi în general pentru problemele de esenţă spirituală. Indiferent dacă sunt călugări, mireni sau preoţi, cei designaţi să facă educaţia religioasă a tineretului, trebue să fie de o moralitate exemplară, adevăraţi integer vitae, scelerisque purus (Horaţiu). Cum s'ar putea face educaţie religioasă în cadrele F. R. N.? Imi permit să anticipez câteva sugestii.

1. Studentul urmează la Universitate o Facultate sau o secţie a unei Facultăţi. In specialitatea sa întâlneşte o serie de probleme cari sunt în legătură cu religia. Văzând că soluţia dată e în contradicţie cu religia, sau acceptă ceea ce i se spune, sau se documentează consultând şi o altă carte. In bibliotecile publice şi particulare, găseşte cărţi cu totul opuse concepţiei creştine. Am publicat în „Misionarul" dela Chişinău un articol întitulat „Biblioteci teologice universitare", în care preconizam întemeierea unor biblioteci în cari tineretul universitar să găsească operele cele mai importante de apologetică creştină (în sensul cel mai larg al cuvântului). Citam acolo cazul unui fost coleg dela Litere. Imi spunea că nu mai crede, fiindcă a citit cărţile lui Taylor şi ale lui Frazer, în care se arată că creştinismul e produs folkloric. L'am rugat să citească studiile lui A. Bros, Pater Schmidt, etc., dar nu le-a găsit la nicio bibliotecă din Cluj. Iată de ce e necesar să se întemeieze biblioteci teologice universitare, în cari spiritele faustice să găsească soluţii creştine la marile enigme cari le nelinişteşc.

2. In toate centrele universitare ar fi necesari oameni cari să se ocupe cu studenţii. Ii numesc duhovnici prin vocaţie (nu prin destinaţie).

3. Un rol important ar avea şi conferinţele religioase. E bine să precizăm că în veacul XX conferinţele religioase pentru studenţi nu pot fi formulate din judecăţi pur apodictice, nici neglijând ştiinţa „lumii acesteia". Oricare conferenţiar religios, trebue să fie şi un adânc cunoscător al culturii moderne. Vorbeşte spiritului frământat al omului modern, nu omului patriarhal din sătucul liniştit, din aceea „rarişte cosmică şi conştiinţă a destinului emanat de veşnicie" (Lucian Blaga). Imi face impresia că pentru viaţa religioasă au rol deosebit de important conferinţele cu caracter religios, rostite de valori consacrate în diverse domenii ştiinţifice. Societatea Femeilor Ortodoxe din Cluj organizează în fiecare an conferinţe în Postul

Paştilor. Studenţimea savura cu multă dragoste ceeace spuneau despre religie profesorii de ştiinţe pozitive: dnii Victor Papilian, Victor Stanciu, Emil Ţeposu, etc.

4. Ca încheiere, amintesc o problemă extrem de importantă. După Sergiu Bulgacoff, Ortodoxia se caracterizează prin viaţa liturgică, întocmai cum catolicismul se caracterizează prin forme juridice, iar protestantismul prin teologumene personale. In Ortodoxie, viaţa liturgică e centrul vieţii religioase. Revenind la problema noastră, se pune o problemă grea: oare F. R. N. ar contribui la educaţia religioasă a tinerimii, obligând studenţii să participe la serviciile divine? Soluţia aceasta o preconizează mulţi, dar e cu totul neaplicabilă. Obligând tineretul să meargă la biserică, înseamnă că trezim în el reacţiune împotriva celor sfinte. Ar fi mai recomandabil să se formeze coruri bisericeşti cu studenţi cari au auz muzical, iar ceilalţi să fie invitaţi la biserică, să asculte corul colegilor şi să asculte predici compuse anume pentru studenţi. Dacă ar asista şi comandantul diviziei studenţeşti, numărul participanţilor ar fi foarte mare. Ar mai trebui invitaţi (nu obligaţi!) să se mărturisească şi să se împărtăşască.

Iată o părere în legătură cu marea problemă ce se pune acum.

Diacon IOSIF E. NAGHIU

FIEDLER

După treizeci de ani de activitate politică sub bunul regim românesc, care i-a îngăduit ce nu s'ar fi tolerat supt nici o altă stăpânire, şi episcopul s'a folosit larg de această îngăduire, Fiedler, păstorul turmei sale catolice dela graniţa de vest a unei ţări pe care o doria mutilată, e lăsat să plece fără nici o jignire, în ciuda învinuirilor pe care le-a provocat, şi se va bucura de pensia cuvenită meritelor sale. Lucrând aşa cum a făcut, fără a căuta să simuleze, ca alţii, sentimentele pe care nu le-a avut, acest prelat şi-a călcat o îndoită imperioasă datorie.

Catolicismul e internaţional. Cum o spuneam cândva unui alt episcop, părintele Majlath, neam de voevod ardelean, care însă avea altă creştere şi alte mijloace de dibăcie, cineva poate, şi trebue, să aibă pentru neamul său sentimente cari sunt fireşti, dar nu poate da dovadă de dânsele de pe scaunul episcopal. Cu atât mai puţin să joace un rol de protivnic cârmuirii dela Dumnezeu şi de conspirator. Roma e singura care-l poate orienta, şi am văzut episcopi români uniţi, cari, după recomandarea Sfântului Scaun, s'au abţinut dela încoronarea regelui Ferdinand. Dar Roma n'a putut da episcopului Fiedler anume învăţături.

Iar, dacă e vorba de naţia căreia-i aparţine, vorbitorul de ungureşte Fiedler e şvab curat. Aparţine acelui grup german de pe la Satu-Mare, a cărui recunoştinţă faţă de statul român, care l-a restituit rasei sale, trebue să fie veşnică.

Acesta e omul care se duce, şi de sigur cu mult prea târziu.

(„Neamul Românesc“ din 24. XII. 1939) *NICOLAE IORGA*

MIŞCAREA LITERARĂ

Preot *Dr. Ilarion V. Felea,* Profesor la Academia teologică din Arad: POCĂINŢA. Studiu de documentare teologică şi psihologică („Seria Teologică" nr. 16); Sibiu 1939, p. VIII+444; Lei 175.—

Păcatul este o realitate obsedantă. Nimeni nu scapă de pleasna lui usturătoare şi pricinuitoare de neajunsuri felurite atât ca înfăţişare, cât şi ca intensitate. Se ţine de om ca scaiul şi-l munceşte cu o cruzime sălbatică. Numai Hristos n'a avut păcat. In schimb, l-a simţit şi a pătimit din pricina păcatului ca nimeni dintre oameni, căci El a luat asupra Sa păcatele noastre ale tuturora şi le-a ispăşit cu lacrimi şi cu propriul Său sânge.

Se vorbeşte mereu de-o tragedie a sufletului antic şi de prăbuşirile de-atâtea ori constatate ale omenirii vremurilor mai nouă. Şi nu fără temeiu. Răul care ne roade actualmente existenţa şi dă o înfăţişare hidoasă atâtor manifestări omeneşti, e vechiu cât lumea. Suspinele şi vaierele pricinuite de el au lăsat o dâră întunecată pe pânza istoriei. Toată lumea a fost conştie că el există şi că nu-l ocoleşte pe nimeni. Victimele şi le-a ales din toate straturile sociale, fără nici o cruţare. Pustiul şi groaza pe cari le-a risipit pe faţa pământului, n'au atins numai neamul omenesc. Intreaga făptură necuvântătoare pătimeşte în rând cu omul de pe urma acestei forţe oarbe în faţa căreia antichitatea precreştină a fost incapabilă să trântească un stăvilar rezistent. Adevărata şi unica solidaritate cosmică pe care a găsit-o Hristos la plinirea vremii, era solidaritatea în suferinţa provenită din păcat.

Dar şi în dorinţa de lepădare a jugului lui cel cu anevoie de purtat.

Istoria ne-a păstrat numeroase dovezi în această privinţă. Păcatul, ca orice boală, trebuia să aibă un remediu. Asupra acestui adevăr, toată lumea era de acord. Şi ca atare, omenirea a căutat de diferite căi să intre în posesiunea acestui leac isbăvitor. Toate religiile antichităţii şi cele primitive din toate vremurile, au avut şi au practici pentru mărturisirea, ispăşirea şi curăţirea păcatelor, fiindcă toate acestea şi-au dat seama de existenţa lor şi mai ales de urmările dezastruoase pe cari le au ele atât asupra vieţii noastre sufleteşti, cât şi asupra trupului acestuia muritor. Pe cel dintâi îl pătează şi-l corup, îl întunecă şi-l îmbrâncesc în braţele gândurilor dubioase şi al fărădelegilor de tot felul. Iar trupului — pe care păcatul îl robeşte şi-l obligă să-i execute ca o slugă supusă comenzile — îi anulează vigoarea, îl sluţeşte în aşa chip încât nu e greu să vezi că — şi cât — îi este de devotat mamonei. In această privinţă e demn de reţinut faptul —

notat în valoroasa carte care ne-a prilejuit aceste gânduri — că membrii tribului Sulka din Melanesia aveau credința că necurățenia păcatelor se vede în lumina ochilor [p. 5 nota 1).

Starea de plâns în care se sbătea omenirea, se cerea curmată. Apelurile la ajutorul zeilor n'au avut nici un răsunet, fiindcă zeii nu erau nicăeri. Le-a auzit însă unicul şi adevăratul Dumnezeu, care a trimis în lume pe Fiul Său unul născut. Jertfa Lui ne-a slobozit din robie şi ne-a agonisit belşug de har. Calea spre isbăvirea din păcat era găsită şi deschisă. Omul n'avea decât să se căiască de greşalele cele de voie şi fără de voie şi să apuce pe ea cu încredere. Brațele Mântuitorului sunt deschise pururea pentru toți ceice caută scăpare şi alinare la sânul Lui. De mântuirea plinită de El pe Culmea Căpățânii, ne putem face părtaşi fiecare. Cu o singură condiție: să-L acceptăm integral, cu credință tare, pe Domnul nostru Iisus Hristos, şi să dovedim prin fapte corespunzătoare că nu noi mai trăim, ci El viețuieşte întru noi (cf. Gal. 2, 20). Uşa prin care pătrundem în ceata mărturisitorilor Mântuitorului, este taina sf. botez. Harul ce se varsă asupra celui botezat îi dă putere să reziste cu succes ispitelor, să birue păcatul. Când se întâmplă invers — şi slăbiciunea firii noastre îngădue intervenția unor atari situații — nu suntem părăsiți în mijlocul drumului. Bunul samarinean, care s'a dat pentru noi şi pentru a noastră mântuire, ne întinde din nou o mână de ajutor şi ne lecueşte ca pe cel căzut între tâlhari. Leacul acesta e sf. taină a pocăinței.

Pentru a înțelege valoarea pe care o reprezintă această sfântă taină, e destul să amintim că mântuirea nu-i posibilă fără ea. Pocăința ne asigură independența față de patimi, față de poftele necucurate şi ne eliberează de toate consecințele păcatului. De şaptezeci de ori câte şapte de-am greşi, Dumnezeu ne iartă dacă tot de-atâtea ori ne recunoaştem greşalele, ne căim de ele, le mărturisim preoților şi nutrim hotărârea puternică de a nu le mai repeta. De câte ori cazi pe drumul înspinat care duce la fericirea netrecătoare, sf. taină a pocăinței te ajută să te reculegi şi, uşurat, să pleci mai departe cu puteri sporite.

Despre această sf. taină, strădalnicul preot şi neobositul luptător creştin Păr. Prof. Dr. Ilarion V. Felea dela Academia teologică din Arad, a scris un impunător studiu de documentare teologică şi psihologică. Teologică, pentru că pocăința face parte din doctrina Bisericii noastre; iar psihologică, pentru că administrarea corectă şi eficace a acestei sf. taine necisită anumite însuşiri din partea preotului duhovnic. Păr. Prof. Dr. Ilarion V. Felea posedă atât cultura teologică necesară aprofundării şi fundamentării acestei sf. taine, cât şi o bogată experiență pastorală care-l îndreptățeşte să dea fraților săi de apostolie îndrumări pe cât de bogate, pe atât de prețioase, asupra administrării ei. Apreciată elogios de Facultatea de Teologie din Bucureşti, care i-a conferit autorului titlul de doctor în sfânta ştiință tocmai pe baza ei, cartea Păr. Felea împodobeşte astăzi cu cinste selecta colecție

„Seria Teologică" întemeiată și gospodărită cu atâta prestigiu de I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

Ne bucurăm mult de apariția acestei lucrări substanțiale. Din mai multe motive.

Avem de-acum încolo un studiu vast și complect asupra pocăinței, un studiu capabil să-i lămurească definitiv pe preoții Bisericii noastre asupra însemnătății covârșitoare a acestei sfinte taine, și să le indice cele mai bune metode pentru valorificarea ei spre folosința sufletească a credincioșilor. Invățătura Bisericii noastre despre pocăință este expusă limpede, iar corectitudinea ei este apărată cu argumente de nerăsturnat. Noi nu ne-am târguit niciodată asupra ei și n'am încurajat practici penitențiale cari fac concensiuni slăbiciunilor omenești în paguba sfintei taine. Biserica papistașe e susceptibilă de reproșuri justificate în această privință, cu mărturisirea ei „auriculară", săvârșită în „confesional", și cu alte erori pe cari lucrarea Păr. Felea le divulgă și combate magistral.

Citită cu sârguință și urmată cu încredere și pricepere, lucrarea de care vorbim poate deveni pentru fiecare preot o pavăză de neînvins împotriva sectelor, cari agită problema pocăinței în felul lor, o prezintă ca pe-o noutate și creiază îndoeli și confuzii cari încurajază dezertările din sânul dreptei credințe.

Cele trei părți mari ale lucrării Păr. Felea — „Pocăința în Soteriologia ortodoxă", „Pocăința în concepția catolică și protestantă a mântuirii" și „Psihologie și experiență penitențială" — sunt precedate de-o foarte instructivă expunere a mărturisirii păcatelor în religiile primitive și antice. Ce altceva dovedește această practică universală a mărturisirii păcatelor decât că pocăința nu este numai un bun al revelației divine, ci și o trebuință naturală a sufletului omenesc, pe care preotul este chemat s'o satisfacă — nu altcineva!

Dr. GRIGORIE T. MARCU

Preot *Petre Vintilescu*, Decanul Facultății de Teologie din București: SPOVEDANIA ȘI DUHOVNICIA. Editura Librăriei Teologice. București, 1939. p. 424, Lei 120.

Iată o carte despre care se poate spune cu adevărat că este tot așa de necesară pentru hrana sufletească a preoților noștri precum este pâinea pentru hrana de fiecare zi a trupului.

„Spovedania nu este numai o taină, ci, în același timp, este o instituție de pedagogie divină, prin care se poate cârmui sufletul prin resorturile sale cele mai adânci, în direcțiunea unei educații în sens creștin", este instituția specială și mijlocul cel mai desăvârșit prin care se face pastorația individuală a creștinilor. Cu tot progresul realizat în domeniul științelor pedagogice și psihologice, nu s'a putut găsi și nu se va putea descoperi niciodată un mijloc mai desăvârșit, prin care să se poată influința asupra sufletului omenesc, decât

acela pe care ni l-a dat Mântuitorul în Taina sfintei mărturisiri. Iată deci motivul pentru care duhovnicul trebue să cunoască, cât mai perfect posibil, atât valoarea cât şi modul funcţionării corecte a acestei instituţiuni. „Dirijarea sufletului omenesc in cadrul tainei mărturisirii pretinde dela preot o artă a duhovniciei, ceea ce înseamnă o dexteritate pedagogică personală, la baza căreia trebue să stea, după cunoaşterea sf. Scripturi, principiile teologiei şi ale doctrinei Bisericii, dar neapărat şi datele ştiinţei privitoare la suflet". Lucrarea Păr. Decan P. Vintilescu urmăreşte tocmai scopul acesta, căci ea dă duhovnicilor lămuriri generale şi speciale, ii introduce în arta îndrumării sufletelor şi ii învaţă „multe feluri de meşteşuguri, ca ei să poată vâna de prin pădurile şi codrii păcatului pe nenorociţii păcătoşi".

Păr. Petre Vintilescu este persoana cea mai chemată în Teologia românească să-şi spună cuvântul în problemele Teologiei practice. Imbogăţit continuu sufleteşte, atât prin munca teoretică pe care o intreprinde cât şi prin experienţa bogată de fiecare zi, P. C. Sa a ajuns autoritate recunoscută în specialitatea în care lucrează. Acestea sunt realităţi cari măresc însemnătatea şi dau valoare şi mai mare lucrării de faţă.

Dela început se vădeşte autoritatea omului specializat în aceste probleme şi iscusinţa scriitorului consacrat. Autorul îşi întemeiază afirmaţiunile şi îşi zideşte îndrumările pe cari le dă în această carte, mai întâi pe scrierile Părinţilor şi scriitorilor bisericeşti din epoca patristică şi în al doilea rând pe scrierile speciale cari tratează această problemă, publicate în diferite limbi streine. In zece capitole, autorul împărtăşeşte în chip clar şi atrăgător toată învăţătura necesară duhovnicului în taina sfintei mărturisiri. După cuvântul de lămurire şi introducere, se tratează chestiuni privitoare la cadrul extern şi formal al spovedaniei şi se arată în ce constă mărturisirea şi îndreptarea penitentului. Prin expunerea mijloacelor terapeutice spirituale, prin normele pe cari le dă întru fixarea canonului, prin arătarea cazurilor speciale din punct de vedere religios-moral şi psihic, prin prezentarea preotului în rolul său de judecător în scaunul mărturisirii şi prin arătarea atitudinii pe care trebue să o aibă după spovedanie, ni se dă un tablou complect pe care fiecare duhovnic este dator să-l cunoască în toate amănuntele lui.

Prin lucrarea aceasta, P. C. Sa Păr. Decan P. Vintilescu a făcut din nou un foarte preţios serviciu Bisericii şi clerului ortodox român.

Preot Dr. SPIRIDON CÂNDEA

Dumitru Theodosiu: PEDAGOGIA INIMEI. Bucureşti, 1939. p. 88, Lei 30.—

Problema educaţiei şi a formării educatorului este una dintre cele mai chinuitoare probleme ale pedagogiei contimporane. Toţi aceia care simt pe umerii lor apăsând răspunderea creşterii şi a educaţiei generaţiilor tinere, urmăresc cu mult interes discuţiile aprinse care s'au încins în jurul acestei probleme. Căci toţi aceştia ştiu că un

educator adevărat poate să facă din cea mai umilă şcoală cel mai minunat sanctuar al educaţiei, faţă de care să pălească orice şcoală organizată strălucit din punct de vedere didactic, dar orfană de sufletul mare al educatorului. Ceea ce face desăvârşirea, viabilitatea şi adeveritatea unui educator este sufletul acestuia. De aceea s'a pus întrebarea de adâncuri: Care sunt caracteristicile adevăratului suflet de educator şi cărui tip de om trebue să aparţină acesta?

Desigur, întrebarea aceasta nu este nouă, iar răspunsul ei a fost dat de mult. E răspunsul pe care îl dă cel mai mare educator: Pestalozzi. Şi, după exemplul marelui Pestalozzi, educatorul trebue să aparţină tipului obştesc, a acelui tip de om care-şi vede rostul cel mai adânc al vieţii lui în continua dăruire şi jertfelnicie în slujba comunităţii în mijlocul căreia el trăieşte. Şi de aceea trăsătura fundamentală a sufletului educatorului trebue să fie iubirea. Viaţa şi opera mare a lui Pestalozzi ne învaţă că cine nu simte în inima lui căldura iubirii faţă de om, acela nu poate fi educator. Căci, repetăm, virtutea care trebue să înfrumuseţeze sufletul educatorului este „erosul paidagogos", adecă aceea năzuinţă dumnezeiască, care în fiecare clipă se îndreaptă spre ajutarea şi desăvârşirea omului minor. Ceea ce l-a făcut pe Pestalozzi să fie tipul ideal al educatorului, n'a fost atâta doctrina lui pedagogică, cât mai ales viaţa lui trăită în jertfelnicia dragostei pentru copii. Vorbind despre taina cea mare a „erosului pedagogic", Pestalozzi îi scrie nepotului său următoarele: „Tu vreai să devii aceea ce sunt eu? Dar argintul şi aurul nu pot să te facă aşa ceva. Eu sunt, ceea ce sunt, prin inima mea".

Şcoala, ca o instituţie educativă, trece astăzi printr'o chinuitoare criză. Şi cauza cea mai adâncă a acestei crize este „nesocotirea valorii educatorului cu inima bună şi cu dragoste pentru copil". Dela această constatare pleacă dl Theodosiu în minunata lui lucrare „Pedagogia inimei". Pentru a ieşi din acest impas e necesară o „înoire a şcoalei, prin creiarea în jurul copilului a unei ambianţe de omenie şi distincţiune, care e climatul propriu desvoltării omului" (p. 5). Dl Theodosiu condamnă meteahna de care sufere atât de adânc şcoala prin aceea că *„slăveşte metoda"* şi neglijează total *„vocaţia"* celui care trebue să mânuiască această metodă (p. 6). Indrăgostirea de metodă a bagatelizat virtutea cea mai fiinţială a educatorului „acea sfântă iubire, care a creiat universul şi care-şi află expresia în serviciul aproapelui şi mulţumirea în nobila uitare de sine" (p. 6). Pornind dela aceste consideraţii, dl Theodosiu înfăţişează minunate exemple din natură şi din viaţa cea mare a oamenilor, pentru a ajunge la o credinţă metafizică după care iubirea ar fi un fel de elan universal, care mişcă fiinţele unele spre altele şi care face posibilă realizarea pe un plan superior a tuturor posibilităţilor închise în om (p. 6—23). Iubirea, erosul pedagogic, nu cunoaşte nici o dificultate când e vorba să influinţeze formativ şi educativ omul minor (p. 24—25). De aceea iubirea este condiţia fundamentală a oricărei educaţii. Şi, din acest

motiv, dl Theodosiu recomandă pedagogia Evangheliei, care aşează iubirea mai presus de toate virtuţile, mai mare chiar decât ştiinţa, credinţa şi decât nădejdea, după spusele Apostolului. „Cele mai frumoase raţionamente şi cele mai nobile sfaturi nu fac cât un gest de iubire" (p. 26). Pentrucă „dragostea îndelung rabdă; ea este plină de bunătate, ea nu ştie de pizmă, nu se laudă, nu se trufeşte", ci „toate le suferе, toate le crede, toate le nădăjdueşte" pentru desăvârşirea şi ajutorarea mlădiţei omeneşti. In faţa erosului pedagogic, zice dl Theodosiu, nu există copii răi şi nici piedeci pentru educaţie. Şi dl Theodosiu nu se mărgineşte să afirme numai acest lucru, ci el ne arată şi o mulţime de exemple, din care să se vadă minunile realizate de educatorii „cu inimă mare, cu caldă şi largă iubire şi cu devotament nemărginit pentru creşterea copiilor" (27—52). Fiecare pagină a dlui Theodosiu e o confirmare a veşnicului adevăr pestalozzian că „pentru a creşte oameni, înainte de orice ştiinţă şi metodă, trebue să ai inimă".

Dl Theodosiu îşi încheie lucrarea sa dând, celor cari sunt în slujba nobilei profesiuni de educator, preţioase indicaţii, cum să cultive în ei acea misterioasă putere numită iubire, care e „un atribut al omului; numai că a rămas la cei mai mulţi nedesvoltată, din lipsă de exerciţiu, din cauza înstrăinării noastre de copil şi a îndoelii asupra fondului bun al sufletului omenesc..." (p. 55). Căci, pe bună dreptate, educator adevărat nu este decât acela care are o credinţă adâncă în puterile bune ale naturii omeneşti, pe care Dumnezeu le-a aşezat până şi în cel mai umil şi mai decăzut copil şi cari prin căldura iubirii pedagogice pot să se desvolte şi să crească uriaş de mari. In Apusul luminat s'a înţeles acest adevăr. Pentrucă ce altceva sunt Şcoala Bakule, Şcoala Petersen din Iena, Şcoala Fairhope din Statele-Unite, Şcoala dela Becalles din Anglia, decât institute de educaţie în care viaţa e aşezată pe temeiul sublimului principiu al erosului pedagogic (p. 55—80).

Mărturisim că minunata lucrare a dlui Theodosiu ar trebui să fie distribuită de Ministerul Educaţiei Naţionale tuturor acelora cari au marea chemare de a creşte oameni. Aceasta din motivul că ea ar avea darul să le arate acestora că orice teorie pedagogică, care nu cuprinde în sâmburele ei psihologia şi filosofia iubirii, nu va putea să găsească niciodată drumul spre adevărata faptă educativă.

Cartea dlui Theodosiu le va ajuta acelora care oficiază în sanctuarul şcoalei româneşti, să ajungă la credinţa că la începutul educaţiei nu se află savantlâcul, ci că la începutul, la mijlocul şi la sfârşitul educaţiei se află iubirea, pasiunea nemărginită a erosului pedagogic şi că nesecatul isvor al tuturor realizărilor pedagogice rămâne mereu iubirea de oameni.

Diacon Dr. NICOLAE BALCA

Ion I. Georgescu: DEMONOLOGIA VECHIULUI TESTAMENT: SATAN IN PROFEŢIA LUI ZAHARIA, Bucureşti 1938, p. 76.

E destul de săracă literatura biblică a Vechiului Testament la Români, pentruca bucuria apariţiei lucrărilor din domeniul acesta să fie justificată. Deşi studiul cu titlul de mai sus este cunoscut unora dintre cititorii noştri, din revista „Biserica Ortodoxă Română", unde a apărut pentru întâia dată, totuşi aducem aminte de el şi acum când apare în ediţie separată.

Invăţătura despre duhurile rele nu vom afla-o în Vechiul Testament grupată la un loc, într'o singură carte. Ea se află resfirată dealungul Scripturii. Sunt unele texte cari aduc o contribuţie mai însemnată la cunoaşterea învăţăturii biblice în această privinţă. Intre acestea figurează şi Zaharia 3, 1—5. In studiul de faţă autorul traduce textul după original, îl explică, arată importanţa textului pentru cunoaşterea învăţăturii despre duhuri şi discută apoi, în paralelă, satanologia lui Zaharia şi demonologia orientală.

După învăţătura cărţii lui Zaharia, înfăţişată de autorul I. Georgescu, Satan este un duh care duşmăneşte pe om şi bună starea lui, caută să depărteze pe om de Dumnezeu, căci doreşte să nimicească, prin îndemnul la păcat, fericirea omului. Dar nu are libertatea şi nici puterea să facă tot ce voeşte. De o înrâurire a religiilor orientale asupra învăţăturii despre Satan a lui Zaharia, nu poate fi vorba.

Observ că sumedenia de citate luate, în această legătură de idei, din literatura patristică, putea forma un capitol nou b. o.: Sfinţii Părinţi şi satanologia lui Zaharia. In ce priveşte textul Septuagintei, eu cred mai avansat pe cel editat de Rahlfs.

Celor ce voesc să cunoască mai de aproape demonologia Vechiului Testament, recomand cu toată căldura lucrarea de mai sus, ca şi „Azazel" (din 1934) a aceluiaş autor.

Prof. Dr. NICOLAE NEAGA

Dr. Petru Rezuş, Profesor la Academia teologică din Caransebeş: TRADIŢIA DOGMATICĂ ORTODOXĂ. Caransebeş, 1939. Tipografia diecezană; p. 312.

Harnicul profesor dela Academia teologică din Caransebeş, Păr. Dr. Petru Rezuş, după ce în anul trecut ne-a dat un studiu de seamă întitulat „Desvoltarea dogmatică", în lucrarea pe care o prezentăm aici cititorilor noştri, încearcă o precizare a Tradiţiei dogmatice ortodoxe, arătând totodată atitudinea romano-catolică şi protestantă faţă de această Tradiţie. Studiul P. C. Sale prezintă trei părţi bine distincte: *a)* Tradiţia dogmatică romano-catolică, *b)* Protestantismul şi Tradiţia dogmatică şi *c)* Tradiţia dogmatică ortodoxă.

In prima parte, arată care e raportul dintre Tradiţia dogmatică şi organul de conducere romano-catolic. Pentru romano--catolici nu mai există o Tradiţie integră, ci una pervertită potrivit intereselor

lor, aşa că în loc de-a fi păstrătorii Tradiţiei, aceştia au devenit făuritorii ei. Papa, folosind Tradiţia „arbitrar şi anarhic", se confundă cu ea. „Ego sum traditio", a zis Pius al IX-lea. Dacă la ortodocşi Tradiţia se încheie cu sinodul al VII-lea ecumenic (787), romano-catolicii se opintesc s'o întindă până în prezent; şi mai mult: s'o continue cât timp vor fi pe lume papi, aceştia posedând faimosul atribut de infailibilitate, graţie căruia se mai înscriu încă în analele romano-catolicismului şi alte dogme noui. Dela conciliul tridentin (1545—1563), Papa a primit o mare putere asupra Tradiţiei.

In partea II autorul se străduieşte să arate atitudinea şi mai vrăjmaşe a protestantismului faţă de Tradiţie. Tocmai când Tradiţia bisericii romano-catolice era mai şubrezită în legile ei fiinţiale, apare protestantismul, care nu se mai osteneşte cu curăţirea ei, ci fiindu-i piedică principală, o înlătură în bloc. „Cu sf. Tradiţie cad toate doctrinele şi practicele creştine, cari se întemeiază pe ea" (p. 52). Ori cum „viitorul Tradiţiei dogmatice este compromis în romano-catolicism şi protestantism, unică Biserica ortodoxă este depozitara credincioasă a adevăratei Tradiţii dogmatice" (p. 118).

A treia parte a studiului dsale înfăţişează Tradiţia dogmatică în raport cu Ortodoxia. Tradiţia dogmatică nefiind altceva decât trecerea fondului de revelaţie supranaturală „în timp şi între oameni", Biserica ortodoxă s'a străduit dintru început nu să continue acest tezaur, nici să-l ciuntească, ci să-l păstreze integru. Astfel tezaurul revelat e păstrat sub aspectul static şi continuat, doar, sub aspectul său dinamic. „Tradiţia în sens creştin e dinamismul istoric al revelaţiei pus în lucrare de energia harului dumnezeesc" (N. Crainic) şi străjuită de ierarhia bisericească „suprem autoritară şi infailibil doctrinară".

In concluzie, Tradiţii dogmatice autentice nu pot fi atâtea câte frânturi confesionale, ci e una singură şi aceasta constitue patrimoniul adevăratei Biserici creştine, care o păstrează intactă, sub criteriile ei de recunoaştere: apostolicitatea şi universalitatea doctrinală.

NICHIFOR TODOR

P. Sf. *Gherontie Nicolau,* Episcopul Constanţei: INDRUMĂTORUL LITURGIC, Bucureşti 1939.

Chestiunea practicei liturgice (tipic, ceremoneologie şi utilizarea materialului) conforme cu momentul liturgic şi dogmatic al slujbelor cari constituesc cultul nostru ortodox, va trebui să preocupe mai mult pe conducătorii Bisericii noastre şi pe specialişti în sensul uniformizării şi al promovării principiului estetic privind ansamblul tuturor formelor externe ale cultului divin. Intre puţinele lucrări din acest domeniu este şi temeinica lucrare a P. Sf. Gherontie, care uzând de izvoare ortodoxe — greceşti şi slavoneşti — ne prezintă un „Indrumător liturgic" în care găsim toate regulile de practică liturgică privind pe diaconi şi preoţi de toate gradele, când asistă

sau slujeşte un ierarh la: Vecernie, Litie, Utrenie, Liturgia Sf. Ioan Gură de Aur, Liturgia Sf. Vasile, Liturgia Sf. Grigorie Dialogul, vizitaţii canonice la sate sau oraşe ale ierarhului respectiv. Originalitatea lucrării constă în faptul că pe lângă expunerea formelor externe pe cari le au a le executa slujitorii (diaconii şi preoţii) la o slujbă cu arhiereu, alăturat textului imnografic de cult ne redă şi melodia pe care urmează a fi cântat acest text. Melodiile sunt notate pe psaltică şi notaţie lineară. Ştiut fiind că în Ardeal nu este cunoscută şi practicată notaţia psaltică a muzicii bisericeşti, ne-a bucurat mult văzând că P. Sf. Gherontie s'a gândit să transpună muzica din lucrarea P. Sf. Sale şi pe notaţia modernă, curoscută de toţi creştinii din România.

Este poate primul pas care se face prin această transpunere, care dacă ar fi generalizat, s'ar putea da posibilitatea ca întreaga muzică psaltică să fie cunoscută de un cerc cât mai mare de credincioşi şi ar contribui la crearea unui curent de unificare a muzicii bisericeşti din întreagă Patriarhia română.

Cu această lucrare, P. Sf. Gherontie păşeşte pe urmele marilor ierarhi ai bisericii ortodoxe cari s'au ocupat şi au publicat lucrări în domeniul Tipicului şi al Practicei liturgice (Silvestru Bălănescu S. Morariu-Andreievici, Gherasim Safirim ş. a.). Sprijinită şi completată de Manualul de practică liturgică al Icon. D. Lungulescu dela R. Vâlcea, această lucrare aduce preţioase lămuriri şi contribuţii de practică liturgică pentru slujitorii altarului cari iubesc buna podoabă a Casei Domnului.

Diacon Prof. P. GHERMAN

Prof. *Const. Vladu:* MANUAL DE TIPIC ŞI ANTOLOGHION.

Tipicul, aşa cum se practică în Biserica noastră, prezintă multe note de variabilitate. Aceste deosebiri se observă nu numai între provincii şi eparhii, ci chiar în sânul aceleiaşi eparhii. Conducându-se de principiul „cum vrea cel mai mare", mulţi din cântăreţii noştri dela strană, ba chiar unii preoţi, se cred chemaţi să aducă modificări sau să excludă unele cântări sau rugăciuni de importanţă capitală pentru respectiva slujbă. Prescurtările sfintelor slujbe sunt foarte nepotrivite. Pe deoparte, se lezează puternicul sentiment religios al poporului, iar pe de alta, în cele mai dese cazuri, se elimină ce-i mai frumos din punct de vedere dogmatic şi liturgic. Iată de ce aceste două lucrări ale dlui C. Vladu, profesor la Acad. teol. din Caransebeş, sunt ca doi pioni de practică tipiconală care nu ne lasă să cădem în astfel de greşeli. Pe lângă prescripţiile de tipic, ne-a selecţionat ce-avem să cântăm, prezentându-ne strictul necesar din cărţile cultice (Minei, Triod, Octoih, Ciaslov ş. a.), pe cele mai importante ca fond dogmatic şi cele mai frumoase ca formă poetică.

Manualul de tipic conţine rânduiala Vecerniilor şi Utreniilor din postul mare, Ciasurile (1, 3, 6, 9), Liturghia Sf. Grigorie şi slujba mântuitoarelor Patimi. Avem deci toate cântările şi rugăciunile nece-

5*

sare întregului period al Triodului. *Antologhionul* conţine toate Vecerniile şi Utreniile pe glasuri, Liturgia Sf. Ioan Gură de Aur, toate sărbătorile anului bisericesc (la fiecare sărbătoare: Vecernia, Utrenia şi liturgia) din toate trei perioadele (Octoih, Triod şi Penticostar). Ceiace este impresionant în această lucrare sunt părţile alese, cele mai frumoase, luate din cărţile de ritual după cele două criterii: dogmatic şi literar-liturgic.

Lucrările acestea prezintă interes şi pentru faptul că, cu ajutorul lor — fără a mai face uz de celelalte cărţi de cult — putem să săvârşim aceste slujbe ale anului bisericesc.

Pe lângă partea tehnică bună în care sunt tipărite aceste lucrări, ele merită a fi recomandate preoţilor şi cântăreţilor noştri şi pentru faptul că la noi în Ardeal sunt singurele în acest gen, iar utilizarea lor, în practica tipiconală, ar aduce unificarea.

Dea Domnul ca munca sinceră depusă pentru a-L lăuda pe această cale, să fie înţeleasă şi preţuită după cuviinţă.

Diacon Prof. P. GHERMAN

Dr. Teodor Botiş: MONOGRAFIA FAMILIEI MOCIONI. Bucureşti 1930 p. 474.

Trecutul nostru naţional, caracterizat prin acţiunea clasicelor figuri reprezentative ale românismului cultural şi istoric, este prea puţin desgropat.

Studiile profunde, cari să lămurească ştiinţific rolul atâtor personalităţi de seamă ale trecutului, integrându-le în linia evenimentelor din acele timpuri, lipsesc încă. Avem puţine monografii serios alcătuite şi zămislite în laboratorul muncii temeinice, cari desţelenesc drumuri noui, lămurind necunoscutul baricadat între zidurile misterului tainic şi cari arvunesc ani de trudă migăloasă. Prin urmare, aceste puţine monografii trebuiesc preţuite, iar efortul autorului de-a selecţiona materialul răsleţ şi dosit în ungherele uitării, trebuie apreciat. Mâine, când istoriograful va încerca să închege în opere definitive întreaga arhitectură a trecutului, toate aceste monografii vor contribui cu lumina lor pâlpăindă la învolburarea trainică a unei făclii masive.

Capitolul pe care Românii din Ardeal şi Banat l-au înscris în cartea României, este — prin tragismul său — cel mai minunat capitol al existenţei noastre bimilenare. De aceea Românii dintre Carpaţi şi Tisa au dat o serie de personalităţi de seamă.

Inspirat din lumina legendară a unor asemenea distinse figuri, Părintele Iconom Stavrofor Dr. Teodor Botiş a dat la iveală o amplă „Monografie a familiei Mocioni", prin care aduce o mare contribuţie pentru cunoaşterea mai amănunţită a istoriei Ardealului şi Banatului, cuprinsă între revoluţia din 1848 şi trecutul răsboiu. Sunt trecute în ordine cronologică 13 vlăstare ale acestei familii macedo-române, care „a avut destinul istoric să îndeplinească un apostolat naţional în viaţa noastră politică, bisericească, culturală şi economică" (Prefaţă). Cei mai de seamă reprezentanţi ai familiei Mocioni au fost Andrei şi mai

ales Alexandru Mocioni de Foen, un adevărat spirit de elită, cult şi însufleţit de cele mai curate şi româneşti sentimente. Autorul ne prezintă — separat — viaţa fiecărui vlăstar al acestei familii, insistând mai mult asupra celor doi amintiţi mai sus. Cuvântările şi scrisorile mai de seamă ale lui Andrei şi Alexandru, cari sunt reproduse în paginile cărţii, oferă lămuriri depline celui care ar dori să aprofundeze mai temeinic rolul jucat de aceste personalităţi de elită.

Monografia aceasta nu este o lucrare de critică istorică. Autorul ei — care este mânat de cele mai curate şi mai româneşti gânduri — are marele merit de-a lămuri în mare parte multe din rosturile tulburi şi necunoscute ale jumătăţii a II-a a sec. trecut şi începutul secolului de faţă. Pe baza materialului dens — în cea mai mare parte inedit — care alcătueşte această monografie, se va putea mâine rostui o faţă nouă şi complectă a acelor timpuri.

Rostul acestor note, înseilate pe marginea cărţii prezentate, este de-a trezi atenţia cetitorilor asupra valoroasei opere. Cine-i va citi paginile — scrise cu dragoste şi însufleţire — va simţi în suflet fiorul bucuriei că dacă România de azi şi-a conturat cu hotărâre neclintită graniţele ei definitive, această reparare justă a fost nu rezultanta unei întâmplări neprevăzute, ci urmarea firească a unor lupte apocaliptice pe cari le-a purtat Românii atâtea veacuri până la realizarea acestui gând îndreptăţit.

MIRCEA MUNTEANU

ANUARUL ACADEMIEI TEOLOGICE ORT. ROM. DIN CARANSEBEŞ (1919—1939). Caransebeş 1939, p. 458.

Anuarul este cartea de vizită a oricărei instituţii. O carte modestă, ce-i drept, dar necesară. Căci din ea ia lumea cunoştinţă de posibilităţile slujitorilor instituţiei respective şi de înfăptuirile acesteia.

Bunul obiceiu de a prezenta o asemenea oglindă a activităţii sale, îl reia şi Academia teologică din Caransebeş, prin frumosul volum ce-l încrestăm la răboj, şi care e menit să umplă golul celor 20 ani de tăcere.

In fruntea lui, Păr. Rector Dr. Zeno Muntean tipăreşte un succint istoric al înaltei şcoale de Teologie ortodoxă din Caransebeş. Urmează apoi studiile sârguincioase ale profesorilor: Laurenţiu Busuioc (Tehnica modernă în lumina moralei creştine), Iova Fîrca (Dogmă, Cult şi Artă), Petru Rezuş (Aspecte soteriologice), Gh. Cotoşman (Geneza arianismului), Mircea Chialda (Sacrificiul mielului pascal) şi Const. Vladu (Corul, mijloc de propagandă religioasă), cari acopăr aproape 300 de pagini. La sfârşit, obicinuitele date şcolare pe ani.

Suntem siguri că dupăce prin acest efort laudabil a isbutit să ajungă „la zi" cu anuarul, şcoalei surori dela Caransebeş îi va fi destul de uşor în viitor să ne prilejuiască bucuria de-ai anunţa an de an bilanţul ostenelilor ei.

GR. T. M.

ANUAR FESTIV (1927—1937) al Şcoalei ortodoxe române de cântăreţi bisericeşti „Dimitrie Cunţan" din Sibiu, publicat de Preotul *Ştefan Morariu*, director. Sibiu 1938, p. 64.

Prima şcoală de cântăreţi bisericeşti din Ardeal a împlinit un deceniu de rodnică existenţă în 1937. Momentul a fost sărbătorit după cuviinţă. Cu acel prilej, întemeietorul şi ocrotitorul ei, I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului, i-a dat numele vrednicului de pomenire Dimitrie Cunţan (1837—1910), fost profesor de cântări bisericeşti la institutele noastre ortodoxe din Sibiu. Tot atunci, Păr. director Ştefan Morariu a tipărit anuarul pe care-l anunţăm aici. Sunt notate într'ânsul — alături de contribuţiunile ştiinţifice literare ale profesorilor Preot N. Topolog, Diacon D. Călugăr şi V. Chira — obicinuitele date şcolare şi administrative, precum şi silinţele laudabile ale corpului didactic de a face din fiecare elev nu numai un cântăreţ iscusit şi-un tipicar versat, ci maicuseamă ajutătorul cel mai apropiat al preotului şi fruntaş între fruntaşii parohiei. Sarcină anevoioasă fără doar şi poate, pe care echipa Păr. director Şt. Morariu a împlinit-o cu cinste. Pentru care pricină, îi exprimăm felicitările noastre sincere.

GR. T. M.

Preotul *Ioan N. Ionescu-Amza:* SFÂNTA LITURGHIE PE ÎNŢELESUL TUTUROR. Bucureşti 1939, Institutul de arte grafice „Cugetarea"; p. 72, Lei 20.

Multe şi impresionante sunt sfintele slujbe rânduite dintru început în Biserica noastră, dar peste toate se înalţă, până la sublimitate, cereasca Liturghie.

Toate momentele înfăţişate în sfânta Liturghie, culminând în *suprema jertfă,* îşi au o semnificaţie adâncă şi pentru creştinul ce se lasă pătruns de adevărul credinţei, nu mai sunt simboale, ci acte reale, repetate de preoţii Bisericii, cu învrednicire dela Domnul Hristos.

Deşi sfânta Liturghie se săvârşeşte de nouăsprezece veacuri, totuşi multe momente ale ei sunt încă neînţelese pe deplin de unii credincioşi. Tălmăcirile Păr. Prof. Ioan N. Ionescu-Amza, cuprinse în broşura pe care o vestim cu plăcere cititorilor noştri, sunt cât se poate de binevenite în scopul acoperirii acestui deficit.

NICHIFOR TODOR

NOTE ŞI INFORMAŢII

TUTUROR colaboratorilor, cititorilor şi prietenilor revistei noastre le urăm cordial un an de pace, sănătate şi întru toate bună sporire.

PRAZNICUL sf. Ierarh Nicolae a oferit şi de astă dată prilej obştei românilor ortodocşi din Sibiu, de a-şi mărturisi simţămintele de sinceră preţuire şi cald ataşament ce le nutreşte faţă de căpetenia spirituală a Ardealului. Din cuvântările rostite în cursul recepţiei care a avut loc la Reşedinţa mitropolitană, am desprins tocmai această convingere dominantă. I. P. Sf. Mitropolit Nicolae — prin înfăptuirile Sale monumentale, prin prestigiul şi farmecul cuceritoarei Sale personalităţi — este recunoscut ca îndrumător şi ocârmuitor sufletesc al tuturor Românilor de pe aceste plaiuri. Şi maicuseamă ca animator şi apărător al tradiţiilor noastre scumpe. Răspunsul I. P. Sf. Sale a fost şi de astă dată o infuzie reconfortantă de încredere în Dumnezeu şi'n steaua neamului.

Seara, dl Prof. univ. Nichifor Crainic, a expus cu iscusinţa-i recunoscută, în sala de festivităţi a Prefecturii judeţului, conferinţa intitulată: „Regele şi cultura".

AL 14-lea tradiţional concert religios de colinde şi cântece de stea, organizat în scopul reînvierii şi cinstirii vechilor şi frumoaselor noastre cântece de Crăciun şi pentru înviorarea sufletului nostru creştin românesc, a avut loc în Catedrala mitropolitană din Sibiu, Duminecă 17 Decemvrie 1939, ora 6 seara, în prezenţa I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului, a dlui General Comandant al Corpului VII Armată Leventi Gh., a dlui primar Dr. Sever Pop şi a unei numeroase asistenţe. In program, 20 colinde şi cântece de stea de Timotei Popovici, P. Severin, Petru Gherman, Gh. Şoima ş. a. Concertul a fost executat de Corul mixt al Mitropoliei şi Corul Şcoalei normale de fete şi băeţi „Andreiu Şaguna", sub conducerea pricepută a Păr. Prof. Gheorghe Şoima. Reuşita, excelentă.

In cadrul concertului, Păr. Diacon Dr. Grigorie T. Marcu, profesor la Academia teologică „Andreiană", a rostit o scurtă cuvântare despre religiositatea poporului român.

A fost, cum spune colindul, cu adevărat o „seară mare".

SFINTELE Sărbători ale Naşterii Domnului şi Anului Nou, în centrul Mitropoliei noastre sunt totdeauna prilej de sesizare şi

rezolvire creştinească a câte unei probleme de folos obştesc. Celce sesizează problema, este luminatul nostru Arhipăstor. Şi tot I. P. Sf. Sa este celce o desleagă.

In anii trecuţi, sărmanii oraşului se împărtăşiau copios din milosteniile strânse şi distribuite de I. P. Sf. Mitropolit Nicolae, prin P. V. Consiliu arhiepiscopesc şi prin „Oastea Domnului". De astă dată, lor li s'au adăugat ostaşii din tranşee. Pentru ei, pentru trebuinţele lor sufleteşti, I. P. Sf. Sa a tipărit o frumoasă carte de rugăciuni, în 15.000 exemplare, care a fost distribuită gratuit. In fruntea ei, Inaltul Ierarh a aşezat un foarte potrivit cuvânt de mângăiere şi îmbărbătare, pe care-l încheie cu îndemnul Apostolului: „Priveghiaţi, staţi în credinţă, îmbărbătaţi-vă, întăriţi-vă!" (II Cor. 16, 13).

INDĂTINATA serbare de distribuire a darurilor de Crăciun bolnavilor dela Spitalul militar din Sibiu, s'a desfăşurat şi 'n acest an, într'o atmosferă înălţătoare, în prezenţa dlui General Comandant al C. VII Armată Leventi Gh., şi a numeroşi ofiţeri superiori din garnizoană. Studenţii Academiei teologice „Andreiane" şi-au dat concursul la reuşita ei, cu dragostea cu care au făcut-o şi cu prilejul expediţiilor misionare de mai 'nainte, cântând în cor mai multe colinde şi cântece de stea. Păr. Prof. Dr. Grigorie T. Marcu a rostit o cuvântare adecvat şi a transmis ostaşilor bolnavi darul I. P. Sf. Mitropolit Nicolae — 100 cărţi de rugăciuni — şi binecuvântările Arhipăstorului. Serbarea s'a încheiat cu cuvântarea dlui General Comandant Leventi Gheorghe.

GRAVITATEA situaţiei internaţionale i-a lipsit pe mulţi dintre fraţii noştri de bucuria petrecerii unor sărbători tihnite, în liniştea şi pacea căminurilor lor. Ne gândim la apărătorii păcii Ţării noastre, pe cari Crăciunul i-a surprins stând de veghe în tranşeele cari încing pământul românesc la fruntarii. Ne gândim la ei cu simpatie şi cu recunoştinţă. Neodihna lor e doar chezăşia liniştei noastre. Şi lucrul acesta Ţara nu l-a uitat.

Pentru ei, pentru înseninarea Crăciunului ostaşilor României, femeile noastre au împletit din vreme îmbrăcăminte călduroasă şi s'au îngrijit să le trimită fel de fel de daruri folositoare. Insuşi Majestatea Sa Regele Carol II a dat pilde elocvente de înaltă purtare de grije faţă de ostaşii cari se află sub arme. Insoţit de Măria Sa Marele Voevod Mihai, Suveranul a petrecut prima zi de Crăciun în mijlocul trupelor dela graniţa de vest, s'a întreţinut cu soldaţii, a mâncat din gamela de campanie cot la cot cu ei, şi i-a îmbărbătat nu numai prin căldura vorbei, ci maicuseamă prin irezistibila putere cuceritoare a exemplului. In aceeaşi zi, dl Consilier Regal Gh. Tătărescu, Preşedintele Consiliului de Miniştri imita pilda regală la Cetatea Albă, dnii miniştri General Paul Teodorescu la Galaţi, Petre Andrei la Cernăuţi şi Victor Slăvescu în su-

dul Dobrogei. De Anul Nou, Suveranul şi moştenitorul Tronului au descins în mijlocul ostaşilor din garnizoana Constanţei, iar de Bobotează la Chişinău.

Pretutindenea au răsunat cuvintele cari definesc lapidar poziţia României în actuala situaţie internaţională: N'avem de luat dela nimeni nimic, dar nici de dat. Noi ne apărăm sărăcia şi nevoile şi Neamul. Atâta tot! Pretutindenea solidaritatea şi frăţia românească în faţa primejdiei s'au manifestat cu tărie şi au cules succese răsunătoare.

✠

PRIMA decadă a bibliotecii populare „Veniţi la Hristos" a fost încheiată într'un timp record şi în condiţiuni optime de fond şi formă.

In intenţia întemeietorului ei, I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului, biblioteca populară „Veniţi la Hristos" era menită să pună la'ndemâna clerului şi poporului nostru un instrument potrivit pentru lămurirea dreptei credinţe şi pentru combaterea rătăcirilor sectare de toate nuanţele, alcătuit pe priceperea tuturor. Menirea aceasta, biblioteca numită şi-a îndeplinit-o cu vârf şi îndesat, mulţumită necurmatei purtări de grije a Arhipăstorului nostru şi tragerii de inimă cu care preoţimea din centrul Mitropoliei noastre a înţeles şi a executat gândul Arhipăstorului.

Scrise într'un limbaj uşor, însufleţit şi corect, primele zece broşuri ale bibliotecii populare „Veniţi la Hristos" au pornit la propovăduire în mijlocul poporului nostru dreptcredincios.

Suntem siguri că preoţimea noastră va şti să aprecieze cum se cuvine — şi să utilizeze cu cel mai mare folos — acest preţios aliat al ei în lupta înverşunată pe care este îndatorată s'o poarte nu numai cu vrăjmaşii dreptei credinţe, ci şi cu ceice n'o cunosc şi n'o practică îndeajuns.

Ultimele noutăţi ale acestui hambar duhovnicesc, sunt broşurile: „Cinstirea sf. icoane", de Preot Ioan Ilie, „Sâmbătarii" de Preot Dr. Nicolae Terchilă şi „Unde este şi unde nu este Hristos?" de Diacon Dr. Grigorie T. Marcu. Ele s'au scris cu dorinţa ca ceice le citesc viaţă să aibă şi pe căile adevărului să umble.

Ajutaţi-le să-şi ajungă scopul, ca toată suflarea să vină la Hristos — adică la Biserica Lui.

✠

GÂNDIREA, revista de mare prestigiu a grupării cu acelaş nume, a intrat în al XIX-lea an de luptă pentru cultură românească şi ortodoxă. De-o ţinută ireproşabilă ca fond şi formă, „Gândirea" a ştiut totdeauna ce vrea şi şi-a realizat gândurile cu o impresionantă tenacitate. Spiritualitatea românească şi-a aflat în ea cel mai credincios stegar. A luptat cu destule protivnicii, dar le-a biruit. Cum? Numai dl Nichifor Crainic ştie. Din puţinul pe care ni-l spune în acea impresionantă spovedanie ce încheie fascicolul pe Ianuarie a. c., constatăm că „Gândirea" n'a fost sprijinită cum merita. Dintre Ierarhii Bisericii noastre cari i-au înţeles, apreciat şi ajutorat ascensiunea, dl Nichifor Crainic po-

menește cu recunoștință pe I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului și pe P. Sf. Episcop Nicolae Colan al Clujului. Am vrea ca pomelnicul acesta să cuprindă cât mai curând întregul Episcopat ortodox român; iar registrul abonaților ei, cât mai mulți preoți cu dragoste de carte și cu dare de mână.

DIN NOU „RAZE DE LUMINĂ"! Ultimele zile ale anului trecut ne-au rezervat surpriza unei curate bucurii. „Raze de Lumină", revista studenților în Teologie din București — cum se intitulează ea cu o creștinească modestie — și-a reluat apariția.

Noi n'am pomenit niciodată de greutățile cari au făcut-o să tacă după opt ani de rodnică apostolie. N'am pomenit de ele nu fiindcă am fi ignorat această merituoasă consoartă, ci pentrucă am nădăjduit necontenit în reînvierea ei. Cunoaștem capitalul de vrere entuziastă și sinceră care a fost îngropat la temelia ei și știam că acesta cântărește mai mult decât greutățile care au covârșit-o vremelnic. Știam că omul care a pornit-o la drum — și despre care se vorbește atât de puțin tocmai fiindcă e tot atât de modest pe cât e de harnic — nu se va da bătut cu una cu două. Acest om de înaltă conștiință ortodoxă și dăscălească e dl Dr. Teodor M. Popescu, titularul catedrei de Istoria bisericească universală dela Facultatea de Teologie din București.

Dsa, ajutat de foști și actuali studenți teologi bucureșteni dedați cu peana, a scos deocamdată, într'un volum, colecția anului 1937 a revistei numite. Bănuim că restul va urma nu peste mult — și până la zi — pentruca revista să-și poată relua apoi apariția normală. In acest scop, noi îi trimitem cele mai bune urări de deplină isbândă.

Din bogatul repertoriu al materialului publicat în colecția anului 1937, reținem în primul rând acea admirabilă valorificare a vieții pilduitoare a sfinților Trei Ierarhi pentru zilele noastre — și pentru teologi în special — pe care o săvârșește dl Prof. univ. Dr. T. M. Popescu în articolul intitulat: „Știință și slujbă adevărată".

„Ce pot avea comun cu studiile moderne de biliotecă și de laborator, acești apostoli de demult ai lui Hristos, preocupați să predice credința, să practice virtuțile creștine, să mântuiască prin ele oameni?" — se întreabă dsa (p. 3). Și răspunde: „Toată viața și opera lor de ierarhi luminați, au fost îndeplinirea cu pietate și cu scumpătate a unei porunci a conștiinței lor pastorale, care trebue să fie și a conștiinței noastre profesionale: Oricine ai fi și ori unde ai fi, tu ești pus, adecă, în slujba altora! Cu frică de Dumnezeu, cu iubire și cu respect pentru oameni, semenii tăi, pune mintea și puterile tale în serviciul lor. Tu trăești cu ei și între ei; trăește și pentru ei... In orice slujbă se poate face, pe lângă profesiune, și misiune. Viața însăș este o mare misiune încredințată nouă de Dumnezeu, și nimeni nu poate avea mai multă înțelegere pen-

tru misiunea vieţii şi pentru apostolatul profesiunii decât omul luminat cu înaltă învăţătură" (p. 4).

In „Sensul metafizic al Intrupării", dl Petru P. Ionescu — a cărui densă lucrare „Ontologia umană şi cunoaşterea", apărută recent, ne-a descoperit un gânditor profund şi original — îşi spovedeşte aderenţa totală la adevărurile netrecătoare ale credinţei ortodoxe. Trupa gânditorilor creştini sporeşte astfel cu o forţă remarcabilă.

O menţiune specială i se cuvine dlui Teodor N. Manolache, care a alcătuit migălosul şi bogatul „Buletin bibliografic".

GR. T. M.

MISIONARUL, revistă lunară a misiei ortodoxe române, ce apare sub conducerea secţiei culturale a consiliului eparhial Chişinău, a intrat la începutul anului 1940 în al XII-lea an de apariţie şi de rodnică activitate în ogorul misionarismului creştin ortodox. Revista „Misionarul" este o bună sfătuitoare a preoţilor, este o călăuză sigură care dă îndrumări de ordin pastoral şi catihetic şi ajută la combaterea sectelor, a ateismului, a indiferentismului religios şi a tuturor păcatelor. Alimentată de scriitori consacraţi pe terenul scrisului bisericesc din România, revista serveşte înaltele scopuri ale Bisericii ort. rom., zideşte sufleteşte pe ceice o citesc, îi entuziasmează şi îi porneşte la făptuiri pozitive şi pentru mântuirea sufletească a altora. Prin problemele variate pe cari le tratează, prin regularitatea cu care apare şi prin condiţiile tehnice superioare în care se îmbracă, se recomandă singură cetitorilor.

BIBLIOTECA TINERETULUI CREŞTIN. Secţia culturală a Consiliului eparhial ort. rom. din Chişinău a început să publice, sub conducerea I. P.Sf. Sale Efrem, arhiepiscop-locotenent, o lucrare vrednică de toată lauda. Sub titlul: „Biblioteca tineretului creştin" a început tipărirea unor broşuri, scrise anume pentru tineret. Au apărut până în prezent următoarele trei broşuri: 1. Primăvara vieţii; 2. Spre zările fericirii şi 3. Puterea rugăciunii. Pe lângă materialul deosebit de preţios pe care îl cuprinde, fiecare broşură are coperta frumos ilustrată şi costă exemplarul 10 Lei.

Intr'o vreme când sufletul tineretului este otrăvit zi de zi şi clipă de clipă cu o literatură infectă, scrierile cu conţinut moral, literatura care face educaţia religioasă şi cetăţenească este tot aşa de binevenită ca picurii de ploaie după o secetă cumplită.

Dorim ca lucrul început să fie dus la bun sfârşit şi broşurile cari se tipăresc la Chişinău pe seama tineretului creştin, să ajungă să fie răspândite pe întreg cuprinsul ţării, să ajungă cărţi citite de întreg tineretul nostru şi duhul acestei literaturi creştine să pătrundă cât mai adânc în sufletul acestui tineret.

SP. C.

SFARMĂ-PIATRĂ, vigurosul săptămânal de luptă şi doctrină românească, a reapărut în vesmânt nou şi'n atât de apreciata-i

care-l făcuse altădată nelipsit din casele oamenilor superiori, la sfintele sărbători ale Naşterii Domnului din anul trecut.

Apreciem multe periodice băştinaşe pentru simplul motiv că nu au comis erori ireparabile şi au observat o anumită măsură şi cuviinţă în luptele lor ideologice. Pe „Sfarmă-Piatră" îl apreciem îndoit, fiindcă a făcut foarte mult bine. Vreţi exemplificări? Vă servim bucuros una singură, dar decisivă: „Sfarmă-Piatră" a dărâmat o grămadă de idoli şi a răsturnat multe şandramale oneroase.

Ţelurile lui viitoare? Ni le lămureşte în numărul amintit dl Al. Gregorian, al cărui condeiu încercat îl revedem cu bucurie la cârmă: „Vom reveni la simbolica ideilor dela început. Vom arbora iarăşi steagul intransigenţei ideologice. Vom bate căile semeţe ale onoarei şi ale libertăţii româneşti. Vom lupta pentru strălucirea Monarhiei, pentru autohtonism, pentru ordine şi autoritate în Statul corporativ românesc, pentru Crucea lui Hristos... Vom lupta pentru o Românie mai frumoasă a elitelor şi pentru un destin mai înalt".

Dumnezeu să-i ajute! Dar şi oamenii! Sprijinul lor să şi-l manifesteze pe calea cea mai simplă: trimiţând neîntârziat abonamentul anual de Lei 250, la Bucureşti I, str. Const. Mille 16.

✠

IN cursul anului acestuia, dl Prof. univ. Dr. Ioan Lupaş va împlini venerabila vârstă de 60 ani. Parcă nici nu ne vine să credem, când ne gândim cu câtă tinerească însufleţire, cu cât prestigiu şi cu cât folos se cheltueşte dsa la catedră, la Academia Română, în presă şi în alte compartimente ale vieţii noastre publice. E unul din exemplarele de elită ale intelectualităţii româneşti care nu ştie să refuze când e solicitat — şi asta se'ntâmplă des! — să-şi dea contribuţia la plinirea unui lucru bun şi de folos obştesc. E generos şi talentat ca puţini alţii.

Iată de ce lăudăm la superlativ gândul comitetului constituit la Cluj, care a luat iniţiativa cinstirii ostenelilor luptătorului naţionalist, eminentului academician şi ilustrului profesor al Universităţii Daciei Superioare care-i dl Dr. I. Lupaş, prin tipărirea unui volum omagial.

Biserica noastră, al cărei strălucit fiu şi slujitor este dl Prof. univ. Dr. I. Lupaş, va participa cu prinosul ei de admiraţie şi recunoştinţă pentru serviciile excepţionale pe cari dsa i le-a făcut cu atâta devotament, la această bine meritată sărbătorire. Iar „Revista Teologică" — al cărei preţuit colaborator şi prieten nedesminţit este dsa de vreme îndelungată — tot aşa.

✠

MISIUNEA Ierarhilor noştri dela hotare este deosebit de grea în actualele împrejurări. Pentru ceice s'au considerat întotdeauna nişte veritabili apostoli dela margini, ea a fost grea şi'n vremuri mai bune decât cele de azi. Episcopii dela fruntarii trebue să fie „formă" naţionalistă şi creştină

pururea nu numai făclieri ai Evangheliei, ci și străjeri neadormiți ai conștiinței naționale. Prima este o îndatorire care nu se mai discută, iar cealaltă, tot așa.

P. Sf. Episcop Tit al Hotinului este, în scaunul său vlădicesc, apostol al dreptei credințe și vajnic luptător național. Activitatea desfășurată de P. Sf. Sa în cei patru ani de păstorire la granița de răsărit a Țării, a fost omagiată la 3 Ianuarie a. c., din inițiativa revistei de orientări pastorale și misionare „Insemnări creștine", care a pregătit și i-a înmânat un număr festiv, înzestrat cu colaborări alese.

Din parte-ne, cele mai bune urări de isbândă, întru consolidarea sufletului ortodox românesc din „Țara de sus".

EPISCOPUL romano-catolic de Oradea, Ștefan Fiedler, a demisionat. Bine a făcut. Avea motive s'o facă. Suficiente. In chipul acesta autoritățile noastre de Stat au fost scutite să facă un gest de indelicatețe — dacă așa ar putea numi Vaticanul demnitatea națională — îmbiindu-l de... spate să ne mai slăbească cu dragostea.

Episcopul Ștefan Fiedler se va bucura de-o pensie din partea Statului nostru, ale cărui interese le-a deservit îm mod conștient și voit. Alte amănunte și comentarii — dupăce se va limpezi confuza situație internațională de acum. Nu vrem să deservim și noi interesele statului român, a cărui atitudine corectă adoptată față de vinovat, nu avem cuvinte s'o lăudăm îndeajuns.

De încheiere, rugăm „Cultura unită" dela Blaj — care se distrează scormonind scăderile unor fețe bisericești ortodoxe de mult dispărute, într'o vreme când opera de destindere și înfrățire națională e în plin marș — să nu uite că a fost odată un episcop papistaș care.... (știe dl Dr. D. Neda ce vrem să spunem!)

MĂRUNTELE răutăți istorice ale dlui Z. Pâclișanu, nu mai contenesc. „Cultura unită" dela Blaj e bună bucuroasă să le ocrotească în paginile ei — nu pentru prestigiul de savant al dlui Z. P., ci ca să se plinească zicala care spune că „cine se aseamănă se adună". Dl Z. P. e doar unit — și încă ce mai unit. Sentințele dsale sunt primite cu gura căscată de admirație în sânul cinului preoțesc uniat și socotite fără apel. Știți dece? Fiindcă bieții preoți din strana cealaltă n'au voie — chiar de-ar avea bunăvoință — să mai citească și altceva decât proza oficială a arțăgoasei urbe dela îmbucătura Târnavelor. Un „index..." mai strașnic decât miticul Cerber le interzice să admită că ar mai exista „o țâr" de lumină măcar, și dincolo de cartoanele lui. E ușor de înțeles că nu pentru subjugații comandamentelor papale scriem aceste rânduri, ci pentru iubitorii de adevăr.

In nr. 9—10 din 1939 al revistei blăjene, dl Z. P. se acață de două studii proaspete publicate de istoricii noștri onești și entuziaști, Lupaș tatăl și fiica. Nu ne-ar fi ciudă dacă dl Z. P. ar avea dreptate. Dar nu are.

E vorba de frumoasa lucrare a dnei Dr. Marina Lupaş-Vlasiu, despre mitropolitul Sava II Brancovici, pe care am anunţat-o şi noi, şi de studiul dlui Prof. univ. Dr. Ioan Lupaş, întitulat: „Un vlădică român năpăstuit la 1638. Cine putea fi?"

Prima n'a aflat har înaintea dlui Z. P. fiindcă autoarea, care nu face confesionalism ci istorie, e de altă părere decât Aug. Bunea în judecarea mitropolitului mucenic. Ştie dl Z. P. că dna Marina Lupaş-Vlasiu s'a ferit să reproducă vorbele nespălate cu cari „marele" istoric blăjan a împroşcat memoria mitropolitului Sava?... şi cari pun într'o lumină cât se poate de nesimpatică „obiectivitatea" de-atâtea ori celebrată, în strana cealaltă, a canonicului cărturar?

Numai atâta deocamdată!

Din celălalt studiu, dlui Z. P. nu-i place... soluţia. Adică nimic. Şi crede că chestiunea nu mai poate fi discutată. Să vedem cum stau lucrurile, pe temeiu de bună credinţă şi de adevăr. Numai aşa.

Dl Z. P. susţine — fără dovezi — că notiţa cronicarului contimporan Kraus, din 1638, nu s'ar referi la destituirea unui vlădică, ci la o pretinsă recomandare a lui de către Mateiu Basarab. Oricât de mult s'ar forţa sensul şi interpretarea cuvintelor, aşa ceva nu rezultă nicidecum din textul lui Gheorghe Kraus. Dacă alt sas, Gheorghe Hauer — care a scris cu $^1/_2$ sau $^3/_4$ de veac mai târziu şi nu a tradus în latineşte textul german al lui Kraus, în chip exact, ci uneori cu modificări esenţiale — şi-a îngăduit să intercaleze anul 1638 chiar la începutul notiţei, de aici nu reiese că Mateiu Basarab ar fi făcut în acest an vreun demers pe lângă Gh. Rákoczi I pentru numirea unui vlădică în Ardeal. Nefiind atunci nici un scaun vlădicesc vacant, ce rost putea să aibă o asemenea intervenţie? Pe de altă parte, legăturile politice dintre cei doi stăpânitori din sudul şi nordul Carpaţilor erau, până spre sfârşitul acelui an, de aşa natură încât chiar dacă s'ar fi produs vre-o intervenţie din partea lui Mateiu Basarab, Gh. Rákoczy nu s'ar fi simţit obligat să ţină seamă de ea, cum ţinuse pe vremea când trăia în bune raporturi de vecinătate şi alianţă cu domnul Ţării Româneşti.

Depunerea vlădicului recomandat pe la 1634 fiind înregistrată în cronica lui Kraus între 16 Iunie şi 29 August 1638, evident că s'a produs tocmai în împrejurări când încordarea politică dintre cei doi domnitori fusese mai accentuată.

Anul 1638, ca dată a destituirii, nu se găseşte numai la cronicarul Kraus, ci şi la cronicarul român Gh. Brancovici, care spune lămurit despre vlădica Dosofteiu că „nu numai în temniţă cu cununa de mucenic a preaslăvit pe Dumnezeu cel prea bun, ci fiind maestru zugrav, legat în lanţuri, fu silit a împodobi cu zugrăveală Palatul Principelui în castelul Iernut".

Iată deci două mărturii contimporane în sprijinul anului *1638*. Ar trebui anulate amândouă ca să poată fi înlocuit anul 1638 cu

anul 1643, după intercalarea târzie a lui Gheorghe Şincai. Bine înţeles, cazul de prigonire vlădicească s'a repetat şi la 1643 împotriva lui Ilie Iorest, despre care nu putea fi vorba în notiţa lui Kraus, nu numai fiindcă în 1638 el era la mănăstirea Putna. Dar nici ceea ce scrie Kraus cu privire la averea vlădicului prigonit („alle seine *bona*, so *sehr hoch* gelaufen") nu se potriveşte cu sărăcăcioasele posibilităţi pecuniare ale lui Iorest, care a fost nevoit să împrumute cu garanţia a „24 de chizeşi" suma de 1000 taleri, ca să poată fi eliberat din temniţa în care fusese aruncat pe temeiul unor „mărturii mincinoase".

Şi mai puţin se potriveşte cu acest caz dela 1643 informaţia înregistrată de Petru Maior în istoria sa bisericească, informaţie culeasă din tradiţia orală păstrată din tată'n fiu, în casa preotului Ladoş din Săcalul de Margine (jud. Mureş), câtă vreme nu există nici o dificultate care să împiedice interpretarea acestor informaţiuni în legătură cu cazul dela 1638.

De aici rezultă că Gh. Hauer a procedat arbitrar introducând în textul lui Gh. Kraus cuvintele „anno 1638" — de cumva nu le-a înţeles şi el ca data destituirii — în legătură cu o pretinsă dar nedovedită intervenţie a lui Mateiu Basarab în acest an, precum la fel a procedat şi Gh. Şincai intercalând în textul cronicii sale anul 1643, care lipseşte şi din cronica lui Kraus, şi din notiţa lui Hauer.

Dl Z. P. ştie că critica este arta sau iscusinţa de-a deosebi adevărul de eroare, autenticul de apocrif, realul de imaginar, faptul istoric de legendă — şi că istoricul care o ignorează chiar o singură dată ar face bine să-şi atârne uneltele'n cuiu şi să se apuce de altceva. Căci e penibil să biciueşti studiile muncite ale unor învăţaţi încercaţi — la adăpostul propriului tău prestigiu de savant care-ţi asigură crezare în faţa unora chiar dacă n'ai dreptate — când ghiarele atitudinilor pătimaş de preconcepute răsbat prin cojoc fără putinţă de îndoială.

❖

LOGICA păr. Dr. Ilie Dăianu lasă cam mult de dorit. In nr. 5—8 (Sept.—Dec.) 1939 al revistei „România Eroică" dela Cluj dsa scrie un articol lat, intitulat: „Unificarea romană (citeşte: papistaşe) a Bisericilor Româneşti". Articolul, ca toate facerile de farbă uniată, are... dedesupturi. Şi uzează de procedee necinstite pentruca să-i convingă pe naivi că neamul românesc trebue să intre întreg sub obedienţa „Sfântului Scaun", ca să se mângăie Episcopul Romei de marea întristare ce i-a căşunat-o „rătăcirea" noastră. Făcând astfel, pe Tibru va curge lapte, iar pe Târnave miere.

Ca să vedeţi că chestia e straşnic de serioasă, e destul să vă spun că păr. Dr. I. D. a descoperit chiar la Alba-Iulia, cu prilejul serbărilor aniversare ale Constituţiei Regele Carol II, din anul trecut, dorinţa fierbinte a tuturor Românilor, de-a se face şi unirea religioasă a Bisericilor româneşti.

Dsa a mai adăugat un inocent „cu Roma" şi... gata articolul. Aşa se interpretează — adică se stâlcesc — vrerile obşteşti de un intelectual ca păr. Dr. I. D. Ştiţi cum se chiamă metoda aceasta? Care a spus „excrocherie"? Nu e numai atât, ci dublă excrocherie. Căci în acelaş articol, dsa citează o dare de seamă a revistei „Viaţa Ilustrată", despre măreaţa adunare pomenită, subliniind în mod manifest cuvântul „unire", oridecâteori intervine în text. Precum urmează: „chemarea poporului la Alba-Iulia, semnată de cei doi mitropoliţi, binecuvântările rostite de Ei, au trezit emoţii între Românii de pretutindeni, *în speranţa unirii sufleteşti şi formale* dintre cele *două biserici naţionale.* — Neamul întreg aşteaptă şi *tânjeşte după unirea, ce nu s'a împlinit* la Alba-Iulia din 1918".

Sublinierile sunt ale păr. Dr. I. D. şi arată tocmai ceea ce dsa s'a temut ca nu cumva să înţeleagă cititorii, c'atunci cauza unirii cu Roma este iremediabil compromisă.

Dar bine domnule părinte Dăianu, asta-i treabă cinstită ce faci dta? Te ştiam vechiu luptător naţionalist, la curent cu detaliile epopeei care s'a desfăşurat în Alba-Iulia anului 1918. Dta ştii prea bine ce „unire" a vrut norodul întrunit acolo şi cunoşti pe domnii cari au dires trebu-rile aşafel încât măreaţa epopee a rămas neisprăvită până în ziua de azi. Lasă să-ţi spună un vechiu colaborator al „Vieţii Ilustrate" cum trebue înţeles textul de care te-ai legat şi pe care l-ai maltratat fără milă. Românii întruniţi la Alba-Iulia în 1918 şi 1939 au vrut întoarcerea uniţilor *acasă.* Atâta tot! Numai *dta* n'ai vrut să înţelegi cum trebue un text fără echivocuri, fiindcă ţi-a fost frică de cutremurătorul adevăr pe care-l cuprinde.

Există o justiţie care pedepseşte falsurile literare. Dacă l-am lua în serios pe dl D. ar trebui s'o sesizăm.

Noi ştim că dl Ion Colfescu-Delaturda poate publica ce vrea. Dar nu-i mai puţin adevărat că prestigiul revistei dsale îi cere să nu tipărească orice.

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ ÎNTEMEIAT ÎN 1907

APARE LUNAR

SUB PATRONAJUL I. P. SF. MITROPOLIT **NICOLAE** AL ARDEALULUI

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA:

ACADEMIA TEOLOGICĂ „ANDREIANĂ", SIBIU, STR. MITROPOLIEI 24—28

ABONAMENTUL PE UN AN: 260 LEI

ÎNSCRISĂ ÎN REGISTRUL SPECIAL AL TRIBUNALULUI SIBIU SUB Nr. 1—1938

ÎN ACEST NUMĂR:

TREIZECI ANI DE LUPTĂ ORTODOXĂ

Ordinea articolelor e determinată numai de necesităţi tehnice